

DET KONGELIGE BARNE-, LIKESTILLINGS-
OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT

Prop. 105 L

(2012–2013)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i barnelova (farskap og morskap)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	5			
2	Bakgrunn for lovforslagene	7		5.2.2	Utvalgets forslag
2.1	Utgangspunkt	7		5.2.3	Høringsinstansenes syn
2.2	Forslag i NOU 2009: 5 som ikke følges opp i proposisjonen	8		5.2.4	Departementets vurderinger og forslag
3	NOU 2009: 5 Farskap og annen morskap. Fastsettelse og endring av foreldreskap	10		6	Barnets rett til kunnskap om biologisk far
3.1	Farskapsutvalgets mandat	10		6.1	Gjeldende rett
3.2	Sammendraget i NOU 2009: 5	11		6.2	Utvalgets forslag
3.3	Høringen	14		6.3	Høringsinstansenes syn
				6.4	Departementets vurderinger og forslag
4	Etablering av farskap	16		7	Etablering av morskap
4.1	I ekteskap	16		7.1	Gjeldende rett
4.1.1	Gjeldende rett	16		7.2	Utvalgets forslag
4.1.2	Utvalgets forslag	16		7.3	Høringsinstansenes syn
4.1.3	Høringsinstansenes syn	16		7.4	Departementets vurderinger og forslag
4.1.4	Departementets vurderinger og forslag	16		8	Forenkling av saksbehandlingsreglene
4.2	Utenfor ekteskap	17		8.1	Gjeldende rett og utvalgets forslag
4.2.1	Gjeldende rett	17		8.2	Høringsinstansenes syn
4.2.2	Utvalgets forslag	17		8.3	Departementets vurderinger og forslag
4.2.3	Høringsinstansenes syn	17		9	Endringer i prosessreglene
4.2.4	Departementets vurderinger og forslag	18		9.1	Utvalgets forslag til endringer i prosessreglene
4.3	Samboeres adgang til å erkjenne farskap uten mors medvirkning ...	19		9.1.1	Utvalgets forslag
4.3.1	Gjeldende rett	19		9.1.2	Høringsinstansenes syn
4.3.2	Utvalgets forslag	20		9.1.3	Departementets vurderinger og forslag
4.3.3	Høringsinstansenes syn	20		9.2	Hvilken lege skal forestå prøvetaking for DNA-analyse
4.3.4	Departementets vurderinger og forslag	20		9.2.1	Bakgrunn
4.4	Offentlig ansvar for at farskap fastsettes for alle barn	21		9.2.2	Departementets vurderinger og forslag
4.4.1	Barn født i Norge	21		9.3	Alternativt verneting når kvinnen eller barnet bor på sperret adresse mv.
4.4.2	Barn født i utlandet	23		9.3.1	Bakgrunn
4.4.3	Departementets vurderinger og forslag	25		9.3.2	Departementets vurderinger og forslag
5	Endring av farskap	26		10	Regelteknisk endring i barneloven § 78
5.1	Gjeninnføring av tidsfrister for å reise sak om endring av farskap ...	26		11	Ikrafttredelse og overgangsregler
5.1.1	Gjeldende rett	26			
5.1.2	Utvalgets forslag	26			
5.1.3	Høringsinstansenes syn	27			
5.1.4	Departementets vurderinger og forslag	28			
5.2	Endring av farskap ved administrativ behandling	29			
5.2.1	Gjeldende rett	29			

12	Økonomiske og administrative konsekvenser	49	Forslag til lov om endringer i barnelova (farskap og morskap)	57
13	Merknader til de enkelte bestemmelsene i lovforslaget ..	51		

DET KONGELIGE BARNE-, LIKESTILLINGS-
OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT

Prop. 105 L

(2012–2013)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i barnelova (farskap og morskap)

*Tilråding fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 22. mars 2013,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

Farskap til nesten halvparten av barna som årlig fødes i Norge fastsettes etter pater est-regelen, som legger til grunn at morens ektemann er faren til barna hun føder. Prinsippet er sentralt i familieretten, og har vært et mønster for lovgivningen i de fleste europeiske land. Departementet har vurdert om denne regelen også bør gjelde for samboende foreldre, men vil ikke gå inn for en slik endring, bl.a. fordi det ikke finnes noen tilfredsstillende dokumentasjon for at foreldrene faktisk lever sammen på fødselstidspunktet. For å heve anseelsen til farskapserkjennelsen når foreldrene er ugifte, fremmes det forslag om å endre lovens begrepsbruk, slik at ugifte fedre skal *erklære* farskap. Videre bør det ved oppfølgingen av lovendringene legges til rette for at etablering av farskap for ugifte kan gjennomføres på en mer verdig og høytidspreget måte.

Fra 2005 har farskap kunne fastsettes ved ensidig erklæring fra en mann som er registrert på samme adresse som moren i folkeregisteret. Dette gjelder selv om moren ikke er enig i farskapsfastsettelsen. Farskapet vil gjelde fram til en

eventuell avgjørelse i farskaps sak endrer det. Departementet foreslår å oppheve regelen, slik at det er nødvendig at både mor og far er enige, for at farskap skal kunne fastsettes ved erkjennelse. Etablering av farskap innebærer vesentlige og omfattende juridiske konsekvenser som samværsrett, forsørgelsesplikt og arverett. Det bør derfor ikke fastsettes automatisk på bakgrunn av felles adresse i folkeregisteret eller på bakgrunn av en ensidig erklæring fra en av foreldrene.

I dag kan barnet, moren, faren og en person som mener han er far til et barn til enhver tid reise sak for å endre farskap som følger av ekteskap eller erkjennelse. Tidligere var adgangen til å reise sak om endring av farskap begrenset av tidsfrister, men disse ble opphevet i 2002. Lovendringen i 2002 ga også mulighet for gjenopptakelse av farskapsdom som hadde blitt avsagt av retten uten at det forelå DNA-analyse. Det foreslås nå en gjeninnføring av tidligere frister for foreldrenes og tredjemanns adgang til å anlegge sak om endring av farskap fastsatt ved pater est-regelen eller erkjennelse. Barnet skal alltid kunne reise sak

uavhengig av tidsfrister. Det foreslås videre en bestemmelse om at barnet skal kunne få kunnskap om sin biologiske far uten at dette får konsekvenser for farskapet. Adgangen til å kreve en dom om farskap gjenopptatt fordi den ble avsagt uten DNA-analyse foreslås videreført.

Farskap kan endres administrativt dersom en annen mann erkjenner farskap og erkjennelsen blir godtatt skriftlig av moren og den som har vært regnet som far. Det er videre et vilkår at Arbeids- og velferdsdirektoratet finner det trolig at den andre mannen er far til barnet. Det foreslås å lovfeste krav om DNA-analyse som bekrefter farskapet, for at Arbeids- og velferdsetaten skal kunne fatte vedtak om endring av farskap. Videre foreslås det at saken sendes til domstolen for avgjørelse, dersom et barn over 18 år ikke samtykker til endring av farskapet.

Det offentlige har ansvar for at det fastsettes farskap til barn, hvor dette ikke er etablert ved barnets fødsel. Barnets rett til å få fastsatt farskap anses som så viktig, at morens eventuelle ønske om å hemmeligholde farskapet ikke tillegges vekt. Det foreslås å videreføre gjeldende regler om at det offentlige har plikt til å fastsette farskap når dette ikke følger av ekteskap eller erklæring/erkjennelse. Det legges til grunn at denne plikten også gjelder når barnet er født i utlandet, men er bosatt i Norge sammen med én av foreldrene. Det foreslås at farskaps sak skal kunne behandles i Norge når barnet er bosatt her, uavhengig av om moren eller barnets verge ønsker det.

I tilfeller hvor anerkjennelse av farskap eller medmorskap fastsatt i utlandet avslås, foreslås det å lovfeste at det offentlige har en plikt til å fastsette farskap etter norske regler.

Det er behov for å klargjøre rettstilstanden (barneloven §§ 5 og 81) slik at bestemmelsene blir effektive i surrogatisaker også i tilfeller hvor de norske foreldrene ikke ønsker å medvirke til fastsettelse av farskap eller klarlegging av morskap.

Det foreslås videre å lovfeste at det offentlige skal ha plikt til å avklare morskap, i tilfeller hvor det er uklart hvem som har født barnet. Dette kan for eksempel være aktuelt i tilfeller hvor barnet registreres i folkeregisteret uten at morens identitet oppgis. Plikten skal være begrenset til å gjelde barn som kommer til Norge med en forelder som

er bosatt her i landet. Folkeregistermyndigheten skal i disse tilfellene sende melding til bidragsfogden, som skal behandle sak om avklaring av morskap på vegne av det offentlige. Disse sakene vil skille seg fra saker om farskap, hvor DNA-analyse er et bevismiddel som gir tilnærmet fullstendig sikkerhet for fastsetting av farskap. I saker hvor det er tvil om morskap, vil DNA-analyse bare gi opplysninger om hvilken kvinne egget stammer fra, og ikke om hvem som faktisk har født barnet. Det foreslås å gi det offentlige hjemmel til å bringe sak om morskap inn for domstolen, slik at plikten til å avklare morskap i tilfeller hvor dette er beheftet med tvil, kan oppfylles. Videre foreslås det å lovfeste jurisdiksjonsregler for når norsk domstol kan behandle saker om morskap.

Barnelovens ordning med farskapsforelegg framstår som lite hensiktsmessig, fordi forelegget i seg selv ikke har noen selvstendig betydning for selve farskapsfastsettelsen. Det foreslås å oppheve ordningen med farskapsforelegg, noe som innebærer en forenkling av prosessen. Dette medfører en vesentlig forenkling i lovteksten. Departementet går inn for å beholde muligheten for å erklære farskap uten personlig frammøte, ved at farskap kan erklæres i rekommandert sending fra Arbeids- og velferdsetaten.

Sak om farskap skal reises der barnet har hjemting. Denne regelen er absolutt og gjelder også i tilfeller hvor kvinnen og barnet bor på sperret adresse. Arbeids- og velferdsdirektoratet har gjort departementet oppmerksom på at de har plikt til å reise sak om farskap, og at de ved å reise sak kan avsløre oppholdssted for mor og barn og dermed sette deres sikkerhet i fare. For å unngå å avsløre morens adresse, foreslås det å gjøre Oslo til alternativt verneting i farskaps saker hvor kvinnen og barnet bor på sperret adresse.

Videre foreslås det regler for forenkling av saksbehandlingsreglene og prosessreglene i farskaps saker bl.a. ved at lege og jordmors opplysningsplikt til Arbeids- og velferdsdirektoratet i farskaps saker oppheves, at bestemmelsen som forbyr bevisføring om partenes seksuelle forhold oppheves og at reglene om tvangsbot for gjennomføring av blodprøvetaking oppheves.

I tillegg fremmes det forslag om en del mindre endringer av redaksjonell art.

2 Bakgrunn for lovforslagene

2.1 Utgangspunkt

FNs barnekonvensjon artikkel 7 fastslår at barn har rett til å kjenne sine foreldre. Tilknytningen mellom barn og foreldre er grunnleggende i menneskers liv. Foreldrenes rettigheter og plikter overfor barnet er knyttet til det juridiske foreldreskapet. Det er derfor av vesentlig betydning at foreldreskap fastsettes så tidlig som mulig, og kan føre til trygghet og stabilitet over tid for barnet. Det er også i de fleste tilfeller en målsetting at det juridiske foreldreskapet skal være i overensstemmelse med det biologiske. I saker med adopsjon eller assistert befruktning, vil det sosiale og juridiske foreldreskapet være sammenfallende.

Etter at Barnelovutvalget avga sin innstilling NOU 1977: 35, har det skjedd store endringer i familiemønsteret her i landet. Mens 89 prosent av barna ble født i ekteskap i perioden 1971 til 1980, var denne andelen i 2011 sunket til 44 prosent. Videre hadde 43 prosent av barna som ble født i 2011 samboende foreldre, mens 13 prosent var født av enslige mødre. Andelen barn som bodde med gifte foreldre var 56 prosent, mens 18 prosent hadde samboende foreldre. Også frekvensen av samlivsbrudd har økt, slik at hvert fjerde barn nå bor med bare én av foreldrene.

Parallelt med vedtakelsen av partnerskapsloven i 1993 og senere endringer i ekteskapsloven som fra 2009 gir to personer av samme kjønn anledning til å inngå ekteskap, har det være en økning i likekjønnsfamilier. Tidligere har lesbiske fått barn etter avtale med et mannlig homofilt par, eller har hatt barn fra tidligere heterofile parforhold. Bioteknologiloven gir nå adgang til assistert befruktning for to kvinner som er gift eller lever i ekteskapsliknende forhold.

Den tekniske utviklingen har ført til økning av antallet barn som er født etter assistert befruktning. Assistert befruktning er som sektor preget av stor internasjonalisering. Ut over tilbudet som gis i tråd med bioteknologiloven her i landet, velger enkelte assistert befruktning i land som har annen lovgivning enn Norge. Dette gjelder f.eks. enslige kvinner som ønsker sæddonasjon eller par som ønsker sæddonasjon med ukjent donor. Egg-

donasjon er ikke tillatt i Norge, men tilbys i en rekke andre europeiske land. Økt kommersialisering, rimelige reiser og tilgang til informasjon via internett, gjør det mulig for nordmenn å enkelt inngå avtaler om assistert befruktning i andre land i Europa eller andre verdensdeler. Enkelte inngår avtaler med surrogatmødre i land hvor dette er uregulert, eller som har lovgiving som tillater eller legger til rette for surrogati.

Regjeringen nedsatte i 2008 et lovutvalg for å vurdere endringer i barnelovens bestemmelser om farskap og morskap. Målsettingen var bl.a. "å tilpasse loven til den store samfunnsmessige og teknologiske utviklingen som har skjedd mht. utviklingen av familiemønstre, mulighet for assistert befruktning og mulighet for sikker fastsetting av farskap." Farskapsutvalget avga i mars 2009 utredningen NOU 2009: 5 *Farskap og annen morskap. Fastsettelse og endring av foreldreskap*.

Under departementets arbeid med oppfølging av utredningen oppsto det flere enkeltsaker hvor personer bosatt i Norge hadde inngått avtaler med surrogatmødre i utlandet, men hvor de av ulike grunner ikke fikk anerkjent foreldreskap til barna her i landet. Disse tilfellene reguleres av de generelle reglene i barneloven mv. Departementet har i samarbeid med andre berørte departementer og underliggende etater utredet hvordan saker hvor barn født av surrogatmor i utlandet og som nå befinner seg i Norge skal behandles etter gjeldende rett. For å sikre foreldreskap for barn født av surrogatmor i utlandet som allerede oppholder seg i Norge, er det vedtatt midlertidig lov 8. mars 2013 nr. 9 om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet mv. (Prop. 47 L (2012-2013)) og midlertidig forskrift om anerkjennelse av farskap for barn født av surrogatmor i utlandet (forskrift nr. 446/2012).

Lovproposisjonen som nå legges fram er en oppfølging av forslagene i Farskapsutvalgets utredning. Proposisjonen tar sikte på å regulere farskap og morskap i et bredt perspektiv, hvor utvalgets grunnleggende prinsipper for fastsetting av foreldreskap legges til grunn. Forslagene er ment å gjelde for de om lag 60 000 barna som årlig fødes i Norge eller har så sterk tilknytning til

Norge at norsk rett legges til grunn, og er ikke ment å særskilt regulere surrogattilfellene. Så lenge det ikke er vedtatt egne regler som gjelder fastsettelse og endring av foreldreskap når barn er født etter avtale med surrogatmor i utlandet, vil imidlertid disse tilfellene også reguleres av de generelle reglene i barneloven. Farskapsutvalget la i sitt forslag vekt på at barne- og adopsjonslovgivningen i minst mulig grad skal legge til rette for omgåelse av reglene i bioteknologiloven. Forslagene i proposisjonen er på denne bakgrunn i samsvar med gjeldene bioteknologilov.

Redegjørelse for utenlandsk rett framkommer av de enkelte kapitler der det er hensiktsmessig. For en samlet oversikt vises det til NOU 2009: 5 kapittel 8.

2.2 Forslag i NOU 2009: 5 som ikke følges opp i proposisjonen

Ved behandlingen av endringer i ekteskapsloven våren 2008 ble det vedtatt at det ved kunstig inseminasjon i utlandet, må være kjent donor for at medmorskap skal kunne fastsettes etter barneloven §§ 3 eller 4. Er sæddonor ukjent, må morens kvinnelige ektefelle stebarnsadoptere. Endringen førte til en forskjellsbehandling av barn født i lesbiske parforhold og heterofile parforhold etter som det ikke blir stilt vilkår om at heterofile som reiser til utlandet skal benytte kjent sæddonor for at farskapet skal fastsettes etter pater est-regelen eller erkjennelse når barnet senere fødes i Norge. Utvalgets flertall gikk derfor inn for at kravet om kjent donor skulle oppheves av hensyn til likebehandling av disse barna.

Bestemmelsen som flertallet i utvalget har foreslått endret, ble vedtatt av Stortinget i 2008. Stortingsflertallets begrunnelse var en styrking av barnas rettigheter. På bakgrunn av den korte tiden som er gått siden lovendringen og stor motstand fra høringsinstansene, finner departementet ikke grunn til å følge opp forslaget om å oppheve kravet til kjent donor ved assistert befruktning i utlandet.

Farskapsutvalget foreslo at folkeregistermyndigheten skal anerkjenne farskap og medmorskap fastsatt i utlandet før de registreres i folkeregistret, fordi denne offentlige instansen er sentral mht. å registrere fødsler, farskap og morskap for alle barn som er bosatt i Norge, både de som er født her i landet og de som er født i andre land. I dag er det Arbeids- og velferdsetaten ved NAV Internasjonalt, som anerkjenner utenlandske farskap.

Som følge av nye rutiner som er innført etter at Farskapsutvalgets innstilling har vært på høring, legger departementet til grunn at forholdene ligger til rette for at disse sakene nå behandles ensrettet og korrekt etter gjeldende regelverk. Departementet finner som følge av dette at det ikke lenger foreligger behov for å overføre myndigheten til å anerkjenne farskap til en annen instans.

Utvalget foreslo lovregulering av anerkjennelse av utenlandsk overføring av morskap. Departementet finner det nødvendig å vurdere dette spørsmålet i et bredere perspektiv, og følger derfor ikke opp forslaget i denne proposisjonen.

Farskapsutvalget foreslo at det skulle åpnes for at domstolen skal kunne fastsette samvær for en mann som har vært barnets juridiske far, men hvor farskapet senere har blitt endret. Utvalget påpekte videre at de samme hensyn vil gjøre seg gjeldende i tilfeller hvor barnet ikke har noen rettslig binding til en steforelder etter et samlivsbrudd eller i andre tilfeller hvor barnet har en sterk personlig tilknytning til andre personer uten at dette gir rett til fastsettelse av samvær etter barneloven.

Departementet finner det ikke hensiktsmessig å følge opp dette forslaget i denne proposisjonen som gjelder endringer i barnelovens kapitler om farskap og morskap, men vil vurdere forslaget nærmere i andre prosesser som gjelder samværsrett.

Farskapsutvalgets forslag om å presisere rettens adgang til å innhente prøver og DNA-analyse som tidligere er tatt av avdøde, var ment som en presisering av gjeldende rett og følges ikke opp.

Utvalget foreslo videre endringer i bioteknologiloven § 4-6 slik at farskapstesting skal kunne gjennomføres på fosterstadiet. Departementet anser det som mer hensiktsmessig at dette spørsmålet vurderes i forbindelse med evaluering/lovendringer i bioteknologiloven.

Farskapsutvalget foreslo endringer i adopsjonsloven slik at det etter nærmere bestemte vilkår skal være mulig å adoptere partners eller ektefelles barn, dersom vedkommende har avgått ved døden og barnet ikke har noen annen juridisk forelder. Adopsjonen skal gis virkning som en ordinær stebarnsadopsjon slik at barnet får to juridiske foreldre, uten at det mister en annen etablert familietilknytning. Tilsvarende foreslo utvalget at skilt partner eller ektefelle også skal kunne adoptere tidligere partners eller ektefelles barn, med den andre forelderens samtykke. Også Adopsjonsutvalget i NOU 2009: 21 *Adopsjon – til barnets beste*, foreslo å utvide muligheten for ste-

barnsadoptsjon i disse tilfellene. Departementet vurderer oppfølging av Farskapsutvalgets og Adopsjonsutvalgets forslag om en begrenset adgang til stebarnsadoptsjon etter skilsmisse og død i forbindelse med arbeidet med oppfølgingen av høringsnotat av 26. oktober 2012 med forslag til enkelte endringer i adopsjonsloven.

Regjeringen nedsatte høsten 2012 et lovutvalg som skal utrede forslag til ny adopsjonslov. Lovutvalget har blant annet som mandat å ta stilling til spørsmål knyttet til adopsjon av barn der barnet er født ved surrogati og vilkår for stebarnsadoptsjon. Lovutvalget vil derfor kunne komme til å vurdere problemstillinger som gjelder forholdet mellom barneloven og adopsjonsloven. Oppfølging

av Farskapsutvalgets forslag til endringer i adopsjonsloven er som følge av dette ikke behandlet i proposisjonen.

Farskapsutvalget ble i mandatet bedt om å vurdere om det kan være hensiktsmessig at andre nasjonale eller internasjonale aktører enn Rettsmedisinsk institutt (nå Divisjon for rettsmedisin og rusmiddelforskning ved Folkehelseinstituttet) kan utføre DNA-analyse til bruk i farskapssaker. Utvalget la til grunn av dagens ordning fungerer godt, både mht. kvalitet og praktisk gjennomføring, og at det derfor bør foreligge sterke grunner for å forandre på dette under dagens forhold. Gjeldende ordning foreslås derfor videreført.

3 NOU 2009: 5 Farskap og annen morskap. Fastsettelse og endring av foreldreskap

3.1 Farskapsutvalgets mandat

Farskapsutvalget ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 28. mars 2008. Utvalget ble gitt følgende mandat:

«Utvalget skal vurdere endringer i barnelovens bestemmelser om farskap og morskap og eventuelle konsekvensendringer i andre bestemmelser i barneloven og ev. andre lover i tråd med dette mandatet. Målsettingen er å tilpasse loven til den store samfunnsmessige og teknologiske utviklingen som har skjedd mht. utviklingen av familiemønstre, mulighet for assistert befruktning og mulighet for sikker fastsettelse av farskap. Utvalget skal legge vekt på barnets beste, og ivareta helhetsperspektivet også i forhold til de øvrige bestemmelsene i loven. Utvalget skal legge vekt på at FNs barnkonvensjon er innarbeidet i norsk lov og at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn.

Utvalget skal i sin gjennomgang foreta en drøftelse av det biologiske prinsippets betydning i norsk barnelovgivning, og vurdere om dette ivaretar barnets beste på en optimal måte for alle grupper av barn. Barn har de samme menneskerettigheter og krav på den samme juridiske beskyttelse uavhengig av foreldrenes samlivsform eller seksuelle orientering. Det bør vurderes om det offentliges ansvar for å fastsette farskap i dag er utformet hensiktsmessig. Barns rett til å kjenne sitt biologiske opphav jf. FNs barnkonvensjon skal i denne sammenheng vektlegges.

Utvalget skal også vurdere om det med dagens utvikling av familiemønstre er riktig å beholde pater est-regelen, eller om man kan oppnå en bedre likestilling av barn født av gifte og ugifte foreldre ved f.eks. å kreve at alle fedre skal erkjenne farskap. Dersom det er ønskelig å beholde pater est-regelen, skal det vurderes om denne kan utvides til også å omfatte samboere.

Utvalget skal videre se nærmere på barnelovens prosessuelle regler mht. fastsettelse av farskap, og komme med forslag til regler som er bedre tilpasset bruken av DNA-analyse i farskapssaker. Videre bør det vurderes å foreslå regler for tilfeller der den som har vært regnet som far eller påstått far er død (nylig død eller har vært død lenge), mulighet for DNA-testing av slektninger og hvordan loven skal forholde seg til ulovlig innhentede biologiske prøver. I dag utfører RMI alle DNA-analyser som kreveres av domstolene eller trykdeetaten i forbindelse med farskapssaker i Norge. Utvalget bør også vurdere om det kan være hensiktsmessig at andre nasjonale eller internasjonale aktører kan utføre DNA-analyser til bruk i farskapssaker.

Utvalget skal se på tilfeller hvor partene har tilknytning til utlandet, særlig der befruktning har skjedd i land som tillater typer assistert befruktning som ikke er tillatt etter norsk bioteknologilov, som f.eks. sæd- eller eggdonasjon med anonym donor, surrogatmor eller surrogatmor i kombinasjon med eggdonasjon. Utvalget skal komme med forslag til regler om jurisdiksjon, lovvalg og anerkjennelse.

Utvalget skal ivareta helhetsperspektivet i forhold til de øvrige kapitlene i barneloven og annen tilstøtende lovgivning, som for eksempel bioteknologiloven, adopsjonsloven mv. Utvalget skal i sitt arbeid ta i betraktning internasjonale konvensjoner, øvrige nordiske lands lovgivning og pågående utredninger, erfaringer, rettspraksis og forskning på området.

Økonomiske, administrative og andre vesentlige konsekvenser av forslagene skal utredes i samsvar med utredningsinstruksens kapittel 2. Minst ett forslag skal baseres på uendret ressursbruk.

Utvalget skal legge fram sitt arbeid for Barne- og likestillingsdepartementet i form av en NOU innen 1. desember 2008.»

Utvalget avga utredningen NOU 2009: 5 *Farskap og annen morskap. Fastssettelse og endring av foreldreskap* 16. mars 2009. Utredningen følger som vedlegg. Sammendrag av utredningen gjengis nedenfor.

3.2 Sammendraget i NOU 2009: 5

Oversikt

Utredningen består av fem deler.

Den innledende delen består av kapitlene 1 og 2 og inneholder sammendrag av utredningen, redegjørelser for utvalgets arbeid, forståelse av mandatet og en beskrivelse av utvalgets begrepsbruk. Det er videre redegjort for synspunkter som utvalget har mottatt fra interesseorganisasjoner. Utvalget påpeker videre behovet for en helhetlig revidering av barneloven.

Bakgrunnskapitlene 3 og 4 utgjør den neste delen av utredningen. I kapittel 3 presenteres utvalgets verdigrunnlag. I kapittel 4 redegjøres det for den samfunnsmessige og teknologiske utviklingen som har funnet når det gjelder utvikling av familiemønstre, assistert befruktning og sikker fastsettelse av farskap siden Barnelovutvalget avga sin innstilling i 1977.

I den tredje delen av utredningen, kapittel 5 til 8, gis det en oversikt over relevante deler av norsk og utenlandsk rett, samt internasjonale konvensjoner.

Del fire, med kapitlene 9 til 18, inneholder utvalgets vurderinger og forslag.

Utredningen avsluttes med del fem, kapittel 19 til 21, med økonomiske og administrative konsekvenser, spesielle merknader til lovendringsforslagene og lovutkastet.

Utvalget har innhentet en juridisk betenkning av førstemanuensis dr. juris Karl Harald Søvig: Barnekonvensjonen art. 7. Barns rett til å kjenne sitt opphav og knytte rettslige bånd til primære omsorgspersoner. Betenkningen er inntatt som vedlegg til utredningen.

Bakgrunn og prinsipielle utgangspunkter

I *kapittel 3* drøfter og klargjør utvalget hvilke verdimesse utgangspunkter som ligger til grunn for forslagene. Utvalgets arbeid er verdimeslig forankret i FNs barnekonvensjon artikkel 3 og 7 og i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon artikkel 8 og 14. Hensynet til barnets beste må være et overordnet hensyn både ved utformingen og ved tolkning og anvendelse av prinsippene for etablering og endring av foreldreskap. Utval-

get har lagt til grunn at det rettslige foreldreskap for et barn bør sikres så tidlig som mulig, samtidig som det skal være regler som beskytter mot utnyttelse av og handel med barn.

I *kapittel 4* gis det en redegjørelse for utviklingen av familiemønstre i Norge siden barneloven ble vedtatt. Deretter beskrives utviklingen av ulike metoder for assistert befruktning og framveksten av analysemetoder i farskapssaker, med særlig vekt på DNA-analyse.

Gjeldende rett

I *kapittel 5* er det redegjort for reglene i barneloven om morskap, farskap og medmorskap. I *kapittel 6* beskrives annen lovgivning av betydning for utvalgets drøftinger. Utvalget har valgt å presentere aktuelle bestemmelser i menneskerettsloven, bioteknologiloven, ekteskapsloven, adopsjonsloven og folkeregistreringsloven. *Kapittel 7* inneholder omtale av internasjonale konvensjoner som berører temaet for utvalgets utredning. I *kapittel 8* gis det en oversikt over relevant lovgivning i Norden og enkelte andre land.

Utvalgets vurderinger og forslag

I *kapittel 9* vurderer utvalget dagens regulering av farskap og medmorskap når foreldrene er gift ved fødselen. Utvalget foreslår å videreføre dagens pater est-regel for ektefeller. Dette innebærer at morens ektemann automatisk blir barnets far. Dermed sikres en stor gruppe barn trygge sosiale og juridiske rammer fra starten av livet.

I *kapittel 10* drøfter utvalget om pater est-regelen også bør gjelde for samboere, men går ikke inn for en slik lovendring. Utvalget viser særlig til praktiske problemer knyttet til dokumentasjon for at samboerskapet faktisk eksisterer og at samboerskap er en juridisk mindre forpliktende samlivsform enn ekteskap. Av lignende grunner går utvalget inn for å oppheve barneloven § 4 tredje ledd som åpner for at morens samboer kan etablere farskap uten hennes samtykke. I denne sammenheng framhever utvalget også barnets behov for stabilitet og trygghet. Dette behovet ivaretas best når begge foreldrene er enige om farskapet.

Utvalget ønsker å heve anseelsen til dagens farskapserkjennelse og framheve den følelsesmessige siden av barnefødsler og det å bli foreldre. Far bør derfor *erklære* i stedet for å *erkjenne* farskapet. De ordinære svangerskapskontrollene og den rutinemessige ultralydundersøkelsen kan være gode anledninger for erklæring av farskap. Både for foreldre og fødeinstitusjon vil det være

mest praktisk at farskapet om mulig er etablert før fødselen.

I *kapittel 11* gjennomgår utvalget problemstillinger som kan oppstå ved etablering av foreldreskap når dette har tilknytning til utlandet. Det er særlig når det benyttes metoder for assistert befruktning i utlandet som ikke er tillatt i Norge, at det kan oppstå juridiske problemer, blant annet i forbindelse med anerkjennelse av farskap eller morskap fastsatt i andre land.

Det ligger utenfor Farskapsutvalgets mandat å foreslå endringer i hvilke metoder for assistert befruktning som skal være tillatt i Norge.

Norsk lovgivning bør fortsatt legges til grunn for barn som blir født her i landet, uavhengig av hvor befruktningen har funnet sted. Utvalget foreslår å videreføre gjeldende rett på området.

Utvalget har vurdert hvilke regler som bør gjelde ved fastsettelse av farskap, morskap og medmorskap for barn som er født som et resultat av assistert befruktning i utlandet. I den forbindelsen finner utvalget det *ikke* riktig å tilpasse de norske lovreglene om foreldreskap for å legge forholdene bedre til rette for at personer bosatt i Norge skal benytte seg av tilbud andre steder i verden som ikke er tillatt her i landet. Utvalget framhever imidlertid viktigheten av at interessene til barna som kommer til verden på denne måten ivaretas best mulig og foreslår derfor blant annet å utvide adgangen til stebarnsadoptsjon.

Utvalget går inn for å videreføre dagens lovregel om morskap slik at den kvinnen som føder barnet, alltid er barnets juridiske mor når barnet blir født. Det foreslås at et utenlandsk morskap legges direkte til grunn i Norge uten noen spesiell godkjenning, dersom kvinnen som har født barnet regnes som barnets mor etter loven i landet der barnet er født.

Dersom en person eller et par bosatt i Norge inngår avtale med en surrogatmor i utlandet, legger utvalget til grunn at en overføring av morskapet bare kan skje ved en formell adopsjon. Utvalget går inn for å videreføre gjeldende rett slik at morskap bare kan endres ved adopsjon. Det foreslås å tydeliggjøre dette i form av en eksplisitt lovfesting.

Selv om det lovfestes at overføring av morskap på annen måte enn ved adopsjon ikke anerkjennes i Norge, foreslår utvalget likevel en snever unntaksregel for familier som flytter til landet og som har fått overført morskap på annen måte enn ved adopsjon, før familien blir bosatt i Norge.

Utvalget finner at det først og fremst av hensyn til barna, men også av hensyn til foreldrene, bør lages et tydelig regelverk som gir barna

mulighet til å oppnå en juridisk stabil tilknytning til to foreldre tidligst mulig i livet. For utvalget framstår stebarnsadoptsjon som en god ordning for overføring av morskap. Det skal sikres at alle berørte parter samtykker, og foretas en vurdering av om overføring av morskapet vil være til gagn for barnet.

Når en mann bosatt i Norge blir far til et barn født i utlandet, reiser det seg spørsmål om farskapet som følger av utenlandsk rett skal anerkjennes her i landet, eller at det pga. mannens sterke tilknytning til Norge skal kreves at farskapet fastsettes etter norsk rett. Utvalget går inn for å videreføre gjeldende rett på området slik at en utenlandsk farskapsfastsettelse må anerkjennes for å legges til grunn i Norge. Farskap som følger direkte av loven i det andre landet, legges direkte til grunn her.

Utvalget går inn for at det lages en egen bestemmelse i barneloven om jurisdiksjon for morskapssaker slik at det lovfestes når sak om morskap kan behandles i Norge.

Det legges til grunn at gjeldende regel i barneloven om lovvalg fungerer godt, og utvalget finne ikke grunn til å vurdere endringer på dette området.

Utvalget går inn for at det skal være mulig å adoptere tidligere partners eller ektefelles barn, dersom vedkommende har avgått ved døden og barnet ikke har noen annen juridisk forelder. Forslaget er ment å sikre at barn som mister sin eneste juridiske forelder, kan bli adoptert av sin steforelder uten å miste den juridiske tilknytningen til slekten til sin opprinnelige forelder, eller f.eks. miste økonomiske ytelser etter den avdøde og arverett etter avdødes foreldre. Adopsjonen skal gis virkning som en ordinær stebarnsadoptsjon slik at barnet får to juridiske foreldre, uten at det mister en annen etablert familietilknytning. Tilsvarende foreslås det at skilt partner eller ektefelle også vil kunne adoptere tidligere partners eller ektefelles barn. Dette er betinget av den andre forelderens samtykke.

Ved behandlingen av endringer i ekteskapsloven våren 2008 ble det vedtatt at det ved kunstig inseminasjon i utlandet, må være kjent donor for at medmorskap skal kunne fastsettes etter §§ 3 eller 4. Er sæddonor ukjent, må morens kvinnelige ektefelle stebarnsadoptere. Endringen medfører en forskjellsbehandling av barn født i lesbiske parforhold og heterofile parforhold ettersom det ikke blir stilt vilkår om at heterofile som reiser til utlandet skal benytte kjent sæddonor for at farskapet skal fastsettes etter pater est-regelen. Utvalget

går derfor inn for at kravet om kjent donor oppheves av hensyn til likebehandling av disse barna.

I *kapittel 12* drøfter utvalget hvor langt det offentlige plikt til å etablere foreldreskap bør strekke seg. Utvalget går inn for å videreføre gjeldende regler om at det offentlige har plikt til å få fastsatt farskap eller medmorskap når dette ikke følger av ekteskap eller erklæring. Denne plikten foreslås utvidet til også å omfatte barn født i utlandet.

Utvalget går inn for at det offentlige skal ha en plikt til å klarlegge morskap i tilfeller hvor barnet blir registrert i folkeregisteret uten at morens identitet oppgis. Ettersom det forutsettes at morskap følger av at kvinnen har født barnet, vil bidragsfogdens oppgaver mht. å klarlegge morskap skille seg noe fra oppgavene som gjelder fastsettelse av farskap eller medmorskap etter barneloven § 5. Her vil det offentlige oppgave i første rekke være å innhente opplysninger om identiteten til kvinnen som har født barnet.

I *kapittel 13* vurderer utvalget om det er hensiktsmessig at Arbeids- og velferdsetaten fortsatt skal anerkjenne farskap som er fastsatt i utlandet. Utvalget legger til grunn at alle barn som er bosatt i Norge, skal registreres i folkeregisteret, og at dette gjennomføres så å si uten unntak. Folkeregistermyndigheten framstår dermed som den offentlige instansen som er sentral mht. å registrere fødsler, farskap og morskap for alle barn som er bosatt i Norge, både de som er født her i landet og de som er født i andre land. Utvalget foreslår derfor at folkeregistermyndigheten skal anerkjenne farskap og medmorskap fastsatt i utlandet før de registreres i folkeregisteret.

I *kapittel 14* foreslår utvalget en gjeninnføring av tidligere frister for foreldrenes og tredjemanns adgang til å anlegge sak om endring av farskap. Utvalget legger særlig vekt på barnets behov for stabilitet og trygge rammer. En opphevelse av eksisterende farskap kan bety at en mann som har vært barnets sosiale far i en rekke år, blir borte fra barnets liv. Utvalget viser også til at en endrings-sak kan ende med at barnet ikke lenger har noen rettslig far. Fristene får også anvendelse for endring av medmorskap.

Barnet skal fortsatt ha en ubegrenset adgang til å anlegge sak fram til fylte 18 år. Utvalget foreslår imidlertid en frist for barnets saksanlegg etter myndighetsalder. På samme måte som for foreldrene skal fristen løpe fra barnet får kunnskap om at en annen kan være faren, men ikke tidligere enn fra myndighetsalder. Fristens lengde bør være tre år.

Videre foreslås det en ny bestemmelse som gir barnet rett til kunnskap om sin genetiske far, uten at dette endrer det juridiske farskapet. I denne sammenhengen kan barnet kreve at Arbeids- og velferdsetaten, eller eventuelt retten, pålegger nødvendig prøvetaking og DNA-analyse.

I *kapittel 15* drøfter utvalget fastsettelse og endring av farskap når faren eller mulig far er død eller forsvunnet. Utvalget mener det er viktig å få etablert farskap også etter at faren er død. Etablring av farskapet kan ha følelsesmessig betydning for mor og barn og praktisk betydning for barnets arverett. Det offentlige skal ha ansvar for å etablere farskap også etter at en mulig far er død, og det skal være samme adgang til å anlegge endringssak enten far lever eller er død. Videre foreslår utvalget en presisering av rettens adgang til å innhente prøver og DNA-analyse som tidligere er tatt av avdøde. Prøver og DNA-analyser skal kunne innhentes fra alle typer registre og oppbevaringssteder for biologisk materiale, som for eksempel strafferettspleiens DNA-register og behandlingsbiobanker og forskningsbiobanker.

Utvalget foreslår endringer i bioteknologiloven § 4-6 slik at farskapstesting kan gjennomføres på fosterstadiet. DNA-analyse med tanke på farskapsfastsetting skal bare kunne foretas etter utløpet fristen for selvbestemt svangerskapsavbrudd. Abort kan imidlertid innvilges etter nemndsbehandling på sosial indikasjon i lokal abortnemnd.

I *kapittel 16* foreslås det forenklinger i begrepsbruk og saksbehandlingsregler. Arbeidet som utføres av Arbeids- og velferdsetaten i farskapsaker er for det alt vesentlige lagt til ett organ. Likevel brukes det fire ulike begreper på organer innenfor etaten. Av forenklingshensyn går utvalget inn for å bruke begrepene Arbeids- og velferdsetaten og tilskotsfuten (bidragsfogden) i lovteksten.

Utvalget går videre inn for å oppheve ordningen med farskapsforelegg. Foreleggsordningen mangler en selvstendig funksjon, og utvalget mener at barneloven § 4 ivaretar behovet for at fedre skal kunne etablere farskap etter at det er foretatt DNA-analyse, men før saken oversendes retten.

I *kapittel 17* foreslår utvalget enkelte endringer i prosessreglene i saker om foreldreskap. Blant annet foreslår utvalget en modernisering av barnelovens § 24 om domstolens adgang til å pålegge farskapstesting. Utvalget foreslår også å oppheve barnelovens særskilte regulering av bevisførsel om partenes seksuelle adferd.

I *kapittel 18* vurderer utvalget om andre nasjonale eller internasjonale aktører enn Rettsmedi-

sinsk institutt bør foreta DNA-analyser i farskapsaker. Utvalget legger til grunn at dagens ordning med Rettsmedisinsk institutt som eneste leverandør av DNA-analyser i farskapssaker fungerer godt, både mht. kvalitet og praktisk gjennomføring, og at det derfor bør foreligge sterke grunner for å forandre på dette under dagens forhold. Der som instituttet skulle organiseres slik at det ikke lengre kan anses som et statlig organ, jf. regelverket om offentlige anskaffelser, forutsetter utvalget at oppdraget må konkurranseutsettes.

3.3 Høringen

Utredningen ble sendt på høring 30. mars 2009 med frist 15. august 2009 til følgende høringsinstanser:

Alle departementene

Arbeids- og velferdsdirektoratet
 Barneombudet
 Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
 Bioteknologinemnda
 Bispedømmerådene
 Bispemøtet
 Datatilsynet
 Domstoladministrasjonen
 Fylkesmannsembetene
 Haugesund sjukehus
 Haukeland universitetssykehus
 Helsetilsynet i fylkene
 Institutt for samfunnsforskning
 Integrerings- og mangfoldsdirektoratet
 KILDEN
 KUN – Senter for kunnskap og likestilling
 KVINNFORSK Universitetet i Tromsø
 Likestillingssenteret, Hamar
 Likestillings- og diskrimineringsombudet
 Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning
 Norges forskningsråd
 Norsk institutt for by- og regionsforskning
 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)
 Norsk senter for barneforskning (NOSEB)
 Oslo universitetssykehus, Rikshospitalet
 Oslo universitetssykehus, Ullevål
 Regjeringsadvokaten
 Rettsmedisinsk institutt
 Senter for kjønnsforskning, NTNU
 Senter for kvinne- og kjønnsforskning, UiO
 Senter for menneskerettigheter, UiO
 Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, UiO
 Skattedirektoratet

Sosial- og helsedirektoratet
 Statens helsetilsyn
 Statistisk Sentralbyrå
 St. Olavs hospital, Trondheim
 Sykehuset Telemark
 Universitetet i Agder
 Universitetet i Bergen
 Universitetet i Oslo
 Universitetet i Stavanger
 Universitetet i Tromsø
 Universitetet i Trondheim, NTNU
 Universitetssykehuset Nord-Norge
 Utlendingsdirektoratet

Adopsjonsforum
 Akademikerne
 Aksjonsgruppen for barns rett til samvær med foreldre og besteforeldre
 Aleneforeldreforeningen
 Aleris Helse AS, Oslo
 AMATHEA – Rådgivningstjeneste for gravide
 Amnesty International Norge
 Den norske Advokatforening, Juristenes Hus
 Den norske Dommerforening, Juristenes Hus
 Den norske jordmorforening
 Den norske lægeförening
 Familiestiftelsen 15. mai
 Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO)
 Foreningen 2 Foreldre
 Foreningen for partnerskapsbarn
 Foreningen for ufrivillig barnløse
 Forum for Menn og Omsorg
 GENA – Institutt for DNA-analyse
 Humanetisk forbund
 InorAdopt
 Islamsk Råd Norge
 Jordmorforbundet - Norsk Sykepleierforbund
 Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
 Juss-Buss
 Jussformidlingen i Bergen
 Jusshjelpa i Midt-Norge
 Jusshjelpa i Nord-Norge UITØ
 Kirkens Familievern
 Kirkens bymisjon
 Kirkerådet
 Klinikk Hausken, Haugesund
 Kontoret for fri rettshjelp
 Krise- og rådgivningstelefonen for menn
 Krisesenterforbundet
 Krisesentersekretariatet
 Kvinnefronten
 Kvinnegruppa Ottar
 Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH)

Landsgruppen av helsesøstre, NSF
 Landsorganisasjonen i Norge (LO)
 Medicus As, Trondheim
 Mental Helse
 MIRA-ressurssenter
 Nettverksforumet foreldrerett
 Nordisk nettverk for ekteskapet
 Norges Kvinne- og familieforbund
 Norges Røde Kors
 Norsk kvinnesaksforening
 Norsk Psykologforening
 Organisasjonen mot offentlig diskriminering
 Organisasjonen Voksne for barn
 Redd Barna
 Reform - ressurscenter for menn
 Rettshjelpskontoret i Indre Finnmark
 Rettspolitisk forening
 Rådet for innvanderorganisasjoner i Oslo
 Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn
 Samisk høgskole
 Sarahkka – Samisk kvinneorganisasjon
 Selvhjelp for innvandrere og flyktninger
 Sosialliberal pappagruppe
 Støttegruppen for feildømte fedre
 UNIO
 Verdens barn
 Volvat medisinske senter, Oslo
 Yrkesorganisasjonens Sentralforbund (YS)

Følgende instanser har avgitt realitetsuttalelse:

Arbeidsdepartementet
 Finansdepartementet
 Justis- og beredskapsdepartementet
 Arbeids- og velferdsdirektoratet

Barneombudet
 Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
 Bioteknologinemda
 Biskopen i Agder og Telemark
 Biskopen i Møre
 Biskopen i Tunsberg
 Fylkesmannen i Rogaland
 Helsedirektoratet
 Kirkerådet
 Likestillings- og diskrimineringsombudet
 Nord-Hålogaland bispedømmeråd
 Rettsmedisinsk institutt
 Skattedirektoratet
 Advokatforeningen
 Aleneforeldreforeningen
 Den norske jordmorforening
 Forum for menn og omsorg
 Fellesorganisasjonen for (FO)
 GENA – Institutt for DNA analyse
 Handels- og servicenæringens Hovedorganisasjon
 Institutt for familiepolitikk
 Kvinnegruppa Ottar
 Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og
 transpersoner
 Nordisk nettverk for ekteskap
 Norges Kvinne- og Familieforbund
 Næringsforeningen i Stavanger
 REFORM – ressurscenter for menn
 Støttegruppen for feildømte fedre
 Surrogatforeningen
 Åtte privatpersoner

Et utdrag av høringsinstansenes syn er gjengitt under behandlingen av de enkelte forslagene.

4 Etablering av farskap

4.1 Ekteskap

4.1.1 Gjeldende rett

Pater est-regelen er sentral i familieretten og innebærer at morens ektemann presumeres å være far til barna hun føder. Prinsippet har sine røtter i romerretten, og har vært et mønster for lovgivning på familierettens område i de fleste europeiske land.

I norsk rett er pater est-regelen lovfestet i barneloven § 3. Morens ektefelle på fødselstidspunktet blir juridisk far til barnet. Dette gjelder uavhengig av om ektefellen er biologisk far til barnet eller ikke.

Hvis moren gifter seg mens hun er gravid, men før barnet blir født, gjelder pater est-regelen og ektemannen regnes som far. Dette gjelder også i tilfeller hvor morens ektemann er død. Han skal da regnes som far «dersom ho kan ha blitt med barn før han døde.»

Det følger av barneloven § 3 tredje ledd at pater est-regelen likevel ikke gjelder når ekteparet er separert ved bevilling fra fylkesmannen eller ved dom på fødselstidspunktet. Dersom ekteparet ikke lenger bor sammen, men uten å være formelt separert, gjelder pater est-regelen.

4.1.2 Utvalgets forslag

Farskapsutvalget foreslår å beholde pater est-regelen, og begrunner dette med at regelen har dype røtter i det norske samfunnet og har hatt alminnelig tilslutning her i landet over generasjoner. Regelen sikrer en stor gruppe barn trygge sosiale og juridiske rammer fra starten av livet. Utvalget legger til grunn at etablering av farskap ved pater est-regelen og oppfølgingen av regelverket, fungerer godt, både økonomisk og administrativt, og at en opphevelse av pater est-regelen vil medføre økt belastning for foreldre og barn, samt ha negative økonomiske og administrative konsekvenser for offentlige myndigheter.

4.1.3 Høringsinstansenes syn

Få høringsinstanser har kommentert pater est-regelen spesielt. *Barneombudet* støtter utvalget i at en videreføring av pater est-regelen for foreldre som er gift ved fødselen vil ivareta barnets behov for stabilitet og trygge, juridiske og sosiale rammer. *Advokatforeningen*, *Reform – ressursenter for menn*, *Fellesorganisasjonen (FO)*, *Kirkerådet*, *Kirkens Familievern*, *Norges Kvinne- og Familieforbund*, *Den norske jordmorforening* og *Nordisk nettverk for ekteskapet* er enige i at pater est opprettholdes. *Foreningen for feildømte fedre* ønsker å oppheve pater est-regelen og innføre obligatorisk DNA-testing ved fødselen.

4.1.4 Departementets vurderinger og forslag

Av barna som ble født i Norge i 2011, hadde 44 prosent gifte foreldre, 43 prosent hadde samboende foreldre, og 13 prosent hadde foreldre som ikke bor sammen. Pater est-regelen omfatter dermed om lag halvparten av barna som fødes i Norge.

Pater est-regelen er en presumsjonsregel som bygger på at morens ektefelle i de fleste tilfeller også er barnets biologiske far. Pater est-regelen har en høy treffsikkerhet når det gjelder å legge det rettslige farskapet til den mannen som er barnets biologiske far.

Farskapsutvalget forespurte Rettsmedisinsk institutt om andelen barn i Norge som har en annen biologisk far enn morens ektefelle. RMI påpeker at det ikke finnes norsk forskning på området, men anslår at denne raten for barn født i Norge de siste 20 årene vil ligge nærmere 1 enn 2 prosent, se NOU side 72 første spalte. Utvalget fastslår på denne bakgrunn at det ikke er grunnlag for legmannsoppfatningen av at opptil 10 prosent av barna født i ekteskap har en annen biologisk far enn morens ektefelle.

Når loven automatisk utpeker morens ektefelle som barnets rettslige far, skaper dette trygghet for omsorg og forsørgelse fra starten av barnets liv. Pater est-regelen bidrar til å beskytte

familien som en sosial enhet rundt barnet og fører bl.a. til at barnet sikres forsørgelse fra begge foreldrene.

Pater est-regelen har vært et mønster for lovgivning på familierettens område i de fleste europeiske land og i verden for øvrig. Når norske farskap skal anerkjennes i andre land og når utenlandsk fastsatte farskap skal anerkjennes i Norge, er det en fordel at regelverket i størst mulig grad er samsvarende.

Regelen fungerer godt for de som er omfattet og er enkel å administrere for offentlige myndigheter, og bør av den grunn opprettholdes. Departementet slutter seg for øvrig til utvalgets vurderinger i NOU side 72 flg.

4.2 Utenfor ekteskap

4.2.1 Gjeldende rett

Det er i norsk rett ikke regler for automatisk fastsetting av farskap for samboende foreldre. Når moren ikke er gift på fødselstidspunktet, fastsettes farskap ved erkjennelse eller dom. Reglene om erkjennelse er fastsatt i barneloven § 4. Far kan erkjenne farskapet både under svangerskapet og etter at barnet er født. Erkjennelsen skal være skriftlig og kan blant annet gis til jordmor eller lege ved svangerskapskontroll eller i fødselsmelding etter barneloven § 1.

Faren kan erkjenne farskapet ved personlig fram møte hos folkeregistermyndigheten (skattekontoret) eller bidragsfogd, norsk dommer, NAV-kontor, skipsfører på norsk skip i utenriksfart og jordmor eller lege ved svangerskapskontroll, jf. barneloven § 4. Bestemmelsen åpner videre for at farskapserkjennelse kan tas imot av "utenlandsk styresmakt når Kongen har bestemt det". Ingen utenlandsk myndighet er tildelt slik kompetanse.

Departementet kjenner ikke til andre land enn Island, hvor farskap fastsettes på bakgrunn av pater est-regelen både for samboere og ektefeller.

4.2.2 Utvalgets forslag

Utvalget ble bedt om å vurdere om pater est-regelen kan utvides til også å omfatte samboere.

Utvalget har drøftet om pater est-regelen også bør gjelde for samboere, men har ikke villet gå inn for en slik lovendring. De viser særlig til praktiske problemer knyttet til dokumentasjon for at samboerskapet faktisk eksisterer. De påpeker videre at samboerskap er en juridisk mindre forpliktende samlivsform enn ekteskap. Utvalget hadde føl-

gende begrunnelser for ikke å foreslå en pater est-regel for samboere:

- En forutsetning for å utvide pater est-regelen til også å gjelde for samboerskap, er tilfredsstillende dokumentasjon for at foreldrene faktisk lever sammen som samboere på fødselstidspunktet. Dette finnes ikke i dag.
- Spørsmålet om etablering av et nasjonalt samboerregister ble vurdert av Samboerutvalget i 1999, som ikke gikk inn for et slikt register. Utvalget mente et frivillig samboerregister ikke ville fange opp alle samboere, selv ikke samboerpar som åpenbart ville ha spesiell nytte av en slik ordning. Et obligatorisk register ville kreve kontrolltiltak som vanskelig kunne gjennomføres uten å bryte med respekten for folks privatliv. Samboerutvalget mente det var tilstrekkelig at samboere avkreves egenerklæring om sin samlivsstatus i tilfeller der det er nødvendig for få fastsatt rettigheter og plikter.
- Samboerutvalget vurderte også muligheten for å benytte opplysninger i folkeregisteret som dokumentasjon for samboerskap, men fant å ikke kunne gå inn for dette. Det er fortsatt ikke slik at alle som har samme boligadresse i folkeregisteret, lever i et ekteskapsliknende forhold, verken om de er av motsatt eller samme kjønn. Registrering i folkeregisteret gir ikke opplysninger om personenes forhold til hverandre. Noen bor i kollektiv, andre bor på hybel eller leier et rom i en annens leilighet.

Farskapsutvalget vil heller ikke anbefale etablering av et generelt samboerregister. Utvalget viser til den usikkerhet og manglende bevisverdi som er knyttet til opplysninger om felles adresse i folkeregisteret, noe som gjør denne formen for registrering lite egnet som dokumentasjon for samboerskap i forbindelse med etablering av farskap.

For å heve statusen til fastsettelse av farskap for ugifte, foreslår utvalget at ugifte fedre bør *erklære* farskap, i motsetning til i dag som de *erkjenner* farskapet eller *vedgår* farskap på nynorsk. Utvalget anbefaler at rutinene rundt erkjennelse av farskap legges om, slik at de får mer preg av en høytidsstund og mindre preg av papirarbeid.

4.2.3 Høringsinstansenes syn

Kirkerådet, Advokatforeningen og Norges Kvinne- og Familieforbund gir sin tilslutning til utvalgets

vurdering av at pater est-regelen ikke bør utvides til å gjelde samboere.

Nordisk nettverk for ekteskapet mener at pater est kun bør komme til anvendelse i ekteskap, av hensyn til å fremheve ekteskapets særstilling.

Barneombudet mener pater est-regelen også bør gjelde for samboerpar. På denne måten kan barnet sikres trygge sosiale og juridiske rammer, også i de tilfellene der foreldrene er samboere. Ombudet kan ikke se at det eksisterer tungtveiende grunner for ikke å innføre den samme stabiliteten overfor barn av samboere som for gifte, og mener at barnet bør kunne ha en likeverdig deltakelse fra begge sine foreldre uavhengig av deres sivilstatus.

Reform – ressursenter for menn mener det er en naturlig konsekvens av å ta barns rettigheter som utgangspunkt å åpne for å inkludere nye grupper fedre (slik som samboende fedre og ikke-biologiske medfedre) pater est-regelen, ikke å ekskludere alle ikke-gifte. De påpeker at barns rett til foreldre må ligge som rettesnor for lovverk og offentlig tilrettelegging for foreldreskap preget av omsorgsfull og ansvarsfull relasjonsbygging på både biologiske og ikke-biologiske grunnlag til beste for barn, familier og samfunn. *Reform* mener derfor det er skuffende at Farskapsutvalget velger å videreføre dagens pater est-regel uten å inkludere samboende foreldre, særlig når begrunnelsen baseres på praktiske problemer knyttet til dokumentasjon av at samboerskapet faktisk eksisterer.

Flere høringsinstanser foreslår ulike framgangsmåter for å fastsette farskap for samboende foreldre. *Kirkens Familievern* mener at det bør vurderes om pater est-regelen også skal gjelde samboerskap i enkelte tilfeller, for eksempel der et par har hatt samme adresse i tre år.

Fellesorganisasjonen (FO) påpeker at når et samboerpar får flere barn, vil folkeregisteret allerede ha opplysninger om samboerskapet, og at man må se på hvilke kriterier som skal gjelde for når pater est kan få anvendelse for samboerpars første felles barn, etter dette bør det være uproblematisk. For eksempel vil en kunne ha en rubrikk i selvangivelsen for samboende uten barn, og pater est vil da ev. kunne være aktuelt fra etter dette er registrert hos folkeregisteret påfølgende år. En kan også stille krav om felles adresse i en minimumsperiode, men at pater est fra dette tidspunkt kan inntre ved fødsel. De aller fleste samboerskap er i utgangspunktet lette å dokumentere. I de tilfeller hvor det er tvil om de formelle rammene rundt et samboerskap, kan erklæring av farskap og medmorskap benyttes.

Forslaget om at farskap skal *erklæres* støttes av de ti høringsinstansene som har uttalt seg.

4.2.4 Departementets vurderinger og forslag

Pater est-regel for samboere

Det har blitt reist kritikk mot at samboende fedre må erkjenne farskap. Fedre som bor sammen med barnets mor, føler i mange tilfeller en selvfølghet omkring farskapet, på samme måte som gifte foreldre. De kan oppleve det som unødvendig å bli avkrevd farskapserkjennelse og i den forbindelse måtte legitimere seg kort tid etter fødselen.

I 1995 sendte Barne- og familiedepartementet på høring forslag om å utvide pater est-regelen til også å omfatte samboere. Etter forslaget skulle foreldrene ved barnets fødsel undertegne erklæring om at de var samboere. Som følge av samboererklæringen skulle morens samboer både få fastsatt farskap og foreldreansvar til barnet. Forslaget møtte massiv motstand i høringsrunden, bl.a. fordi mange høringsinstanser mente at forslaget ville komplisere og forvirre rettstilstanden ytterligere. Noen mente en opphevelse av pater est-regelen ville likestille barn på en bedre måte, mens andre mente at en slik regel ville uthule ekteskapet som institusjon. På grunn av motstanden i høringsrunden ble ikke forslaget fulgt opp av departementet.

Spørsmålet om etablering av et nasjonalt samboerregister ble vurdert av Samboerutvalget i NOU 1999: 25. Utvalget gikk ikke inn for et slikt register. Utvalget mente et frivillig samboerregister ikke ville fange opp alle samboere, selv ikke samboerpar som åpenbart ville ha spesiell nytte av en slik ordning. Et obligatorisk register ville kreve kontrolltiltak som vanskelig kunne gjennomføres uten å bryte med respekten for folks privatliv. Samboerutvalget mente det var tilstrekkelig at samboere avkreves egenerklæring om sin samlivsstatus i tilfeller der det er nødvendig for få fastsatt rettigheter og plikter.

I Familiemeldingen (St.meld. nr. 29 (2002-2003)) ble det påpekt at en fullstendig samordning av samboerbegrepet i ulike lover vil være vanskelig. Det bør derfor fortsatt være slik at samboerdefinisjonene er tilpasset hensynene som gjør seg gjeldende på de enkelte rettsområdene.

Samboere er en lite ensartet gruppe, og det kan være gode grunner for en videre definisjon på enkelte områder og en noe snevrere definisjon på andre områder. Justisdepartementet vurderte etablering av samboerregister i Ot.prp. nr. 73 (2007-

2008) Om lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere). Etter deres vurdering vil det ikke være hensiktsmessig å etablere et slikt register. De påpekte at innvendingene mot å kreve at samboerne skal ha samme folkeregistrerte adresse, også vil gjelde for et samboerregister. Etter behandlingen av Samboerutvalgets utredning og Familiemeldingen, synes det å være liten støtte for etablering av et eget samboerregister.

På bakgrunn av dette ville heller ikke Farskapsutvalget anbefale etablering av et generelt samboerregister, og viste til den usikkerhet og manglende bevisverdi som er knyttet til opplysninger om felles adresse i folkeregisteret, noe som gjør denne formen for registrering lite egnet som dokumentasjon for samboerskap i forbindelse med etablering av farskap. Departementet slutter seg til dette.

Departementet har forståelse for synspunktet om at farskap bør fastsettes på samme måte for samboende som for gifte. Det foreligger imidlertid en vesentlig praktisk hindring, idet det ikke finnes noe samboerregister. Ingen som har utredet spørsmålet har funnet det ønskelig med et samboerregister.

Pater est-regelen er en presumsjonsregel: det er en stekt presumsjon for at morens ektemann er biologisk far til barna hun føder. Presumsjonen vil etter departementets mening være svakere for samboere, som vil være en sammensatt gruppe. I mangel av samboerregister, vil det være nærliggende å definerer samboere som to personer av motsatt kjønn som er registrert på samme adresse i folkeregisteret. To personer registrert på samme adresse trenger ikke nødvendigvis å leve i et ekteskapsliknende forhold. Ved både å ha en presumsjonsregel i ekteskap og for samboere, vil det kunne oppstå kollisjonstilfeller hvor en av partene i et ekteskap er registrert bosatt på samme adresse som en annen person.

Selv om enkelte av høringsinstansene er for en pater est-regel for samboere, har ingen av dem kommet med realistiske forslag til hvordan det offentlige skal registrere samboerskap. *Fellesorganisasjonen (FO)* foreslår at samboere med felles barn skal få automatisk farskap for sitt andre barn, men departementet finner det lite hensiktsmessig å ha ulike regler for farskapsfastsettelse avhengig av hvilket nummer barnet er i søskenflokk. Som følge av dette slutter departementet seg til Farskapsutvalgets konklusjon.

Forbedre rutine for etablering av farskap

Det er tidligere lagt til rette for farskapserkjennelse under svangerskapet, slik at farskapet for barn av ugifte foreldre kan være etablert når barnet blir født, jf. Ot.prp. nr. 93 (2001-2002). Lovendringen trådte i kraft 1. april 2003. Alle leger og jordmødre kan nå ta i mot farskapserkjennelse i forbindelse med svangerskapskontroll. Departementet ønsket ved denne lovendringen å legge til rette for at farskap kan være etablert i god tid før barnets fødsel. Dette må anses å være i både barnets og foreldrenes interesse. I hvilken grad denne muligheten benyttes i svangerskapsomsorgen, har departementet liten kunnskap om.

Departementet støtter utvalgets forslag om å endre begrepsbruken, slik at farskap skal erklæres. Dette vil føre til endringer i barneloven §§ 4, 4a, 6, 7, 10, 11, 13, 26 og 80. Farskapsutvalget har påpekt at rutine for etablering av farskap for ugifte foreldre har rom for forbedring. Det er et mål at erklæring av farskap skal ha en form som oppleves som verdig og høytidelig av foreldrene. Det foreligger betydelig forbedringspotensial både med tanke på tidspunkt og sted for erkjennelsen/erklæringen, og for begrepsbruk og utforming av dokumentene som benyttes. Departementet vil vurdere dette under arbeidet med ikraftsetting av lovendringene.

4.3 Samboeres adgang til å erkjenne farskap uten mors medvirkning

4.3.1 Gjeldende rett

En mann kan etter barneloven § 4 tredje ledd erkjenne farskap uten morens samtykke når han bor sammen med moren. Vilkåret er at kvinnen og mannen er folkeregistrert på samme adresse i folkeregisteret eller erklærer i melding til folkeregisteret at de bor sammen.

Moren skal få melding fra det offentlige om at farskap til barnet er fastsatt. Dersom moren mener farskapet er uriktig, har det offentlige ansvar for å få klarlagt farskapet. Den nærmere framgangsmåten er fastsatt i forskrift 13. desember 2005 nr. 1475 om vedgåing av farskap utan at mora medverkar til det.

Etter forskriften § 5 gjelder erkjennelse av farskap etter barneloven § 4 tredje ledd bare for barn født etter 1. januar 2006. Forskriften definerer samboere som to personer som lever i et ekteskapsliknende forhold. Videre fastsetter forskriften § 3 at moren må melde fra til bidragsfogden innen tre måneder dersom hun er uenig i far-

skapet. Melder hun ikke fra innen fristen, har det offentlige ikke lenger noe ansvar for å få endret farskapet. Moren kan imidlertid fortsatt reise endrings sak for retten etter barneloven § 6.

I Europa er det ulike vilkår for erkjennelse av farskap: Erkjennelse krever normalt enten en felles erklæring fra mannen og barnets mor (som for eksempel i Danmark og Slovakia) eller en felles søknad til kompetent myndighet (normalt folkeregistreringsmyndigheten). Enkelte stater (for eksempel Bulgaria, Litauen og Ukraina) tillater erkjennelse fra faren alene, og noen (for eksempel Estland, Litauen, Norge, Russland og Sverige) tillater erkjennelse under svangerskapet så vel som etter fødselen.¹

4.3.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår å oppheve dagens ordning hvor en mann som er samboer kan erkjenne farskap uten morens samtykke eller medvirkning for øvrig, jf. barneloven § 4 tredje ledd. I dag kan en mann under gitte omstendigheter få etablert farskap utelukkende ved sin ensidige påstand, uten krav om annet bevis som for eksempel DNA-analyse.

Utvalget understreker at hensynet til stabilitet og trygghet for barn ivaretas best når begge foreldrene er enige om farskapet. Hvis en mor utpeker en mann som far til sitt barn og han ikke erkjenner farskapet, må dette fastsettes ved dom. Mor kan ikke ensidig pålegge ham farskapet. Han må være enig. På samme måte mener utvalget at en manns ensidige påstand for farskap ikke alene bør legges til grunn for å etablere et juridisk gyldig farskap.

Utvalget skriver på side 79 andre spalte:

”Det er vanligvis moren som vet mest om omstendighetene rundt barnets tilblivelse. Hun kan dermed sitte inne med sentral kunnskap i forbindelse med farskapet, kunnskap som kan være avgjørende for å plassere farskapet hos biologisk far. Sier hun at samboer ikke er far, eller at det er usikkert om han er det, vil det tjene alle parter om spørsmålet avklares før en plassering av farskapet finner sted.”

¹ Europarådet: A study into the rights and legal status of children being brought up in various forms of marital or non-marital partnerships and cohabitation, A Report for the attention of the Committee of Experts on Family Law, CJEFA (2008) 5, Nigel Lowe.

4.3.3 Høringsinstansenes syn

Kirkerådet, Fellesorganisasjonen (FO), Advokatforeningen og Kvinnegruppa Ottar gir sin tilslutning til forslaget.

Arbeids- og velferdsdirektoratet støtter forslaget og uttaler:

”Ordnningen har liten selvstendig betydning, da det i de fleste tilfeller vil være slik at mor oppgir samboer som far til barnet og farskapet etableres så snart far erkjenner. Det vises også til at ordningen er administrativt komplisert i tilfeller hvor samboer erkjenner og en annen er far til barnet.”

Aleneforeldreforeningen støtter forslaget om at samboerfar kan erklære farskap uten mors samtykke, oppheves. Fastsettelse av farskap, med de juridiske konsekvenser dette har for barnet og foreldrene, bør kreve at begge foreldrene samtykker, eller at farskap fastsettes av domstolene.

4.3.4 Departementets vurderinger og forslag

Det finnes ikke oversikt over antall farskap som er fastsatt etter denne regelen. Det er imidlertid grunn til å tro at omfanget er marginalt, både fordi regelen er lite kjent, men også fordi kvinner ved svangerskapskontroll normalt oppgir far til barnet sammen med egne personalia og helseopplysninger.

Regelen om samboeres adgang til å erkjenne farskap uten mors medvirkning ble vedtatt ved stortingsbehandlingen av Ot.prp. nr. 82 (2003-2004) om felles foreldreansvar for samboende foreldre. Forslaget ble fremmet av et komitéflertall bestående av medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Sosialistisk venstreparti, se Innst. O. nr. 84 (2004-2005) side 5. Flertallet la til grunn at ved uenighet mellom kvinnen og mannen om farskap i samboerskap, skal mannens farskaps erkjennelse gjelde inntil en eventuell offentlig fastsettelse av farskapet har funnet sted. Flertallet ville med dette oppheve vilkåret om at kvinnen som har født barnet skriftlig må godkjenne mannens farskaps erkjennelse. Begrunnelsen var at det er ”unødvendig at mor må skrive under på at far er far.”

Farskap kunne før denne lovendringen fastsettes på tre måter:

- automatisk (pater est)
- ved enighet mellom mor og far (erkjennelse)
- ved dom.

Regelen fra 2005 representerer en mellomting mellom disse etableringsformene, hvor juridisk farskap kan etableres utelukkende ved påstand fra én av partene.

I tilfeller hvor mor utpeker en mann som far til sitt barn og han ikke erkjenner farskapet, vil Arbeids- og velferdsetaten pålegge partene DNA-testing. Hvis faren, til tross for DNA-analyse som påviser farskap, likevel ikke vil erkjenne farskapet, må saken bringes inn for retten og farskapet fastsettes ved dom. Mor har av rettssikkerhetsgrunner ikke adgang til ensidig å pålegge en mann farskap han ikke er enig i. Mannen må samtykke, eller saken må behandles av domstolen. Tilsvarende er det ikke hensiktsmessig at farskap skal kunne etableres ved ensidig erkjennelse fra mannens side. Det bør være en forutsetning at barnets mor er enig. Dersom ikke kvinnen og mannen er enige, er ikke forutsetningene for frivillig etablering av farskap oppfylt, og saken bør etter departementets oppfatning avgjøres ved domstolsbehandling.

Departementet legger vekt på at kvinner og menns påstander om farskap så vidt mulig bør behandles likt, og at det er lite tjenlig at farskap kan fastsettes ved ensidig påstand fra mannens side, mens kvinnens påstand alene ikke er tilstrekkelig til å fastsette farskap. Departementet mener imidlertid ikke at det bør innføres mulighet for kvinner å pålegge menn farskap de ikke samtykker i, selv om partene er registrert på samme adresse i folkeregisteret.

Regelen har blitt utsatt for kritikk. Under eksaminasjonen av Norges oppfyllelse av FNs kvinne-diskrimineringskonvensjon (CEDAW) hadde komiteen følgende ”concluding comments” vedrørende den norske regelen om ensidig fastsetting av farskap:

”31. (...)The Committee is also concerned about the new amendments to the rules relating to recognition of paternity, under which cohabiting fathers no longer need the approval of the mother to recognize the paternity of her child.”

Departementet anser utvalgets forslag som godt begrunnet, og legger vekt på at det støttes av de høringsinstansene som har uttalt seg. Dersom kvinnen fastholder at samboeren ikke er far til barnet, eller at det er usikkert om han er det, mener departementet at det vil tjene alle parter om spørsmålet avklares før en plassering av farskapet finner sted. Farskap innebærer vesentlige og omfattende juridiske konsekvenser som forsør-

gelsesplikt, arverett osv. og departementet mener at det derfor ikke bør fastsettes på bakgrunn av ensidig erklæring fra mor eller far.

4.4 Offentlig ansvar for at farskap fastsettes for alle barn

4.4.1 Barn født i Norge

4.4.1.1 Gjeldende rett

Det offentlige har ansvar for at det fastsettes farskap til barnet, når dette ikke er etablert ved barnets fødsel. Barnets rett til å få fastsatt farskap anses som så viktig, at morens eventuelle ønske om å holde farskapet hemmelig ikke tillegges vekt.

Reglene om fastsetting av farskap gjelder tilsvarende for fastsetting av medmorskap. I det følgende omtales av forenklingsgrunner bare farskap, selv om dette også gjelder medmorskap.

Når det ved barnets fødsel ikke etableres farskap eller medmorskap etter barneloven §§ 3 eller 4, har det offentlige ansvar for at det fastsettes farskap eller medmorskap til barnet. Dette følger av barneloven § 5. Også voksne barn kan henvende seg til bidragsfogden og be om at farskap fastsettes, dersom dette tidligere ikke er gjort.

Når et barn blir født, sender legen eller jordmoren fødselsmelding til folkeregisteret, jf. barneloven § 1. Dersom farskap eller medmorskap til barnet ikke er fastsatt, skal lege eller jordmor sende egen melding om fødsel til bidragsfogden (Arbeids- og velferdsetaten). Meldingen skal opplyse om moren har oppgitt hvem som er far til barnet.

Bidragsfogden innkaller moren og den mannen som moren har oppgitt som barnets far, jf. barneloven § 10 første ledd. Det tas opp forklaring og den som er oppgitt som far gis anledning til å erkjenne farskapet. Dersom han erkjenner, er saken avsluttet og bidragsfogden melder fra om farskapet til folkeregistermyndigheten.

I tilfeller hvor kvinnen ikke har oppgitt hvem som er far til barnet skal bidragsfogden kalle inn barnets mor med formål å fastsette farskapet. Moren skal informeres om rettsvirkningene av at farskap blir fastslått/ikke fastslått og om gangen i en farskapssak. Det skal videre orienteres om barnelovens regler om foreldreansvar, samvær mv. og om ulike trygdeytelser. Dersom moren ikke oppgir hvem som kan være far til barnet, skal hun orienteres om at hun ikke *må* oppgi barnets far, men at det offentlige har ansvar for å ta seg av at farskapet blir fastslått, og at farskapet kan bli

behandlet videre uavhengig av hennes opplysninger og på grunnlag av andre opplysninger enn hennes. Hun har senere alltid anledning til å gi opplysninger om hvem som kan være barnets far.

Dersom moren bare oppgir menn som blir utelukket ved DNA-analyse eller hun ikke oppgir noen far til barnet, vil bidragsfogden henlegge farskapssaken. Denne kan imidlertid gjenåpnes dersom det kommer nye opplysninger i saken som kan gjøre det mulig å få fastsatt farskap. Nye opplysninger i saken kan være at en mann selv melder seg som mulig far, eller at andre gir opplysninger om farskapet.

I tilfeller hvor moren har oppgitt en mann som far, men den oppgitte mannen ikke erkjenner farskapet, skal bidragsfogden be ham om en forklaring om farskapsspørsmålet. I den videre behandlingen kan det kreves forklaring fra moren. Det kan også pålegges blodprøve for DNA-analyse av moren, barnet og den eller de som er oppgitt som far, jf. barneloven § 11 første ledd. I tilfeller hvor noen av partene motsetter seg å avgi blodprøve, kan retten pålegge tvangsbot eller ”vedta at vedkommande skal gripast av politiet og førast til lækjar til blodprøvetaking.”

Når DNA-analyse utpeker far til barnet, vil mannen normalt erkjenne farskapet. Dersom han ikke vedtar farskapsforelegget, skal Arbeids- og velferdsdirektoratet bringe saken inn for domstolen, jf. barneloven § 13 første ledd.

Når det ikke er mulig å få fastsatt farskapet, kan Arbeids- og velferdsdirektoratet henlegge saken. Dette gjelder for eksempel når moren ikke gir opplysninger om hvem som kan være far til barnet, og det ikke foreligger andre opplysninger om hvem som er faren. Har Arbeids- og velferdsdirektoratet henlagt saken, kan barnet, moren eller en mann som mener han er far anlegge farskapssak for domstolen, jf. barneloven § 11 sjette ledd.

Barneloven kapittel 3 vil så langt den passer også gjelde for det offentliges oppgaver knyttet til etablering av medmorskap.

4.4.1.2 Utvalgets forslag

Farskapsutvalget drøfter hvor langt det offentliges plikt til å etablere foreldreskap bør strekke seg, og går inn for å videreføre gjeldende regler om at det offentlige har plikt til å få fastsatt farskap eller medmorskap når dette ikke følger av ekteskap eller erklæring.

4.4.1.3 Høringsinstansenes syn

Som følge av at utvalget ikke foreslår endringer i gjeldende rett, har ikke høringsinstansene uttalt seg spesifikt om dette spørsmålet. *Bufo* har imidlertid synspunkter på utøvelsen av det offentliges plikt til å fastsette farskap:

”Vår erfaring er at det etter gjeldende regelverk er for enkelt å få henlagt en farskapssak. Mor kan etter dagens regelverk uten risiko for straff eller noen form for administrativ reaksjon unnlate å oppgi til NAV hvem som kan være far til barnet. Det bør vurderes sanksjonsmuligheter, f. eks. at saken kan bringes inn for retten dersom mor nekter å oppgi far og det anses sannsynlig at hun vet hvem faren er.”

4.4.1.4 Departementets vurderinger og forslag

Barns rett til å kjenne sine foreldre er bl.a. beskyttet av Barnekonvensjonen og regnes som en grunnleggende menneskerettighet. For at barn skal få oppfylt denne rettigheten, er det en forutsetning at det offentlige tar skritt for å fastsette farskap i tilfeller hvor foreldrene ikke gjør dette selv, eller i tilfeller hvor foreldrene ikke ønsker eller motarbeider en offentlig fastsettelse. Barnelovens hjemler for å benytte tvang for å innhente nødvendige blodprøver for farskapsfastsetting, gir uttrykk for lovgivers syn på alvorlighetsgraden ved å prøve å unndra seg fastsettelse av farskap. Tvangshjemlene gjelder både for mødre som ikke vil avgi blodprøve av seg selv eller medvirke til at det kan tas blodprøve av barnet, og mulige fedre som ikke vil avgi blodprøve.

I representantforslag Dokument 8:62 S (2009–2010) om kvinners/mors informasjonsplikt om barnefar og strafferettslige endringer i barneloven, ble det foreslått å endre barneloven slik at kvinner gis plikt til å oppgi riktig informasjon om hvem som er, eller kan være, barnefar. Forslagsstillerne foreslo å utrede hvilke sanksjoner som er hensiktsmessige i de tilfeller hvor moren likevel ikke oppfylder sin plikt til å informere, og påpekte at det er nærliggende å vurdere strafferettslige sanksjoner, eventuelt i form av bøter. Forslagsstillerne mente det her må klart markeres at brudd på informasjonsplikten er en berøvelse av barnets menneskerettigheter.

I Innst. 230 S (2009–2010) uttaler komitéflertallet:

”Komiteen vil understreke at kvinnen etter norsk rett har en forklaringsplikt, selv om nek-

telse av å oppgi potensielle fedres identitet i praksis ikke vil møtes med straffeansvar eller kutt i velferdsytelser. Mor har en forklaringsplikt, og hun blir innkalt til bidragsfogden og informeres om rettsvirkningene av at farskap blir fastslått eller ikke. Komiteen vil imidlertid påpeke at disse rutinene for forklaring bør forbedres, da de i dag åpenbart ikke fungerer godt nok i alle tilfeller.

Komiteen mener at arbeidet med å sikre at kvinner oppgir riktig barnefar, må fortsette, og styrkes. Komiteen viser i den forbindelse til brev fra barne-, likestillings- og inkluderingsminister Audun Lysbakken av 18. mars 2010 (vedlegg), hvor det står:

«Jeg mener likevel at det i forbindelse med oppfølgingen og gjennomføringen av forslagene i Farskapsutvalgets utredning også bør vurderes om rutinene rundt innkalling av mødre kan forbedres slik at kvinner bevisstgjøres om barnets rett til å kjenne sine foreldre.»

Med bakgrunn i dette ber komiteen regjeringen vurdere hvordan man kan bidra til at kvinner velger å gi riktige opplysninger om barnefar, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte med en vurdering av hvordan intensjonene i forslaget kan ivaretas.”

I forbindelse med oppfølgingen og gjennomføringen av forslagene i Farskapsutvalgets utredning vil departementet i samarbeid med Arbeids- og velferdsetaten vurdere om rutinene rundt innkalling av mødre og samtalene som gjennomføres kan forbedres, slik at kvinner bevisstgjøres om barnets rett til å kjenne begge sine foreldre. Departementet legger til grunn at det er et overordnet mål at så mange farskap som mulig etableres, og at det så langt som mulig skal være overensstemmelse mellom det juridiske og biologiske farskapet i saker hvor det offentlige har ansvar for fastsettelsen. Departementet legger til grunn at tilsvarende målsetting også må gjelde for klarlegging av morskap slik at kvinnen som har født barnet registreres som barnets juridiske mor, se omtale under kapittel 7.

Departementet fastslår at det i dag er tilfredsstillende rutiner for å identifisere sakene hvor farskap ikke er etablert, og det er ikke nødvendig med lovendringer for å endre rutinene i tråd med komiteens innstilling. For øvrig videreføres gjeldende rett på området.

4.4.2 Barn født i utlandet

4.4.2.1 Gjeldende rett

Det følger av barneloven § 85 at farskap som følger ”beineveges” av utenlandsk rett legges til grunn i Norge uten noen formell godkjenning. Dette gjelder hovedsaklig farskap som følger av pater est-regelen.

Farskap som ikke følger direkte etter utenlandsk lov, men fastsettes særskilt, må anerkjennes etter barneloven § 85 andre ledd før det kan legges til grunn i Norge. Det er gitt forskrift om anerkjennelse av nordiske farskapsavgjørelser (forskrift nr. 8950/1981).

Andre farskap må godkjennes i hvert enkelt tilfelle for å kunne legges til grunn som gyldige i Norge. Dette vil for eksempel gjelde farskap som er etablert ved dom eller ved formell erkjennelse. En norsk statsborger som ikke er bosatt i Norge, vil kunne søke om å få det utenlandske farskapet anerkjent etter § 85 andre ledd. Det samme gjelder personer som er bosatt i Norge og som får barn under opphold i utlandet.

Kompetansen til å anerkjenne farskap etter § 85 andre ledd er delegert til Arbeids- og velferdsetaten, og utføres av NAV Internasjonalt. Avgjørelsen om å anerkjenne en utenlandsk farskapsavgjørelse skal skje etter en konkret vurdering i det enkelte tilfellet, og fattes som enkeltvedtak. Det følger av juridisk teori at den utenlandske farskapsfastsettingen kan godkjennes dersom den egner seg til å bli satt i stedet for en norsk avgjørelse. Når utenlandsk farskap anerkjennes etter § 85, får det fulle rettsvirkninger i Norge, og skal legges til grunn på linje med farskap fastsatt etter norske lovregler.

Når barn blir født i Norge uten at farskap er fastsatt, skal det sendes melding om fødsel til bidragsfogden, slik at sak om fastsettelse av farskap kan igangsettes og følges opp. Folkeregistermyndigheten har ikke noen tilsvarende plikt dersom barnet er født i utlandet og senere blir registrert uten mor eller far i folkeregisteret. Dette fører til at bidragsfogden i praksis ikke får melding om at barnet bare er registrert med én forelder eller helt uten foreldre.

Det er vedtatt midlertidig forskrift om anerkjennelse av farskap for barn født av surrogatmor i utlandet (forskrift nr. 446/2012). Forskriften gir midlertidig adgang til å anerkjenne farskap til barn som oppholder seg i Norge når barnet er født av surrogatmor i utlandet og farskapet er fastsatt i utlandet. Forskriften gjelder for barn som oppholdt seg i Norge da forskriften trådte i kraft

24. mai 2012. Den midlertidige forskriften gjelder fram til 30. april 2013.

4.4.2.2 Utvalgets forslag

Spørsmålet om det offentliges plikt til å fastsette farskap bare skal gjelde barn som er født i Norge, eller om det også skal gjelde barn som er født i utlandet mens minst én forelder er bosatt i Norge, har særlig aktualisert seg ved framvekst av tilbud om assistert befruktning og/eller avtaler om surrogati i andre land. Barnelovutvalget tok i 1977 ikke stilling til dette spørsmålet. Farskapsutvalget påpeker imidlertid at de betraktningene som Barnelovutvalget gjorde omkring verdien av at farskap fastsettes, synes å være generelt fundert og ikke spesielt knyttet til at barnet skal være født i Norge. Se omtale under punkt 7.4 om ansvar for å klarlegge morskap.

Farskapsutvalget skriver på side 106 flg.:

”Dersom det legges til grunn at det er til barnets beste at morskap og farskap klarlegges, jf. utvalgets redegjørelse for utredningens verdi-grunnlag i kapittel 3, synes det lite konsekvent å skille mellom barn født i Norge og barn født utenlands. Dette gjelder barn som skal vokse opp i Norge med minst én forelder som har vært bosatt i landet både før og etter barnets tilblivelse. Barnets beste er en overordnet verdi, jf. barnekonvensjonen artikkel 3, og som etter utvalgets syn må få samme betydning for barna, uavhengig av deres fødested.

Utvalget går inn for å endre barneloven § 81 første ledd bokstav b, slik at det ikke lenger er et vilkår at moren eller vergen til barnet ønsker at farskap skal kunne fastsettes her. Det må være tilstrekkelig at barnet senere har bosatt seg her i landet, for at farskap eller medmorskap skal kunne fastsettes etter norsk rett.

I dag har ikke folkeregistermyndigheten noen plikt til å melde fra om at barn er fødselsregistrert i folkeregisteret uten mor eller far. Det er derfor mulig for barn som er født i utlandet, å ikke få registrert rettslig foreldreskap til verken mor eller far uten at dette fanges opp av bidragsfogden eller barnevernet...

... Utvalget legger til grunn at det av hensyn til barnet bør unngås at barn fødselsregistreres uten at det etableres rettslig tilknytning til minst én forelder. Det bør tilstrebes å etablere juridisk tilknytning til to foreldre.

Barneloven § 5 innebærer ingen begrensning mht. at det offentlige har plikt til å fast-

sette farskap og medmorskap for barn som er født i andre land. Den rent faktiske begrensningen følger imidlertid av at bidragsfogden ikke får melding om de aktuelle sakene. Ved å innføre en plikt for folkeregistreringsmyndigheten til å melde fra til bidragsfogden i de tilfellene de registrerer barn født i utlandet med bare en eller ingen forelder, vil bidragsfogden få kunnskap om saken. Bidragsfogden vil da ha rutiner for å kalle inn barnets forelder og orientere om regelverk mv. og begjære opplysninger for å kunne fastsette foreldreskap. Det er derfor ikke behov for å foreslå en lovendring for å innføre en aktivitetsplikt for det offentlige i tilfeller hvor barnet er født utenlands, men hvor en av foreldrene er bosatt i Norge. Dette kan for eksempel gjøres ved å fastsette forskrift etter barneloven § 86 (§ 87 etter utvalgets forslag.)”

Utvalget påpeker at forslaget ikke er ment å innebære noen plikt for det offentlige til av eget tiltak å fastsette farskap for alle barn som har blitt født i utlandet uten at farskap er fastsatt, men hvor familien på et senere tidspunkt flytter til Norge. Farskaps sak kan eventuelt reises dersom vilkårene i § 81 er oppfylt, men det forutsetter da at en av partene tar initiativ til at sak reises.

Utvalget foreslår å lovfeste at det offentlige skal ha ansvar for å fastsette farskap eller medmorskap også i tilfeller hvor det opprinnelig er fastsatt i utlandet, men ikke kan anerkjennes etter § 85, forslag til nytt andre ledd i barneloven § 5.

Forslag til nytt tredje ledd om at det offentlige skal klargjøre hvem som er mor til et barn når dette ikke er kjent, forutsetter at folkeregistermyndigheten skal sende melding til bidragsfogden i tilfeller hvor de fødselsregistrerer et barn uten at morskap oppgis. Se nærmere omtale under kapittel 7.

4.4.2.3 Høringsinstansenes syn

De fleste av høringsinstansene har behandlet spørsmålet om det offentliges aktivitetsplikt vedrørende fastsettelse av farskap og morskap samlet. Flere av høringsinstansene støtter utvalgets forslag, bl.a. under henvisning til at det ikke av hensyn til barna kan finnes noen begrunnelse for at dets biologiske opphav skal være ukjent. Videre anføres barns rett til å vite om sin biologiske opprinnelse, samt viktigheten av å få fastslått juridisk foreldreskap som argumenter til støtte for forslaget.

Det vises for øvrig til redegjørelsen for høringsinstansenes syn under kapittel 7 om morskap.

4.4.3 Departementets vurderinger og forslag

Lovteksten i barneloven § 5 gir ikke uttrykk for begrensninger i det offentlige plikt til å fastsette foreldreskap til barn som er født i andre land. Den faktiske begrensningen oppstår ved at bidragsfogden ikke får melding om sakene. Ved å innføre en plikt for folkeregistermyndigheten til å melde fra til bidragsfogden i de tilfellene de registrerer barn født i utlandet med bare én eller ingen juridiske foreldre, vil bidragsfogden få kunnskap og mulighet til å igangsette sak og følge opp.

Ved å innføre en meldingsrutine fra folkeregistermyndigheten til bidragsfogden, tilsvarende rutine som gjelder ved fødsler i Norge, vil bidragsfogden settes i stand til å kalle inn barnets forelder og begjære opplysninger for å kunne fastsette foreldreskap. Departementet legger til grunn at det er nødvendig å iverksette en effektiv meldingsrutine for å sikre at bidragsfogden blir kjent med tilfeller hvor det foreligger forpliktelser etter barneloven § 5. Departementet legger til grunn at dette kan gjøres ved en endring av forskrift 25. oktober 1982 nr. 1524 om melding av fødsler, erkjennelse av farskap og melding om valg av navn. Det er dermed ikke behov for å foreslå lovendringer for å innføre en aktivitetsplikt for det offentlige også i tilfeller hvor barnet er født utenlands, men hvor én av foreldrene er bosatt i Norge og barnet registreres i norsk folkeregister.

Departementet slutter seg til at det offentlige skal ha en aktivitetsplikt også i tilfeller hvor barnet er født i utlandet, men bosatt i Norge sammen med en forelder som var bosatt i Norge da barnet ble født, se NOU kapittel 12. Saken vil så langt mulig behandles som en ordinær farskaps sak av Arbeids- og velferdsetaten, bl.a. med mulighet for bruk av tvangsgjennomføring av prøvetaking for DNA-analyse i tilfeller hvor de berørte partene ikke ønsker å medvirke til farskapsfastsettelsen.

Når et utenlandsk farskap i disse tilfellene ikke anerkjennes her i landet, vil dette i realiteten innebære at det ikke er fastsatt farskap som regnes som gyldig i barnets bostedsland (Norge). Den overordnede begrunnelsen for at det offentlige skal ha plikt til å fastsette farskap, vil ha samme styrke i disse sakene. Både av hensyn til forpliktelsene etter Barnekonvensjonen og til barnets beste, må det offentlige følge opp sakene, slik at det blir fastsatt farskap også til disse barna. Departementet foreslår å følge opp utvalgets forslag til nytt andre ledd i § 5 om at det offentlige skal ha ansvar for å fastsette farskap også i tilfeller hvor dette opprinnelig er fastsatt i utlandet men hvor det ikke kan anerkjennes etter § 85.

I tilfeller hvor barnet er født i et annet land, vokser opp der med én av foreldrene og først senere kommer til Norge, enten alene eller sammen med én forelder, finner departementet det ikke rimelig at det offentlige skal ha noen plikt til av eget tiltak å fastsette farskap. Et barn kan i disse tilfellene selv ta initiativ til å få fastsatt farskapet, men det forutsettes at vilkårene for å behandle sak i Norge etter § 81 er oppfylt. Arbeids- og velferdsetatens praktiske muligheter til å få fastsatt farskap vil i disse sakene avhenge av tilgjengelige opplysninger, og om det er mulig å oppspore den oppgitte barnefaren.

Departementet er enig i utvalgets forslag om at farskap eller medmorskap skal kunne fastsettes i Norge når barnet er bosatt her i landet, uavhengig av om moren eller barnets verge ønsker det. Det vises til forslag til endring i ordlyden i barneloven § 81 første ledd bokstav b. I tilfeller hvor anerkjennelse etter § 85 avslås, kan Arbeids- og velferdsetaten bare behandle sak om farskap hvor vilkårene i § 81 er oppfylt. Dersom verken mor, far eller barn er eller har vært bosatt i Norge, må saken avvises.

Fordi dette området er rettslig komplekst og kan innebære bruk av tvang, ser departementet det som viktig å tydeliggjøre rettsstillingen og følge opp utvalgets forslag til lovendringer i §§ 5 og 81.

Departementet slutter seg for øvrig til utvalgets synspunkter.

5 Endring av farskap

5.1 Gjeninnføring av tidsfrister for å reise sak om endring av farskap

5.1.1 Gjeldende rett

Domstolenes adgang til å endre farskap som er etablert ved pater est-regelen eller ved erkjennelse reguleres av barneloven § 6. Barnet, de juridiske foreldrene samt en person som mener han er far til barnet (tredjemann) har adgang til å reise sak om endring av farskapet. Det gjelder ingen tidsfrister for endringen, som kan skje både under barnets oppvekst og når barnet er voksent.

Dersom sak skal reises på vegne av barnet før det er myndig, må saken reises av særskilt oppnevnt verge. Etter fylte 15 år, må barnet samtykke til at vergen skal gå til sak. Arbeids- og velferdsdirektoratet kan reise sak «når særlege grunnar taler for det», jf. barneloven § 6 fjerde punktum. Dette kan for eksempel være i tilfeller hvor det er åpenbart at mannen som erkjenner farskap ikke er biologisk far til barnet. Lovens bestemmelse om hvem som har søksmålskompetanse er uttømmende.

Dersom det ikke forelå DNA-analyse i den opprinnelige dommen, kan farskapssak kreves gjenopptatt uten hensyn til om vilkårene i tvisteloven er oppfylt, jf. barneloven § 28 a første ledd. Fra 1992 er DNA-analyse brukt rutinemessig ved behandling av farskapssaker ved norske domstoler.

For en redegjørelse for utenlandsk rett vises det til NOU 2009: 5 kapittel 8.

5.1.2 Utvalgets forslag

Farskapsutvalget påpeker at hensynet til stabilitet over tid for barnet taler for at adgangen til å få endret etablert farskap eller morskap ikke bør være særlig omfattende, selv om det da er risiko for at noen barn vokser opp med «feil» forelder. På denne bakgrunn foreslår utvalget å gjeninnføre tidsfristene for å reise endringssak om farskap etablert ved pater est-regelen eller erkjennelse, som var lovfestet fram til 2003, samt innføre en treårsfrist for barnets adgang til å reise endrings-

sak etter fylte 18 år. Det er videre foreslått en regel om at barnet skal kunne få kunnskap om biologisk far, uten at dette endrer det juridiske farskapet, se kapittel 6.

En mann som påstår han er far til barnet vil etter utvalgets forslag kunne reise sak om farskapet innen ett år fra han ble kjent med opplysninger om at han kan være far til barnet. Saken må reises innen barnet er tre år, men retten skal kunne gjøre unntak fra treårsfristen når særlige grunner taler for det.

Utvalgets forslag tilsvare langt på vei rettstilstanden før 2003. Utvalget foreslår imidlertid å innføre tidsfrist for når barn skal kunne reise sak om farskap; barnet skal kunne reise sak innen tre år fra det fikk kjennskap til opplysninger om at en annen mann kan være faren. Som barn regnes både mindreårige og personer over 18 år. Tidsfristen gjelder tidligst fra tidspunktet da barnet ble myndig. Utvalget går inn for at retten skal kunne gjøre unntak fra treårsfristen når særlige grunner taler for det.

Utvalget begrunner bl.a. endringsforslagene slik:

”Utvalget legger til grunn at etableringen av det nye farskapet ikke alltid i realiteten vil medføre at rollen som barnets far fylles på en måte som tilsvare rollen til den tidligere faren. Har en mann oppdratt et barn i tro om at han er faren, eller påtatt seg farsansvaret for et barn, vil det i de aller fleste tilfeller etableres en følelsesmessig tilknytning mellom ham og barnet preget av kjærlighet, gjensidig nærhet og omsorg. Den personlige relasjonen mellom far og barn er bygget på flere elementer enn ren biologi.

At det reises sak slik at det juridiske farskapet flyttes til en annen mann, medfører ikke at den biologisk «riktige» faren vil kunne erstatte den farsfiguren som barnet har hatt fram til endringsdom blir avsagt. Den følelsesmessige relasjonen og omsorgen kan ikke bare flyttes fra en person til en annen. Jo lenger tid som farskapet har vært etablert, desto sterkere gjensidige bånd vil som regel være knyttet.

Utvalget mener derfor at en gjeninnføring av de fristene for saksanlegg som ble opphevet i 2003, er nødvendig for å ivareta barnets behov for stabilitet og trygge rammer. Hvis ikke faren eller moren har gått til sak innen ett år etter at han eller hun fikk kunnskap om at en annen kunne være faren, er det også rimelig å anse at de har akseptert farskapet.

Tilsvarende gjelder for tredjemann som har fått kunnskap om at han kan være faren. Når barnet er tre år, bør barnet og barnets foreldre være beskyttet mot saksanlegg fra tredjemann som mener han er biologisk far, uavhengig av når tredjemann får kunnskap om farskapet.”

Utvalget skriver følgende om Stortingets begrunnelse for å oppheve tidsfristene for å reise endringssak:

”Behovet for kunnskap om biologisk far var således hovedhensynet bak opphevelse av fristene for saksanlegg. Utvalget er usikker på om dette hensynet er tilstrekkelig til å begrunne dagens liberale adgang til saksanlegg når en ser på de store konsekvensene en slik endring kan få.

I tillegg ble det lagt vekt på medisinske hensyn på barnets side og at FN's barnekonvensjon skulle tilsi slike endringer. Utvalget vil vise til at de to siste begrunnelsene langt fra er basert på vitenskapelig grunnlag hva gjelder medisinske hensyn eller et klart juridisk grunnlag hva gjelder barnekonvensjonens krav. Utvalgets undersøkelser av de nordiske landenes og enkelte andre lands lovgivning viser at de fleste landene har lovfestede frister for saksanlegg i farskapsaker.”

Det foreligger en særmerknad om dette fra et av utvalgsmedlemmene som påpeker at både mødre og fedre kan ønske å fjerne mistanker og tvil omkring farskap, og at man ikke skal se bort fra at omsorgen for det enkelte barn blir bedre der tvil er ryddet av veien.

5.1.3 Høringsinstansenes syn

Advokatforeningen, Fellesorganisasjonen (FO) og Kvinnegruppa Ottar støtter utvalgets forslag.

Justis- og beredskapsdepartementet støtter langt på vei utvalgets ønske om å redusere adgangen til å reise sak om endring av farskap, og skriver:

”Det antas at særlig forslaget om å redusere pretenderende fars adgang til domstolsprøving

vil øke stabiliteten omkring farskapet. Vi ber likevel Barne- og likestillingsdepartementet om å vurdere om utvalgets forslag til § 6 første ledd går for langt i å redusere barnets adgang til domstolsprøving. Adgangen til å gå til sak om dette innebærer en vesentlig rettssikkerhetsgaranti. Etter forslaget kan barnet i praksis gå til sak fram til vedkommende er 21 år om det da ikke senere kommer fram nye opplysninger. En 20-åring er myndig, men kan fortsatt i stor grad være avhengig av foreldrehjemmet og av foreldrenes hjelp og støtte til å reise sak om farskapet. Spørsmålet er derfor om den foreslåtte regelen gir barnet en reell mulighet til et selvstendig saksanlegg om søksmålsadgangen skal avskjæres allerede når barnet fyller 21 år.”

Aleneforeldreforeningen støtter utvalgets forslag om at juridiske foreldre må reise sak innen ett år etter at en er blitt gjort kjent med at andre kan være far til barnet. Foreningen støtter også utvalgets forslag om at andre som mener de kan være far til barnet må reise sak innen barnet fyller tre år, men at unntak kan gis i spesielle situasjoner. De begrunner dette med at en stabil, trygg og forutsigbar omsorgssituasjon vil være til barnas og barnas omsorgspersoners beste, selv om det i enkelte tilfeller kan gå på tvers av de voksnes interesser.

Aleneforeldreforeningen støtter imidlertid ikke at det innføres en frist på tre år fra fylte 18 år for barn for å reise sak om farskap, fordi det ikke kan forventes at alle 18-åringene som får opplysninger om at de kan ha en annen far er i stand til å starte en rettsprosess i så ung alder. AFFO mener derfor at barn bør ha ubegrenset rett til å reise farskapsak, uten tidsfrister.

Fylkesmannen i Rogaland støtter i utgangspunktet utvalgets ønske om å øke stabiliteten omkring farskapet av hensyn til barnet, men har likevel motforestillinger, både mht. fristens lengde og at det ikke nødvendigvis er noen fordel for et barn å bli stående med en juridisk far som ikke er biologisk far og som ikke heller ønsker å fylle farsrollen.

Rettsmedisinsk institutt anfører at man:

”... ved å gjeninnføre frister og vilkår for å reise sak om endring av farskap risikerer større grad av uklarhet for publikum og helsepersonell om regelverk og rettigheter, samt større grad av uheldige konflikter om hvorvidt vilkår er til stede eller tidsfrister er oversittet. RMI tror at dersom det oppstår tvil om farskapet, vil klarhet om forholdet være til gunst for så vel barnet

som for registrerte og eventuelle biologiske foreldre. En bestående tvil om dette vil kunne innvirke på foreldrenes relasjon til barnet, og dermed også kunne påvirke barnets livssituasjon på en uheldig måte. RMI støtter ikke utvalgets forslag om å gjeninnføre vilkår og frister for å reise sak om endring av farskap.”

Nordisk nettverk for ekteskapet er uenige med utvalgets anbefaling, og påpeker at fastsettelse av biologisk farskap etter foreningens mening er en menneskerett som ikke bør begrenses ved innføring av foreldelsesfrister. De kan ikke se at det foreligger noen praktiske erfaringer som tilsier at loven endres på dette området, og mener at en reduksjon av retten til å prøve farskapet ved domstolene er begrunnet i ideologisk press på biologisk foreldreskap som grunnleggende norm.

Støttegruppen for feildømte fedre er mot å innføre frister.

5.1.4 Departementets vurderinger og forslag

Det bør ikke være frister for barnets adgang til å reise sak

Høringsrunden viser at nær sagt alle høringsinstanser som har uttalt seg har motforestillinger til å innføre frister for barnets adgang til å reise sak. Departementet slutter seg til høringsinstansene i dette spørsmålet, og ønsker ikke å gå inn for å innføre frister for barnet. Det skal imidlertid bemerkes at barnet i disse sammenhengene ofte vil være et voksent barn, og at spørsmålet om farskap vil kunne oppstå i forbindelse med arvefall. For departementet framstår det likevel som lite heldig å innføre begrensninger i barnets rett, også i tilfeller hvor barnet er over 18 år.

Barnets rett til kunnskap om biologisk tilknytning etter barnekonvensjonen, som komiteen viste til under stortingsbehandlingen ved opphevelsen av fristene i 2002, vil være ivaretatt ved at fristene for å reise sak bare vil gjelde for foreldrene, samt for menn som pretenderer å være far, og ikke for barnet selv.

Frister for saksanlegg for far, mor og tredjemann gjeninnføres

Barneloven har i dag få begrensninger i adgangen til å reise sak om endring av farskap. Påberopes det tvil om farskapet, kan både barn, far, mor og en tredjemann som mener han er far til barnet reise sak uten begrensninger av tidsfrister eller

andre vilkår. Personkretsen er imidlertid begrenset, slik at for eksempel arvinger er utelukket fra å reise sak om gyldigheten av farskap til arvelaters barn.

Departementet mener at det kan være vanskelig å reversere den vekten som i dag legges på biologi i reglene om endring av farskap. Det finnes begrenset kunnskap om hvordan lovendringen har virket, ut over Rettsmedisinsk institutts optelling av antall rettssaker det første året etter lovendringen. Det viser seg her at det i to tredel av sakene som ble reist, var fastsatt riktig farskap.² Fedrene og barna i disse sakene skal fortsette å ha en familierelasjon også etter rettssaken, med de menneskelige belastningene en slik prosess medfører. Departementet legger til grunn at det for en del av disse barna vil oppleves belastende at deres biologiske far har reist sak for retten for å fri seg fra farskapet. Rettsmedisinsk institutt har uttalt seg om andelen barn født i ekteskap som har en annen biologisk far enn morens ektemann, se NOU side 72.

Det er etter gjeldende rett ikke krav om biologisk tilknytning for at menn skal kunne påta seg farskap. Dette kan oppstå i ulike situasjoner. Et par som treffes når kvinnen er gravid, kan bli enige om at de skal behandle barnet som sitt felles barn. En gift kvinne som får barn etter et sidesprang, kan bli enig med ektefellen om at barnet skal registreres og behandles som deres felles barn. Departementet er kjent med utlendingssaker hvor norske menn påtar seg farskap til barn som beviselig ikke kan være deres biologiske, eller utenlandske menn som påtar seg farskap til barn født av norske kvinner. Mennene samtykker i disse tilfellene til å bli juridiske fedre til barn de ikke har biologisk tilknytning til.

Beslutningen om å påta seg farskapet for et barn mannen vet at han ikke er biologisk beslektet med, kan etter departementets mening et stykke på vei sammenliknes med å samtykke til sæddonasjon eller å søke om adopsjon. I disse tilfellene påtar mennene seg et juridisk foreldreskap, selv om de er kjent med at de ikke er biologisk far. Farskap etablert ved samtykke til assistert befruktning og adopsjon er irreversibel og kan ikke endres fordi fedrene ombestemmer seg. I tilfeller hvor en mann har påtatt seg det juridiske farskapet til et barn selv om han er kjent med at

² Lovendring iverksatt 1. april 2003 åpnet for adgang til å reise sak om endring av farskap uavhengig av tidsfrister eller andre vilkår. Rettsmedisinsk institutt gjennomførte en undersøkelse ett år senere over tingrettssaker som ble reist etter de nye reglene. I 36 prosent av sakene utelukket DNA-analysen det etablerte farskapet.

biologisk tilknytning mangler, har han imidlertid etter gjeldende rett adgang til å reise sak for å bli fritatt fra farskapet, uavhengig av tidsfrister. Dette gjelder også i tilfeller hvor mannen har unnlatt å reise farskapssak selv om han vet det er tvil om det biologiske slektskapet.

Ønsket om senere å reise sak med påstand om endring av farskap, vil særlig være aktuelt i forbindelse med samlivsbrudd. I tilfeller hvor mannen har hatt kunnskap om den manglende biologiske tilknytningen helt fra farskapet ble etablert, finner departementet det ikke rimelig at han flere år senere skal kunne reise sak om endring av farskapet. Saksanlegg på dette tidspunktet vil sjelden begrunnes med hensynet til barnets beste. Departementet slutter seg til utvalgets vurdering av at det er i barnets interesse at mannen gis en ettårsfrist til å vurdere å reise sak om farskapet. Dersom mannen i løpet av denne perioden ikke tar skritt for å få endret det juridiske farskapet, mener departementet det er rimelig at han ikke senere skal kunne forandre mening.

Da det ble åpnet for å gjenoppta farskapssaker i 2002, ble det mulig å reise endringssak for alle som tidligere hadde blitt urettmessig dømt til å være far eller hadde påtatt seg farskap de senere hadde tvilt eller angret på, samt for menn som hadde blitt fedre i ekteskap men likevel tvilte på farskapet. Departementet antar at en gjeninnføring av frister dermed i første rekke vil ramme farskap som har blitt etablert etter 2002. Dersom fedre først nå får kunnskap om at det hefter tvil om farskap fastsatt lang tid tilbake, vil fristen for saksanlegg begynne å løpe når faren fikk kunnskapen.

Departementet legger til grunn at søksmålsfristene som nå foreslås gjeninnført er i tråd med Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK). Det følger av praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD)³ at domstolen aksepterer søksmålsfrister som begrensning for gjenopptakelse av farskap ut fra ønsket om å sikre den juridiske stabiliteten i familierelasjoner og for å beskytte barnets interesser. Tidsfrister er i seg selv i følge EMD ikke i strid med menneskerettskonvensjonen.

Departementet understreker at forslagene er begrunnet ut fra samfunnsmessige hensyn, og at den utpekte farens muligheter til senere å få gjenopptatt en farskapssak ved nye opplysninger er ivarettatt.

Utvalgets forslag innebærer en vesentlig begrensning i adgangen til å reise sak om endring av farskap. Det kan diskuteres om lengden på tidsfristen er rimelig, eller om den bør være to eller tre år. Departementet mener det er rimelig at menn som påtar seg farskap eller unnlater å reise sak om endring av farskap, selv om de vet at de ikke er biologisk beslektet eller er usikre på det, blir bundet av denne beslutningen. Hensynet til mannens mulighet til å angre, anses ivaretatt ved at fristen begynner å løpe ett år etter at han fikk kunnskap om at en annen kan være far til barnet.

Departementet mener det styrker barneperspektivet i barneloven at det gjeninnføres tidsfrister for mor, far og påstått far om å reise sak om endring av farskap, men at loven ikke oppstiller noen tidsfrist for barnet.

Forslaget om at barnet skal kunne få kunnskap om biologisk farskap uten at det får konsekvenser for det juridiske farskapet, vil korrespondere godt med barnets rettigheter etter bioteknologiloven og adopsjonsloven, se omtale i kapittel 6.

Adgangen til gjenopptakelse av tidligere dommer videreføres

Etter at barneloven ble endret i 2003 med egne regler om gjenopptakelse og opphevelse av tidsfrister, kunne saker som tidligere var avgjort av domstolen uten DNA-analyse kreves gjenopptatt. Sakene var tidligere avgjort på bakgrunn av morens vitnemål og den tids rettsmedisinske blodtypingssystemer. I saker hvor fastsatte farskap senere har blitt endret, har mennene kunnet søke om tilbakebetaling av barnebidraget. Fram til 1. januar 2007 ble beløpet refundert krone for krone, men etter en lovendring blir nå beløpet som tilbakebetales indeksregulert.

Utvalget har ikke foreslått å endre regelen som gir adgang til gjenopptakelse av farskapsdom som har blitt avsagt av retten uten at det forelå DNA-analyse. Departementet slutter seg til at særreglene som gjelder gjenopptakelse av saker som har vært behandlet av domstolen bør videreføres.

5.2 Endring av farskap ved administrativ behandling

5.2.1 Gjeldende rett

Farskap som følger av pater est-regelen etter barneloven § 3 eller erkjennelse etter § 4, kan under gitte forutsetninger endres etter barneloven § 7. Administrativ endring etter denne bestemmelsen

³ Shofman mot Russland, klagenummer 74826/01, dom 24. november 2005.

forutsetter at alle berørte parter er enige om at farskapet skal endres, og at Arbeids- og velferdsdirektoratet ”finn det truleg” at mannen som har erkjent farskapet er far til barnet. Det er ikke nødvendig med barnets samtykke til endring av farskapet, heller ikke etter fylte 18 år. Normalt vil det pålegges DNA-analyse i disse sakene, og resultatet av analysen vil få betydning for Arbeids- og velferdsdirektoratets vurdering. Dersom DNA-analyse ikke foreligger, må Arbeids- og velferdsdirektoratet foreta en vurdering av faktum som foreligger i saken. Dersom Arbeids- og velferdsdirektoratet mener spørsmålet om mannen som har erkjent farskapet er biologisk far til barnet byr på tvil, må partene bringe saken inn for domstolen for avgjørelse.

5.2.2 Utvalgets forslag

Utvalget går i hovedsak inn for å videreføre gjeldende rett, og påpeker at i tilfeller hvor alle de involverte voksne er enige, vil barnets interesser også være ivaretatt.

Utvalget skriver imidlertid:

”Når barnet er fylt 18 år, finner utvalget det naturlig at også barnet må samtykke til en endring etter barneloven § 7. Barnet er da myndig og har kompetanse til å ta alle typer beslutninger på egen hånd. Endring av farskap er en beslutning av vesentlig betydning for barnet, og det er urimelig at et myndig «barn» ikke kan være med på en slik beslutning. Utvalget foreslår derfor en tilføyelse i barneloven § 7 som krever barnets samtykke fra fylte 18 år.”

Utvalget foreslår videre at DNA-analyse må bekrefte at mannen som har erkjent farskapet er biologisk far, før Arbeids- og velferdsetaten fatter vedtak om farskap.

5.2.3 Høringsinstansenes syn

Arbeids- og velferdsdirektoratet skriver:

”Utvalget foreslår imidlertid også at endring av farskapet forutsetter samtykke fra barnet der-

som barnet er over 18 år. Det fremgår ikke klart på hvilket tidspunkt dette samtykket skal foreligge, men det kan synes som om barnet først skal gi sitt samtykke etter at DNA-analyse foreligger. Arbeids- og velferdsdirektoratet finner det underlig at barnet i strid med de øvrige involverte parter skal kunne avgjøre at farskapet ikke skal endres selv om det er klart at en annen er biologisk far. Det vil være forskjell på et slikt tilfelle og tilfeller hvor barnet etter forslag til ny § 6 a ønsker kunnskap om sin genetiske far.”

Ut over dette er ikke forslaget særlig kommentert av høringsinstansene.

5.2.4 Departementets vurderinger og forslag

Departementet slutter seg til utvalgets forslag. I saker hvor barn fødes i utlandet og det er nødvendig å endre farskap i medhold av barneloven § 7 for å etablere juridisk farskap for den norske mannen, krever Arbeids- og velferdsetaten i dag rutinemessig DNA-analyse for å sikre at det juridiske farskapet plasseres hos den biologiske faren. Departementet finner det rimelig at loven oppstiller krav om bekreftende DNA-analyse for at Arbeids- og velferdsetaten skal fatte vedtak om endring av farskap. Dette vil sikre at i tilfeller hvor Arbeids- og velferdsetaten fatter vedtak om endring av farskap, vil det juridiske og biologiske farskapet bli sammenfallende.

I tilfeller hvor et barn over 18 år ikke samtykker til administrativ endring av farskapet, finner departementet det rimelig at det overlates til partene selv å bringe saken inn for domstolen for rettslig behandling av spørsmålet. Dette er samme instans som behandler saken når barnets far eller mor ikke frivillig vil medvirke til farskapsfastsettelse. Departementet finner det mest formålstjenlig at prøve for DNA-analyse først innhentes etter at de andre vilkårene for å endre farskap etter § 7 er oppfylt. Dersom ikke samtykke fra alle berørte parter foreligger, må partene bringe saken inn for domstolen.

6 Barnets rett til kunnskap om biologisk far

6.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende rett kan de berørte parter ved enighet avtale DNA-analyse for å få avklart biologisk farskap. Dersom ikke den juridiske faren eller en mann som kan være biologisk far ønsker å medvirke til DNA-analysen, må barnet eller moren eventuelt reise sak om farskap for retten for å få avklart det biologiske farskapet. Dersom det juridiske farskapet ikke er overensstemmende med det biologiske, må domstolen avsi dom for endring av farskap, jf. § 9 første ledd. Barnet kan ikke reise sak for å få klarlagt biologisk tilknytning uten samtidig å endre det juridiske farskapet, dersom vilkårene for dette er oppfylt.

Tysk lovgivning gir mor, barn eller far rett til å få klarlagt det biologiske farskapet gjennom DNA-analyse, uten at dette vil endre det juridiske farskapet til barnet dersom tidsfristene for saksanlegg er oversittet. Departementet er ikke kjent med andre land som har en tilsvarende regel.

6.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår en ny bestemmelse som gir barnet rett til kunnskap om sin biologiske far, uten at dette endrer det juridiske farskapet. I denne sammenhengen kan barnet kreve at Arbeids- og velferdsetaten, eller eventuelt retten, pålegger nødvendig prøvetaking og DNA-analyse.

Utvalget skriver:

”Barnets behov for kunnskap om sitt biologiske opphav kan tenkes oppfylt uten at det samtidig er nødvendig å endre det juridiske farskapet. Barnet kan få vite hvem som er biologisk far, men fortsatt ha i behold sin sosiale og juridiske far.”

Forslaget må sees i sammenheng med utvalgets forslag om å begrense barnets rett til å reise sak om farskap til tre år etter at barnet ble kjent med opplysninger om at en annen kan være far, som ikke følges opp. Forslaget om mulighet for å få

kunnskap om biologisk far, vil følgelig få mindre betydning enn i NOUen.

6.3 Høringsinstansenes syn

Flertallet av høringsinstansene som har uttalt seg stiller seg positive til utvalgets forslag.

Helsedirektoratet skriver:

”Hensynet til likebehandling for barn født etter assistert befruktning med donorsæd og barn som av andre årsaker har en annen genetisk far enn han som er deres sosiale og juridiske far taler for at barn skal kunne få informasjon om hvem som er genetisk far, uten at farskapet endres.

Hensynet til barnets sosiale og juridiske far kan også tale for en slik ordning. Det kan hevdes at ordningen tar for lite hensyn til den genetiske faren. Vi kan imidlertid ikke se at ordningen er til hinder for at den genetiske faren kan avtale samvær mv med barnet, dersom barnet også ønsker dette. Hvis barnet/partene ønsker å endre farskapet, vil det fremdeles være mulig. Det er hensynet til barnet som etter vår mening bør veie tyngst. Vi mener at farskapsutvalget i sin utredning legger fram gode argumenter for at et barn skal kunne få informasjon om sin genetiske far uten at farskapet endres, og støtter forslaget.”

Advokatforeningen gir i hovedsak sin tilslutning til forslaget, som de mener fremstår som en god balanse mellom de kryssende hensyn; rettsbeskyttelse av etablerte familiebånd, samtidig som genetiske forbindelser kan bringes på det rene. Foreningen påpeker at forslaget har sin parallell i de nå gjeldende regler i bioteknologiloven, som gir "barnet" rett til ved myndighetsalder å få kjennskap til den genetiske farens identitet, uten at dette innebærer noen rettigheter eller plikter for noen av partene.

Aleneforeldreforeningen støtter at det i barneloven åpnes for at barn over 18 år kan anlegge sak for avklaring av genetisk farskap, uten at juridisk

farskap endres. Etter foreningens syn vil dette gjøre det lettere for barn å få informasjon om sitt biologiske opphav uten at dette nødvendigvis får rettslige konsekvenser. Kjennskap til genetisk opphav kan ha psykologisk og medisinsk betydning for barnet.

Rettsmedisinsk institutt støtter utvalgets forslag og skriver i sin høringsuttalelse:

”Selv om det ikke er anført i selve lovutkastet, er det i utvalgets kommentar til § 6a anført at det skal ytes offentlig bistand til klarlegging av det biologiske farskapet. RMI er enig i dette, fordi kostnader som den enkelte vil måtte bære selv, vil kunne bidra til at økonomien avgjør hvorvidt barnet velger å benytte seg av denne retten. RMI mener at det er viktig å sikre at retten i praksis blir lik for alle barn, noe offentlig bistand til klarleggingen vil bidra til. RMI støtter utvalgets forslag om offentlig bistand til å klarlegge biologisk farskap, uten at den juridiske relasjonen blir endret.”

Arbeids- og velferdsdirektoratet viser til særmerknad fra et utvalgsmedlem om dette spørsmålet, hvor det stilles spørsmål ved om retten vil være best egnet til å behandle slike saker. Direktoratet ønsker at dette utredes nærmere, og påpeker at avhengig av typer opplysninger som vil ligge til grunn for en slik henvendelse vil sannsynligvis retten være bedre egnet til å ta stilling til om blodprøver skal pålegges. Direktoratet viser til at det i disse tilfellene vil ha gått lang tid og hensynet til barnet må veies opp mot hensynet til at personer kan bli trukket inn i saken på feil grunnlag. Uansett om Arbeids- og velferdsetaten skal ha myndighet til å pålegge blodprøver, bør det være adgang for partene til å gå rettens vei ved uenighet om avgjørelsen.

Fellesorganisasjonen (FO) støtter forslaget.

6.4 Departementets vurderinger og forslag

Forslaget må sees i sammenheng med forslag om å begrense adgangen til å reise farskapssak. Utvalget foreslår å innføre tidsfrist også for barn over 18 år som ønsker å reise sak om endring av farskap. Dette forslaget ivaretar barnets behov for å få kunnskap om biologisk tilknytning, selv om muligheten for å reise endringssak er stengt. Regelen vil ha en begrenset betydning dersom adgangen til å reise endringssak uten frister opprettholdes, fordi barnet da alltid kan reise sak.

Formålet vil nå bli begrenset til at det kan pålegges DNA-analyse i tilfeller hvor ikke alle parter vil avgi prøve for analyse frivillig. Barnet vil da få kunnskap om biologisk tilknytning uten at juridisk foreldreskap samtidig endres. At det juridiske foreldreskapet ligger fast, vil likevel være avhengig av at de andre partene ikke reiser sak om endring av farskap. I mange tilfeller vil resultatet av DNA-analysen trolig innebære kunnskap om farskapet som tilsier at endringssak kan reises etter § 6.

Lovendringsforslaget korresponderer godt med prinsippet om å få opplysninger om sitt biologiske opphav i adopsjonsloven, bioteknologiloven og i Barnekonvensjonen. Det kan imidlertid reises spørsmål om forslaget har noen selvstendig betydning når barnets rett til å reise endringssak opprettholdes uten tidsbegrensning. Departementet finner imidlertid intensjonen bak forslaget godt begrunnet ut fra et barneperspektiv. Utvalgets forslag om tidsfrister for foreldrene ivaretar barnets rett, bl.a. ved å innføre en rett til å få kunnskap om den biologiske tilknytningen uten å endre det juridiske farskapet, mens det er foreldrenes rett til å reise sak som foreslås begrenset.

Det var særlig barnets rett til kunnskap om biologisk opphav som var begrunnelsen for å oppheve tidsfristene. Det ble i denne sammenheng vist til FNs barnekonvensjon. Barnets rett til kunnskap om biologisk tilknytning vil etter departementets mening bli ivaretatt gjennom forslaget om at barnet skal kunne få kunnskap om biologisk tilknytning, uten at dette trenger å gi seg utslag i endring av juridisk farskap. Det skal imidlertid bemerkes at dersom faren ikke har hatt kunnskap om at han ikke er far tidligere, vil han på bakgrunn av resultatene fra DNA-analysen kunne reise sak for å endre farskapet innenfor gjeldende tidsfrister. I tilfeller hvor den juridiske faren i lang tid har vært i tvil om farskapet, vil fristen for å reise sak begynne å løpe fra tvilen oppsto, jf. den foreslåtte ordlyden i § 6 andre ledd: ”vart kjend med opplysningar som tyder på at ein annan kan vere far til barnet”, og ikke fra han ble kjent med resultatet av DNA-analysen som barnet har bedt om.

Siden det etter gjeldende rett ikke er adgang til å oppheve en adopsjon, legger departementet til grunn at adopterte ikke omfattes av § 6 om rett til å reise farskapssak for domstolene. Forslaget til ny § 6 a er tett knyttet til § 6, noe som tilsier at § 6 a ikke skal gjelde for adopterte. Heller ikke Farskapsutvalget har uttalt seg direkte om forslaget var ment å omfatte adopterte. Etter dette legger departementet til grunn at regelen ikke får anvendelse i tilfeller hvor barnet er adoptert og det ikke

ble fastsatt juridisk farskap til barnet før adopsjonen eller det hefter usikkerhet rundt det opprinnelige farskapet. Om bestemmelsen også skal

utvides til å gjelde for adopterte, må eventuelt utredes nærmere.

7 Etablering av morskap

7.1 Gjeldende rett

Det offentlige har ikke ansvar for å få fastsatt hvem som er mor til et barn i tilfeller hvor dette ikke er kjent.

Etter barneloven § 2 skal kvinnen som har født barnet, regnes som barnets juridiske mor. Fordi morskapet følger direkte av loven, har det ikke vært behov for egne regler for fastsettelse av morskap. Prinsippet om at kvinnen som føder er barnets mor, gjelder også når barnet har blitt til med egg donert fra en annen kvinne. Det er uten betydning om det er avtalt at en annen kvinne skal overta den faktiske omsorgen for barnet etter fødselen. Surrogatmødre har etter norsk rett det juridiske morskapet fra barnets fødsel.

Det er presisert i barneloven § 2 andre ledd at en avtale om å føde et barn for en annen kvinne ikke er bindende. Dette innebærer at en eventuell overføring av morskapet må skje etter at barnet er født. En slik overføring kan bare skje etter reglene i adopsjonsloven her i landet.

I tilfeller hvor barn blir født i utlandet av en kvinne som er bosatt i Norge, vil barnet bli bostedsregistrert i norsk folkeregister når folkeregistermyndigheten mottar melding om fødselen. Det samme vil gjelde menn som er bosatt i Norge, som får barn som blir født i utlandet. Når barnet er født i utlandet, er det i dag ikke rutiner som fanger opp tilfeller hvor det ikke er fastsatt morskap, farskap eller medmorskap til barnet. Arbeids- og velferdsetaten vil som følge av dette som regel ikke bli kjent med tilfeller hvor barn bostedsregistreres i folkeregisteret uten at det samtidig registreres juridisk morskap.

Det offentlige har etter barneloven § 5 bare ansvar for at det skal fastsettes farskap og medmorskap til barn, se punkt 4.4. Det offentliges manglende ansvar for å fastslå hvem som er mor til et barn har tidligere bare vært en aktuell problemstilling når det gjelder hittebarn. Spørsmålet har nå blitt aktuelt med tanke på barn født av surrogatmor i utlandet, som senere er tatt med til Norge av en juridisk forelder som er bosatt her. I disse tilfellene har det fram til nå vært mulig å

registrere barnet med juridisk far i folkeregisteret, mens morskap ikke registreres.

7.2 Utvalgets forslag

Utvalget går inn for at det offentlige skal ha en plikt til å klarlegge morskap i tilfeller hvor barnet blir registrert i folkeregisteret uten at morens identitet oppgis. Utvalget mener at det offentlige bør ha plikt til å bidra til at barnet kan få kunnskap om sine foreldre, blant annet for å oppfylle forpliktelsene i Barnekonvensjonen. Utvalget finner hensynet til barnets rett til å få kunnskap om egne foreldre som mer tungtveiende enn farens og hans ektefelles behov for anonymitet rundt morskapet. Utvalget foreslår på denne bakgrunn å lovfeste en offentlig plikt til å klarlegge morskap i § 5 nytt tredje ledd.

Utvalget forutsetter at det offentliges plikt begrenses til å gjelde barn som kommer til Norge med en forelder som er bosatt her i landet, og at folkeregistermyndigheten i disse tilfellene skal oversende saken til bidragsfogden. Bidragsfogden skal da, på samme måte som når farskap ikke er fastsatt, sende melding til barnets juridiske far og kalle ham inn for å pålegge ham å gi opplysninger om morskap, dvs. identiteten til kvinnen som har født barnet.

Opgavene til bidragsfogden vil dermed skille seg noe fra dagens oppgaver som gjelder fastsettelse av farskap, hvor bevismiddelet er DNA-analyse som gir tilnærmet fullstendig sikkerhet for fastsetting av farskapet. I disse tilfellene må bidragsfogden pålegge barnets far å gi opplysninger om identiteten til kvinnen som har født barnet. Dersom faren ikke vil gi opplysninger om dette, vil klarlegging og registrering av morskap ikke være mulig, og saken må følgelig henlegges. Utvalget foreslår endring i barneloven § 29 tredje ledd, slik at det offentlige får hjemmel til å bringe sak om morskap inn for domstolen for å oppfylle pliktene etter § 5.

Utvalget påpeker at en offentlig plikt til å klarlegge og registrere morskap vil kunne motvirke at barn tas til Norge uten samtykke fra den opprin-

nelige moren, og således bidra til å hindre handel med barn.

7.3 Høringsinstansenes syn

Forslaget støttes av *Advokatforeningen*, *Aleneforeldreforeningen*, *Justis- og beredskapsdepartementet*, *Fellesorganisasjonen (FO)* og *Bufdir*.

Bufdir støtter utvalgets syn om å videreføre gjeldende regler om at det offentlige av eget tiltak har plikt til å få fastsatt foreldreskap, inkludert morskap, slik utvalget foreslår.

Advokatforeningen er enig i at det offentlige skal ha en plikt til å klarlegge morskap i tilfeller hvor barnet blir registrert i folkeregisteret uten at morens identitet oppgis, og slutter seg helt til utvalgets begrunnelse, der særlig behovet for å sikre at et barns mors identitet må være kjent fremholdes, for at et eventuelt samtykke til adopsjon skal kunne ha den fornødne notoritet. Det er vesentlig at man ved lovregulering som tar sikte på ivaretagelse av barns behov for tilknytning til de nære omsorgspersoner ikke risikerer å tilrettelegge for kjøp og salg av barn, eller annen utnyttelse av kvinner som av ulike grunner kan være prisgitt andre. *Advokatforeningen* kan ikke se at det *av hensyn til barna* kan finnes noen begrunnelse for at dets genetiske opphav skal være ukjent. Barn som vokser opp med to mødre eller to fedre vil nødvendigvis ha en annen oppfordring, enten ut fra egne refleksjoner, eller andres spørsmål, til å undres over sitt egentlige genetiske opphav.

Aleneforeldreforeningen støtter foreslåtte endringer til § 5 med bakgrunn i barns rett til å vite sitt biologiske opphav, samt viktigheten for barnet å få fastlagt sine genetiske og juridiske foreldre.

Dersom det skal foretas aktive undersøkelser i tilfeller hvor det ikke oppgis hvem som er mor, stiller *Arbeids- og velferdsdirektoratet* seg tvilende til om dette er en oppgave som bør ligge til *Arbeids- og velferdsetaten*. Etaten har i dag ingen mulighet eller virkemidler for å foreta en slik type aktiv undersøkelse for å bringe slike faktiske forhold på det rene.

Justis- og beredskapsdepartementet skriver i sin høringsuttalelse at det er viktig å sørge for en regulering som gir klarhet mht. hvem som er foreldre der det antas at barnet er båret fram av en mor som ikke har til hensikt å bli barnets sosiale mor (surrogatmor). Dette er viktig i seg selv, men også for å forhindre kriminalitet rettet mot barn. *Justis- og beredskapsdepartementet* påpeker at om det ikke føres en kontroll med hvem som er bar-

nets foreldre i slike situasjoner, vil det vanskeliggjøre arbeidet med å hindre barne bortføring og menneskehandel. Om slike regler mangler, vil det antakelig også være vanskeligere å hindre at kvinner direkte eller indirekte presses til å være surrogatmødre.

Fellesorganisasjonen (FO) støtter utvalgets forslag.

Nordisk nettverk for ekteskapet støtter at dagens regel om at kvinnen som føder barnet er mor videreføres, og mener at norsk lovgivning ikke skal presses av at enkelte benytter metoder for assistert befruktning i utlandet som ikke er tillatt i Norge.

Åtte menn som har fått barn ved bruk av surrogati i utlandet påpeker at videreføring av prinsippet om at kvinnen som føder barnet også skal være barnets juridiske mor, ikke reflekterer at utviklingen innenfor bioteknologi har skapt en virkelighet som er langt mer sammensatt enn det som gjenspeiles i NOUen. De skriver:

”Norske par og enslige som er blitt foreldre gjennom bruk av surrogat i utlandet, vil være barnets juridiske foreldre i barnets fødeland. I disse landene vil surrogaten som har født barnet ikke ha noen juridisk binding til barnet overhode. Man vil kunne komme i den situasjonen at norske myndigheter krever at surrogaten, som ikke har noen juridisk tilknytning til barnet, skal frasi seg en foreldrerett hun ikke har.”

Surrogatforeningen er også kritiske til utvalgets forslag. De uttaler:

”Det må være den kvinnen som har igangsatt prosessen ut fra sitt ønske, sin vilje og sine handlinger, som fra starten av barnets skapelse, må anses som barnets mor. Noen annet vil, som sagt, stride mot alle parter ønsker og intensjoner i en surrogatprosess.

Vi tenker oss at foreldrene kan komme til å skjule hvordan barnet har blitt til fordi det oppleves krenkende å skulle adoptere sitt eget barn og/eller fordi en er redd for avslag på adopsjon ...

Vi spør oss også om hvordan myndighetene skal finne ut hvilke barn som er født av surrogat, i alle fall der paret er heterofilt, og en ikke har adoptert i landet barnet er født ...

Surrogatforeningen mener at dersom en kan vise gyldige papirer fra det landet hvor barnet er født, og man kan vise til en lovlig og gyldig prosess fra landet der barnet er født, må

dette kunne godtas som gyldig dokumentasjon på lik linje med andre dokumenter fra utlandet som godkjennes.”

Landsforeningen for lesbiske, homofile, bilfile og transpersoner (LLH) skriver bl.a.:

”I USA er det vanlig å legge inn en klausul i avtalen mellom surrogatmor og de blivende juridiske foreldrene at disse kan bli erstatningspliktige dersom de oppgir surrogatmorsens identitet. Dette er for å sikre surrogatmoren mot å kunne bli gjort juridisk ansvarlig for barnet.”

7.4 Departementets vurderinger og forslag

Plikt for det offentlige til å klarlegge morskap for barn født i utlandet

Prinsippet om at kvinnen som føder barnet regnes som barnets mor stammer fra romerretten og legges til grunn for etablering av morskap i de fleste land i verden. Så vidt departementet kjenner til, er det bare land som har ordninger med kommersiell surrogati som fraviker fra dette prinsippet. Departementet finner ikke grunn til å fravike regelen, og viser for øvrig til Ot prp nr 56 (1996-97) side 16 flg. om begrunnelsen for lovfesting av prinsippet i norsk rett.

Utvalget drøftet om det offentliges ansvar for å fastsettes foreldreskap skal utvides til å omfatte morskap. Spørsmålet om en mulig plikt til å fastsette morskap, må sees i sammenheng med muligheten for å få barn ved hjelp av avtaler med surrogatmødre i utlandet. Da barneloven ble vedtatt i 1981 var ikke dette noen aktuell problemstilling. Spørsmålet om det offentlige skulle ha ansvar for å fastsette farskap ble imidlertid drøftet grundig i NOU 1977: 35. Argumentene som ble brukt den gang om farskap, er like aktuelle å benytte i dag når det gjelder morskap, se NOU side 103 andre spalte:

«Hva betyr det for et barn å være uten en far? Alternativet ville vel å merke være å ha en far i navnet – noen større kontakt ville barnet neppe få med sin far. Det er avgjort de følelsesmessige virkningene som teller mest. Det kan imidlertid spørres om det er verre for barnet ikke å vite hvem faren er, enn å bli avvist av ham. Utvalget mener likevel at det kan føre til vansker for barnet om det ikke engang vet hvem som er faren. Et menneske vil vel ofte forsøke

å se seg selv ved å se seg i forhold til sitt opphav. Et uttrykk for dette kan det være når adoptivbarn ofte søker etter – eller iallfall gjerne vil vite om – sine opprinnelige foreldre når de kommer til sjels år og alder.»

Utvalget reiser spørsmålet om det er akseptabelt at barn kan registreres i folkeregisteret uten tilknytning til en juridisk mor, eller om det offentlige skal pålegges en aktivitetsplikt slik som det i dag er i farskapsaker.

Under behandlingen av Dokument 8:62 S (2009–2010) om kvinners/mors informasjonsplikt om barnefar, var det tverrpolitisk enighet om viktigheten av at *farskap* blir fastsatt. I Dok 8-forslaget vises det bl.a. til en uttalelse fra Norsk Psykologforening om viktigheten av å finne sitt biologiske opphav. Foreningen skriver:

«Identiteten er viktig for oss mennesker. Hvis man har trodd man har hatt en far og så mister faren på grunn av en DNA-test, så faller for de fleste en viktig byggestein i egen identitet bort. Et slikt tap av far kan skape en sorg, som det kan være vanskelig å forstå både for en selv og andre. Dette vil ofte være en stor psykisk belastning, og kan føre til mye grubling og strev i et forsøk på å reparere.»

Departementet legger til grunn at komiteens begrunnelse for at det skal fastsettes farskap, ikke bare gjelder fastsettelse av *farskap*, med betydningen av at det etableres juridisk tilknytning til både mor og far. Barnekonvensjonen artikkel 7 slår fast at barnet har, så langt det er mulig, rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem.⁴

Departementet kan vanskelig se at det kan være i barnets interesse å holde identiteten til kvinnen som har født barnet skjult for det aktuelle barnet.

Departementet slutter seg til utvalget som under punkt 12.3.2 skriver:

”Det kan stilles spørsmål ved om det har noen verdi for barnet å kjenne kvinnen som har båret det fram, men som aldri har ment å være noe annet enn en hjelper for den biologiske faren og eventuelt hans ektefelle. Kvinnen har aldri hatt noen rolle som forelder til barnet, og vil trolig ikke innebære noe mer enn et navn for barnet. Under enhver omstendighet er det ikke

⁴ For omtale av BK art. 7, se NOU 2009: 5 Vedlegg i Barnekonvensjonen art. 7. Barns rett til å kjenne sitt opphav og knytte rettslige bånd til primære omsorgspersoner.

grunn til å tro at surrogatmor, selv om morskap skulle fastsettes etter norsk rett, vil ha noen funksjon i barnets liv.

Tilsvarende problemstilling ble drøftet av Barnelovsutvalget når det gjelder farskap, og er gjengitt under punkt 12.2. Konklusjonen om at det har en selvstendig verdi å kjenne sitt eget opphav, vil også være anvendbar i disse tilfellene. Det skal imidlertid bemerkes at mange surrogatmødre mottar egg som er donert av en annen kvinne, blant annet for å hindre genetisk tilknytning mellom den fødende og barnet som fødes. Dersom barnet mottar opplysninger om kvinnen som etter norsk rett regnes som mor, vil dette likevel ikke være kvinnen som har videreført sine arvestoffer til barnet.

...

Dersom man skal ta barns rett til å få kunnskap om sine foreldre på alvor, mener utvalget at det offentlige bør ha en plikt til å bidra til at barnet kan få kunnskap om sine foreldre, blant annet for å oppfylle forpliktelsene i barnekonvensjonen. Det offentlige bør ha til oppgave å involvere seg i saken og påse at det, så vidt mulig, fastsettes en juridisk binding mellom barnet og to foreldre. Når utvalget skal veie hensynet til barnets rett til å kunne få kunnskap om sine foreldre mot farens og eventuelt hans ektefelles behov for anonymitet rundt morskapet, synes det åpenbart at førstnevnte må tillegges størst vekt.”

Med økende fokus på retten til å kjenne sitt biologiske opphav, framstår det for departementet som lite aktuelt å ha en ordning der det offentlige bare har plikt til å fastsette farskap, men ikke morskap. At dette spørsmålet ikke tidligere har vært drøftet, skyldes at etablering av morskap tidligere har vært gitt. I dag oppstår det tilfeller hvor personer bosatt i Norge presenterer fødselsattester til folkeregistermyndigheten hvor morens navn er utelatt, hvor en norsk kvinne som ikke har født barnet er oppført som mor, eller hvor det er oppført to menn som foreldre, uten at det er oppgitt hvem av dem som er biologisk far til barnet/barna.

En registrering i folkeregisteret er ingen rettsstiftende handling, og en registrering fører ikke til noen formell godkjenning av foreldreskap som kan komme istedenfor for eksempel adopsjon, se NOU side 89 andre spalte.

Det offentliges rolle vil i første rekke være at den kjente forelderen, mor eller far, innkalles til offentlig myndighet for å forklare seg. Utvalget har gått inn for at Arbeids- og velferdsetaten bør ha denne oppgaven. Arbeids- og velferdsetaten er

i dag bidragsfogd og utfører oppgavene som det offentlige har i forbindelse med å fastsette farskap. Arbeids- og velferdsetaten har imidlertid ikke noen oppgaver knyttet til morskap i dag, og utvalgets forslag innebærer dermed en utvidelse av etatens kompetanse. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* skriver om dette i sin høringsuttalelse:

”Dersom det skal foretas aktive undersøkelser i tilfeller hvor det ikke oppgis hvem som er mor, stiller vi oss tvilende til om dette er en oppgave som bør ligge til NAV. NAV har per i dag ingen mulighet eller virkemidler for å foreta en slik type aktiv undersøkelse for å bringe slike faktiske forhold på det rene.”

Departementet legger til grunn at det offentliges oppgaver i saker om morskap, langt på vei vil tilsvare rollen som utøves i farskapssaker, se omtale under punkt 4.4. Det offentlige skal innkalle vedkommende forelder til samtale og redegjøre for viktigheten av at det fastsettes foreldreskap til barnet, samt oppfordre forelderen til å navngi barnets far/mor. Arbeids- og velferdsetaten har imidlertid ingen tvangsmidler, og saken må henlegges dersom den kjente forelderen nekter å oppgi/ikke kjenner navnet på barnets biologiske far/mor.

På samme måte som i farskapssaker vil det være mulig å gjenåpne saken dersom det kommer nye opplysninger. I saker hvor morskap ikke tidligere er registrert, vil det offentlige ha ansvar for klarlegging og registrering. Dette gjelder også i tilfeller hvor barnet ikke lenger er mindreårig, men det forutsettes da at barnet selv begjærer at morskap skal klarlegges. I tilfeller hvor det er registrert morskap og dette senere bestrides, må eventuelt slektskapssak reises av person med søksmålskompetanse.

Hjemmel for det offentlige for å reise sak om morskap

I saker hvor faktum er uklart, foreslås det at Arbeids- og velferdsetaten får myndighet til å reise sak om morskap for å oppfylle plikten i § 5. Dette foreslås lovfestet i § 29 b nytt tredje ledd. Domstolen vil være egnet for bevisbedømming, som i morskapssaker vil skille seg fra farskapssakene ved at DNA-analysen bare gir bevis for genetisk slektskap og ikke nødvendigvis hvem som har født barnet.

Departementet legger stor vekt på hensynet til barnets beste, som tilsier at feilregistrering av morskap i folkeregisteret bør unngås. Etter gjeldende rett følger morskap av fødsel, og foreldreskapet kan eventuelt overføres ved adopsjon.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag og går inn for at det offentlige skal ha ansvar for at morskap til barn skal klarlegges i de tilfeller hvor det ikke oppgis mor ved registrering av barnet i folkeregisteret.

I tilfeller hvor folkeregistermyndigheten retter en registrering av morskap i folkeregisteret fordi den framstår som feilaktig, vil det være nødvendig at det offentlige tar skritt for å få klarlagt hvem som er mor til barnet. Det kan da oppstå behov for at sak kan bringes inn for domstolen for full bevisbedømmelse. I disse tilfellene må faktum rundt fødselen klarlegges, fordi DNA-analyse ikke vil kunne bekrefte juridisk morskap.

Departementet legger til grunn at reglene om registrering av foreldreskap til barn født i utlandet nå er tydeliggjort for berørte etater, slik at det i liten utstrekning vil være behov for at det offentlige skal reise sak.

Regler om når morskapssak kan reises for norske domstoler

Barneloven har i § 81 regler om når farskap eller medmorskap kan fastsettes i Norge. Loven regulerer imidlertid ikke domstolenes kompetanse i internasjonale saker om morskap. I disse tilfellene blir det derfor tvisteloven § 4-3 første ledd som er

avgjørende for hvorvidt et søksmål om morskap kan reises i Norge.

Det er de samme hensyn som er lagt til grunn ved vurderingen av hvorvidt sak om morskap kan anlegges i Norge, som også gjør seg gjeldende for lovvalg i saker om morskap.

Departementet legger til grunn at det i tiden framover vil kunne oppstå tvister om morskap med internasjonalt tilsnitt her i landet. Dette kan være tilfeller hvor norske par eller enslige inngår avtaler om surrogati i utlandet, og det senere oppstår tvister om morskapet. I en lagmannsrettsdom fra 2010 hadde en norsk kvinne født barn i utlandet i en annen kvinnes navn.⁵

Som følge av økt internasjonalisering og tilgang til ulike former for assistert befruktning i ulike land med ulike regelsett, er det behov for nærmere lovregulering av når saker om morskap kan behandles av norske domstoler. Departementet slutter seg til utvalgets vurdering av kravene til tilknytning for at norsk domstol skal ha kompetanse til å behandle sak om morskap. Dersom norsk domstol har kompetanse etter forslaget til ny § 81 a, følger det av barneloven § 84 at saken skal avgjøres etter norsk rett.

⁵ (LB-2010-12501 – RG-2010-1339)

8 Forenkling av saksbehandlingsreglene

8.1 Gjeldende rett og utvalgets forslag

Begrepene ved omtale av Arbeids- og velferdsetaten bør samordnes

Utvalget foreslår flere begrepsmessige forenklinger i lovteksten, og går inn for å erstatte «det organ i Arbeids- og velferdsetaten som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer» og «Arbeids- og velferdsdirektoratet» med «Arbeids- og velferdsetaten». Det legges til grunn at Arbeids- og velferdsetaten selv kan bestemme hvilket organ innen etaten som skal utføre de ulike oppgavene i farskapssaker. Utvalget foreslår at begrepet «tilskotsfut» beholdes uendret.

Færre offentlige instanser bør ha adgang til å ta imot farskapserkjennelse

Barneloven § 4 har i andre ledd en uttømmende oppregning av hvem som kan ta imot farskapserkjennelse. Farskap kan erkjennes enten skriftlig i fødselsmeldingen eller ved personlig frammøte for disse offentlige instansene som framgår av barneloven § 4 andre ledd:

- a. folkeregistermyndigheten,
- b. bidragsfogden, dommeren eller det organ i Arbeids- og velferdsetaten som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer,
- c. norsk diplomatisk eller konsulær tjenestemann, dersom faren er i utlandet,
- d. skipsføreren, dersom faren er om bord på norsk skip i utenriksfart,
- e. utenlandsk styresmakt når Kongen har fastsatt det, eller
- f. jordmor eller lege ved svangerskapskontroll.

I de fleste tilfeller erkjennes farskap ved fødselen (i fødselsmeldingen) eller for jordmor eller lege ved svangerskapskontroll. Utvalget foreslår at de instansene som erfaringsmessig sjelden tar imot farskapserkjennelser, ikke lenger skal ha denne myndigheten. Utvalget begrunner dette med at hensynene til rettsvirkningen av et fastsatt farskap, tilsier at den som skal ta imot erklæringen

må ha tilstrekkelig kunnskap på området, slik at den oppgitte faren kan gis informasjon om rettsfølgene av farskapet, og om saksgangen videre dersom han ikke ønsker å påta seg farskapet.

Utvalget foreslår på denne bakgrunn å oppheve bestemmelsene i barneloven § 4 andre ledd bokstav d (skipsførere på norske skip i utenriksfart) og e (utenlandsk styresmakt når Kongen har fastsatt det), og legger til grunn at dette ikke vil ha praktiske konsekvenser av betydning. Utvalget foreslår videre at det hyppigst benyttede alternativet bør komme først i lovteksten, slik at lege og jordmor blir bokstav a, og tidligere bokstav a til c blir bokstav b til d.

Ordningen med farskapsforelegg foreslås opphevet

I saker hvor den oppgitte far ikke påtar seg farskapet frivillig selv om det foreligger DNA-analyse, sendes det i dag farskapsforelegg hvor mannen oppfordres til å erkjenne farskapet. Forelegget kan ikke i seg selv medføre farskap. Utvalget legger vekt på at ordningen med farskapsforelegg ikke har noen selvstendig betydning for selve farskapsfastsettelsen, og at den medfører et forsinkende element i saksbehandlingen. Dersom den oppgitte faren ikke ønsker å påta seg farskapet, framstår det som overflødig å prøve å etablere farskap ved å utstede farskapsforelegg før saken likevel oversendes retten.

På bakgrunn av dette foreslår utvalget vesentlige endringer i lovteksten i kapittel 3, bl.a. opphevelse av § 12. Gangen i en farskapssak, fra opprettelse hos bidragsfogden til oversendelse til retten, vil som følge av dette bli forenklet og bedre tilpasset bruken av DNA-analyse i farskapssakene.

§ 10 andre ledd om barnebidrag bør flyttes til § 70 sjuende ledd

Utvalget går inn for enkelte endringer av mer redaksjonell karakter i kapittel 3, slik at hjemmel for bidragsfogden til å innhente opplysninger som er nødvendige for å fastsette barnebidrag foreslås flyttet fra § 10 andre ledd til § 70 sjuende ledd.

Lege og jordmors opplysningsplikt i farskapssaker foreslås opphevet

Det foreslås å oppheve § 11 tredje ledd om at lege eller jordmor som har hatt moren til svangerskapskontroll, har plikt til å gi Arbeids- og velferdsdirektoratet opplysninger om svangerskapet og fødselen dersom dette etterspørres i en farskapssak. Bestemmelsen anses som overflødig ettersom DNA-analyse benyttes som eneste bevismiddel i farskapssaker som behandles av Arbeids- og velferdsetaten. Videre foreslås det å flytte forskrifthjemmelen i § 11 til slutten av paragrafen.

Mor bør ikke måtte samtykke til henleggelse

Arbeids- og velferdsetaten kan henlegge en sak om foreldreskap. Dersom moren ikke samtykker til henleggelse, har hun mulighet til selv å reise sak. Utvalget foreslår at det ikke lengre skal være en forutsetning at moren samtykker til henleggelse når barnet dør kort tid etter fødselen. Utvalget legger til grunn at Arbeids- og velferdsetaten kan henlegge saken når det ikke er mulig å finne den oppgitte faren, for eksempel ved at eneste farskapskandidat er utelukket ved DNA-analyse, også i tilfeller hvor moren ikke gir sitt samtykke.

8.2 Høringsinstansenes syn

Barneombudet støtter i sin helhet forslagene til endringer i saksbehandlingsreglene. Ombudet ser forenkling av reglene som et viktig ledd til en god og i størst mulig grad enkel praktisering av reglene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet foreslår at man ser nærmere på hvilke betegnelser for Arbeids- og velferdsetaten som bør benyttes i de ulike bestemmelser. Slik det fremstår etter forslagene vil det for utenforstående fremstå som saken behandles av ulike enheter i Arbeids- og velferdsetaten, mens det i praksis er én enhet. Direktoratet støtter forslaget om at barneloven § 4 andre ledd bokstav d og e oppheves.

Når det gjelder forslaget om å oppheve ordningen med farskapsforelegg, skriver *Arbeids- og velferdsdirektoratet* i sin høringsuttalelse:

”Arbeids- og velferdsdirektoratet legger til grunn at forelegg i all hovedsak benyttes i tilfeller hvor DNA-analyse utpeker den aktuelle mannen som far til barnet. Forelegget sendes rekommandert slik at identifisering skjer i forbindelse med utlevering av posten i stedet for

personlig fremmøte hos NAV lokalt. Barnets far kan erkjenne farskapet ved å undertegne på forelegget og returnere det til NAV. Blir ikke forelegget returnert innen fristen, sendes saken til retten. Arbeids- og velferdsdirektoratet ser ikke noen vesentlig forskjell tidsmessig ved forslaget om at far i stedet skal oppfordres til å erkjenne farskapet. Det må fortsatt gis en frist og i tillegg kommer at far må møte personlig for å erkjenne farskapet. Det avgjørende må være om man ønsker å opprettholde ordningen om at far kan erkjenne uten å møte personlig. Arbeids- og velferdsdirektoratet mener ellers at betegnelsen "forelegg" uansett må utgå og eventuelt erstattes av en mer passende betegnelse sett i forhold til ordningens faktiske funksjon.”

Utvalget foreslår at mor ikke lengre skal måtte samtykke til henleggelse av farskapssak. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* skriver om dette:

”Når det gjelder henleggelse av saker om farskap, foreslår utvalget at det ikke lenger skal være en forutsetning at mor samtykker til henleggelse når barnet dør kort tid etter fødselen. Någjeldende bestemmelse om henleggelse krever samtykke fra barnets mor i alle saker. Det er bare i tilfeller hvor den som er oppgitt som far ikke kan identifiseres at saken henlegges uten samtykke. I et tilfelle hvor den som er oppgitt som far utelukkes ved blodprøver og mor ikke samtykker til henleggelse, vil hennes påstand kunne være at feil person har møtt til prøvetaking. I et tilfelle hvor far er kjent, men ikke kan oppspores, vil det være et spørsmål om NAV har gjort det som er mulig for å finne mannen. I et tilfelle hvor barnet dør kort tid etter fødselen, vil det kunne være spesielt viktig for mor å få fastsatt far til barnet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet mener at kravet til samtykke fra barnets mor bør opprettholdes. Det bør overlates til retten å ta stilling til om ytterligere skritt bør foretas i en farskapssak i tilfeller hvor mor ikke samtykker til henleggelse. Reglene slik de er i dag er forutsigbare både for partene og for NAV. Et vedtak om henleggelse medfører at NAV er ferdig med saken inntil det eventuelt kommer nye opplysninger om hvem som kan være barnets far. Dette fordi samtykke til henleggelse medfører at vedtak om henleggelse i praksis ikke påklages. Dersom NAV henlegger saken uten mors samtykke, vil vedtaket være gjenstand for klage og vil medføre at klageinstansen må

overprøve vedtaket. Dersom klagen ikke tas til følge, vil mor altså kunne reise sak for domstolene. Det vises ellers til at innføring av partenes mulighet til å reise førstegangssak for retten først og fremst var knyttet til fastsettelse av farskap for voksne barn og skulle være en sikkerhetsventil i tilfeller hvor trygdeetaten (nå NAV) på bakgrunn av foreliggende opplysninger ikke ønsker å foreta nærmere undersøkelser eller blodprøvetaking.”

8.3 Departementets vurderinger og forslag

Samordning av begrepene ved omtale av Arbeids- og velferdsetaten

Barnelovens farskapskapitler bruker begrepene tilskotsfut (bidragsfogd), Arbeids- og velferdsdirektoratet og det organ i Arbeids- og velferdsetaten som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer. Det er imidlertid stort sett samme organ innen etaten som utfører oppgavene, og utvalget foreslo derfor å erstatte «det organ i Arbeids- og velferdsetaten som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer» og «Arbeids- og velferdsdirektoratet» med «Arbeids- og velferdsetaten».

Arbeidsdepartementet har imidlertid påpekt at i tilfeller hvor lov eller forskrift delegerer myndighet til etaten, bør betegnelsen være Arbeids- og velferdsdirektoratet, fordi dette vil være mer i tråd med arbeids- og velferdsforvaltningsloven § 5. Arbeidsdepartementet opplyser at dette gjelder §§ 4 andre ledd andre og tredje punktum, 6, 6 a, 7, 11, 13 og 29 b nytt tredje ledd. Departementet går inn for å benytte «Arbeids- og velferdsetaten» i de øvrige bestemmelsene, dvs. §§ 4 andre ledd første punktum, 10 og 70, samt i overskriften til § 11.

For øvrig legger departementet til grunn at Arbeids- og velferdsetaten selv bestemmer hvilket organ innen etaten som skal utføre de ulike oppgavene som følge av barneloven.

Ordnningen med farskapsforelegg oppheves

Det vil innebære en vesentlig forenkling av lovteksten å oppheve ordningen med farskapsforelegg. Allerede i 1977 vurderte Barnelovutvalget å oppheve ordningen, fordi den ikke har noen selvstendig betydning.

Det er svært få høringsinstanser som har uttalt seg om spørsmålet. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* påpeker imidlertid at ordningen med farskapsforelegg legger til rette for at farskap kan erkjennes (erklæres) uten personlig frammøte, fordi ved-

kommende mann har fått dokumentet tilsendt rekommandert og dermed har legitimert seg. Dette gjør det mulig å få etablert farskap ved erkjennelse, også i tilfeller hvor vedkommende mann ikke selv har initiativ til å oppsøke folkeregistermyndigheten eller NAV-kontoret for å erkjenne farskap.

Departementet mener at det ikke er nødvendig å opprettholde ordningen med farskapsforelegg for å dekke behovet for å kunne erkjenne farskap uten personlig frammøte, men at det bør åpnes for at farskap kan erkjennes ved rekommandert sending fra Arbeids- og velferdsetaten. Når det offentlige har ansvar for farskapsfastsettelsen, bør det foreligge rutiner som sikrer at det juridiske og biologiske farskapet er sammenfallende. Departementet mener det i disse tilfellene bør stilles vilkår om at biologisk farskap er påvist ved DNA-analyse. Dette kan gjøres ved en henvisning til § 11 andre ledd, hvor Arbeids- og velferdsetaten skal oppfordre mannen som DNA-analysen utpeker som far, til å erklære farskap. Det er en forutsetning at vilkårene i § 4 er oppfylt, ved at moren enten har oppgitt mannen som far eller godkjenner erklæringen i ettertid. Dersom mannen ikke erklærer farskapet eller moren ikke godtar erklæringen, sendes saken til retten på vanlig måte.

Departementet går inn for å oppheve ordningen med farskapsforelegg, men ønsker likevel å beholde muligheten til å erklære farskap uten personlig frammøte. Forslaget innebærer endringer i §§ 11, 13 og 26. Det foreslås å oppheve § 12 i sin helhet.

§ 10 andre ledd om barnebidrag flyttes til § 70 sjuende ledd

Barneloven § 10 andre ledd regulerer hvilke opplysninger bidragsfogden kan kreve i forbindelse med fastsetting av barnebidrag. Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å flytte teksten som gjelder bidragsfastsettelsen fra § 10 andre ledd til § 70 sjuende ledd. Dette er ikke ment å innebære noen realitetsendring.

Lege og jordmors opplysningsplikt i farskapsaker oppheves

Legen eller jordmoren som har hatt moren til svangerskapskontroll, har plikt til å gi Arbeids- og velferdsdirektoratet opplysninger om svangerskapet og farskapet som departementet fastsetter i forskrift. Justis- og beredskapsdepartementet har gitt forskrift 20. november 1981 som fastsetter plikt for lege og jordmor som barnets mor har

vært hos til svangerskapskontroll til å gi opplysninger om bl.a. livmorens størrelse, fosterlyd og fosterbevegelse, resultatet av røntgen- eller ultralydundersøkelse og hva legen eller jordmoren på tidspunktet for undersøkelse mente om svangerskapets varighet og om når fødsel kunne ventes.

Departementet legger til grunn at Arbeids- og velferdsetaten i dag bare benytter DNA-analyse i sin behandling av farskapssaker. Dersom ikke vilkårene for å fastsette farskap ved erkjennelse er oppfylt, sender Arbeids- og velferdsetaten saken over til retten som kan foreta bevisvurdering av DNA-analysen og eventuelt andre bevis. Lege og jordmors opplysningsplikt i farskapssaker som behandles av Arbeids- og velferdsetaten anses som overflødig, og departementet går som følge av dette inn for at opplysningsplikten oppheves.

Mor bør fremdeles samtykke til henleggelse av farskapssak

Utvalget foreslår at det ikke lenger skal være en forutsetning at moren samtykker til henleggelse av farskapssaken når barnet dør kort tid etter fødselen. Utvalget mener at Arbeids- og velferdsetaten burde kunne henlegge saken når det er umu-

lig å finne den oppgitte faren, for eksempel når eneste farskapskandidat er utelukket ved DNA-analyse. Utvalget mener henleggelse ikke burde være avhengig av morens samtykke i disse sakene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet påpeker i sin høringsuttalelse at det i dag kreves samtykke fra barnets mor i alle saker, og at det bare er i tilfeller hvor den oppgitte faren ikke kan identifiseres at saken henlegges uten samtykke. Det vil i disse tilfellene være opp til domstolen å vurdere om ytterligere skritt bør tas for å få fastsatt farskapet. Direktoratet påpeker at det vil være mer hensiktsmessig at saken oversendes retten, framfor at vedtaket påklages når mor er uenig. Etter at klageadgangen er uttømt, vil moren kunne reise sak for domstolen.

Departementet slutter seg til *Arbeids- og velferdsdirektoratets* synspunkt om at det er mest hensiktsmessig at saken oversendes domstolen, i tilfeller hvor moren ikke ønsker at det offentlige skal henlegge saken. Det anses som en stor påkjenning for kvinnen selv å måtte reise sak for domstolen, dersom hun ikke er enig i henleggelsen. Det legges til grunn at disse sakene oppstår sjelden.

9 Endringer i prosessreglene

9.1 Utvalgets forslag til endringer i prosessreglene

9.1.1 Utvalgets forslag

Utvalget ga uttrykk for at de særskilte prosessreglene i barneloven, sammen med tvistelovens alminnelige regler, inneholder en hensiktsmessig regulering av domstolens arbeid med saker om foreldreskap. De foreslo derfor ingen vesentlige endringer i barnelovens prosessregler.

Gjeldende rett og forslagene om endringer i de prosessuelle reglene er langt på vei omtalt under de aktuelle temaene. Utvalget foreslår følgende prosessuelle endringer:

- Innføring av plikt for det offentlige til å klarlegge morskap, se omtale under kapittel 7.
- Det offentlige gis adgang til å reise sak for å klarlegge morskap, se omtale under kapittel 7.
- Gjenninnføring av frister for å reise sak om farskap, se omtale under punkt 5.1.
- Opphevelse av bestemmelsen som forbyr bevisføring om partenes seksuelle forhold, se omtale nedenfor under departementets vurdering.
- Ordlyden i § 24 om blodprøver endres for å samsvare med de tekniske mulighetene, se omtale nedenfor under departementets vurdering.
- Reglene om tvangsbot for å gjennomføre blodprøvetaking oppheves, se omtale nedenfor under departementets vurdering.
- Adgang for kommunelegen til å inngå avtale med lege som kan ta prøver for DNA-analyse i tilfeller hvor mannen som er oppgitt som far ikke vil gjøre dette hos fastlegen, se omtale nedenfor.

9.1.2 Høringsinstansenes syn

Det er få høringsinstanser som har uttalt seg spesifikt om endringene som foreslås i prosessreglene. *Barneombudet* støtter på generell basis forslagene som har til hensikt å forenkle saksbehandlingen og prosessreglene. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* har i sin høringsuttalelse bl.a.

påpekt enkelte praktiske problemstillinger som oppstår i disse sakene. Dette er langt på vei søkt løst gjennom merknadene til de enkelte bestemmelsene i lovforslaget.

9.1.3 Departementets vurderinger og forslag

Bestemmelsen som forbyr bevisføring om partenes seksuelle forhold oppheves

Etter gjeldende rett kan det i farskapssaker ikke spørres eller føres bevis om seksuelle forhold for partene utenom den tiden hvor moren kan ha blitt med barnet. Retten kan likevel tillate slik bevisføring når det kan ha direkte betydning for avgjørelsen i saken. Utvalget foreslår å oppheve barneloven § 22, fordi bestemmelsen anses som unødvendig ved siden av det generelle forbudet mot bevisføring om seksuell adferd i tvisteloven § 22-6, der det er gitt en unntaksbestemmelse i første ledd.

Ingen høringsinstanser har uttalt seg spesifikt om dette forslaget.

Departementet slutter seg til utvalgets vurdering. I de fleste farskapssaker som behandles av domstolen benyttes DNA-analyse som avgjørende bevis. Det følger av barneloven § 25 at disse sakene kan avgjøres uten hovedforhandling, når partene har fått anledning til å uttale seg om forutsetningene for dom uten hovedforhandling er oppfylt.

Ordlyden i § 24 om blodprøver endres for å samsvare med bruk av DNA-analyse

Metodene for prøvetaking til bruk for DNA-analyse er vesentlig endret. Tidligere var blodprøver eneste typen prøver som ble benyttet for analyse i farskapssaker. I dag kan DNA-analyse foretas av prøver tatt av munnslimhinnen med vattpinne. Barneloven gir imidlertid bare hjemmel for *blodprøvetaking*, slik at dette er eneste alternativet i tilfeller hvor det er behov for at retten skal pålegge prøvetaking. Utvalget foreslår enkelte endringer i barneloven § 24 med sikte på å bringe bestemmelsen i samsvar med utviklingen av prøvetaking og

bevisføring i farskapssaker. Dette gjelder særlig DNA-analysens avgjørende betydning som bevismiddel i farskapssaker.

Utvalget foreslår at ordlyden i § 24 første ledd endres slik at rettens pålegg presiseres til å gjelde egnet prøve for DNA-analyse. DNA-analyse regnes som den eneste aktuelle metoden for sikker testing av biologisk farskap. Det er ikke nødvendig å undersøke blodtype slik dagens lov forutsetter.

Ingen høringsinstanser har uttalt seg særskilt om dette spørsmålet. Departementet slutter seg til utvalgets forslag, og legger videre vekt på at den foreslåtte ordlyden ikke viser til noen spesifikk type prøve, slik at også videre teknisk utvikling på området vil være omfattet.

Reglene om tvangsbót for å gjennomføre blodprøvetaking oppheves

Etter gjeldende rett kan retten vedta å granske blodtypen eller andre arvemerket hos mor, barn og de mennene som er part i saken etter barneloven § 24. Pålegget kan gjennomføres ved tvangsbót eller ved at politiet henter vedkommende til prøvetaking hos lege. Dersom vedkommende motsetter seg prøvetaking, er det mest praktiske virkemiddelet å hente ham eller henne med politiets hjelp. Retten fatter avgjørelse om tvangsmidler ved kjennelse.

Departementet slutter seg til utvalgets synspunkt om at tvangsbót er et upraktisk og forsinkende element ved siden av adgangen til henting av en person som ikke vil avgi prøve frivillig, og foreslår derfor at reglene om tvangsbót i § 24 tredje ledd oppheves. Dette vil føre til at tvangshenting til prøvetaking blir eneste tvangsmiddel for å innhente DNA-analyse av personer som ikke vil avgi prøve frivillig. Hjemmelen for å bruke tvang gjelder for menn som er oppgitt som far, og for moren og barnet.

Ingen høringsinstanser har uttalt seg spesifikt om dette spørsmålet. Departementet slutter seg til utvalgets forslag.

9.2 Hvilken lege skal forestå prøvetaking for DNA-analyse

9.2.1 Bakgrunn

Det følger av barneloven § 24 første ledd at offentlig lege har plikt til å ta blodprøve i farskapssaker.

Som offentlig lege regnes kommunelegen. Utvalget foreslår at det presiseres i loven at den offentlige legen som har plikt til å gjennomføre prøvetakingen, er kommunelegen eller dennes stedfortreder. Hver kommune oppnevner en eller flere kommuneleger, og disse er tillagt mange typer offentlige oppgaver i lov eller instruks fra kommunen. Kommuneleger vil derfor ha større kompetanse enn andre leger til å ivareta både den medisinske og den offentligrettslige siden av prøvetakingen.

Høringsinstansene har ikke uttalt seg konkret om dette spørsmålet.

Departementet har mottatt en henvendelse fra Helse- og omsorgsdepartementet hvor de på bakgrunn av brev fra Helsetilsynet i Oslo og Akershus ber departementet vurdere om ordlyden i barneloven § 24 er hensiktsmessig når den viser til offentlig lege. Fylkeslegen skriver:

”Det vanligste i slike saker, der en person er pålagt å avgi blodprøve i farskapssak, er nok at man får ordnet dette hos sin fastlege ... Det er selvsagt vesentlig at man får gjort dette raskt og greit, noe vi antar er bakgrunnen for at man tok med en egen bestemmelse om prøvetaking i barnelova. Etter barnelova § 24 er det imidlertid bare ”offentleg lækjar” som plikter å ta slike prøver. Da barnelova kom i 1981, betydde dette distriktslegen (i enkelte byer stadslegen), som vanligvis hadde praksis ved siden av sitt offentlige virke og slik prøvetaking ordnet seg greit. Antakelig er bestemmelsen ikke like praktisk i dagens virkelighet. Den offentlige legen er ofte en kommuneoverlege på heltid uten pasientpraksis, og kanskje med uegnete lokaler etc. for denne typen virksomhet. Han vil oftest derfor måtte henvisse til et legesenter for å få prøven tatt.

I tillegg har vi siden den gang fått en fastlegeordning, og selv om fastlegen har en betydelig tilknytning til det offentlige vil ikke betegnelsen ”offentleg lækjar” omfatte disse. Det kan altså virke som barnelova er noe utdatert på dette punkt, og vi tillater oss derfor å be Helse- og omsorgsdepartementet vurdere om det er hensiktsmessig å foreslå barnelova endret slik at for eksempel alle fastleger har plikt til å ta slike prøver, uavhengig av om vedkommende det skal tas prøve av er pasient hos legen eller ikke. Det vil, etter vår oppfatning, være den mest hensiktsmessige måten å sikre rask og grei prøvetaking.”

9.2.2 Departementets vurderinger og forslag

Utvalget foreslår at det presiseres i loven at den offentlige legen som har plikt til å gjennomføre prøvetakingen, er kommunelegen eller dennes stedfortreder. Som Helsetilsynet i Oslo og Akershus påpeker, er kommunelegen i dag en administrativ stilling som ikke nødvendigvis er egnet til å utføre selve prøvetakingen.

Etter at fastlegeordningen ble innført, vil de fleste kunne henvende seg til sin egen fastlege for prøvetaking. Departementet slutter seg til at fastlegen har en tilknytning til det offentlige som gjør det hensiktsmessig at det er fastlegen som i utgangspunktet gjennomfører denne typen prøver.

Å være oppgitt som mulig far kan imidlertid oppleves belastende for menn som ikke ønsker å påta seg farskapet. Departementet mener det er rimelig at enkelte menn i denne situasjonen ønsker å benytte en annen lege enn fastlegen, for å få avgitt nødvendige prøver. I disse tilfellene bør kommunelegen kunne inngå avtale med en lege i kommunen som kan ta disse prøvene. Legen bør imidlertid ikke kunne delegere dette til andre som ansatte ved laboratoriet, sekretærer eller lignende. Departementet går som følge av dette inn for en mindre justering av lovteksten som foreslås av utvalget.

9.3 Alternativt verneting når kvinnen eller barnet bor på sperret adresse mv.

9.3.1 Bakgrunn

Barneloven § 15 regulerer verneting for farskapsaker. Utgangspunktet er at sak om fastsettelse av farskap skal reises der barnet har hjemting, jf. tvisteloven § 4-4. Bestemmelsen etablerer et *tvungen* verneting, slik at partene ikke kan enes om å reise saken for annen domstol.

I barneloven § 57, som gjelder verneting for saker om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast og samvær, ble det i 2006 vedtatt en unntaksregel slik at sak *kan* reises for Oslo tingrett i tilfeller hvor barnet bor på sperret adresse eller det er søkt om eller gitt tillatelse til å benytte fiktive personopplysninger for barnet. En tilsvarende regel gjelder ikke for saker der Arbeids- og velferdsetaten reiser sak om fastsettelse av farskap.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har gjort departementet oppmerksom på at man ved å følge vernetsreglene i barneloven § 15 står i fare for

å røpe skjermedes oppholdssted i saker hvor mor og barn har fått innvilget skjermingskode fra Skattedirektoratet:

”Som kjent plikter NAV i henhold til barneloven § 5 å ta opp farskaps sak på vegne av barnet. På den annen side plikter NAV og den enkelte saksbehandler å opptre på en måte som ikke setter sikkerheten i fare for personer som har fått innvilget adresseskjerming. På denne bakgrunn finner Arbeids- og velferdsdirektoratet å innstille behandlingen av denne typen saker i påvente av en eventuell lovendring. Dette vil kunne føre til uheldige konsekvenser, og det er ikke uproblematisk når en lovpålagt oppgave ikke blir utført.”

9.3.2 Departementets vurderinger og forslag

Departementet deler Arbeids- og velferdsdirektoratets bekymring for at det offentlige ved å reise sak om farskap i mindre kommuner kan bidra til å avsløre identiteten til kvinner som har sperret adresse eller har fått tillatelse til å benytte fiktive personopplysninger. Departementet har blitt oppmerksom på denne problemstillingen etter at NOU 2009: 5 var på høring, og denne problemstillingen er dermed ikke forelagt høringsinstansene til uttalelse. Departementet legger til grunn at forslaget innebærer en mindre endring i § 15, som langt på vei tilsvarer lovendringen i barneloven § 57 som var på høring i 2004.

I Ot.prp. nr. 103 (2004-2005) ble det fremmet forslag om Oslo som alternativt verneting dersom barnet bor på sperret adresse eller det foreligger vurdering av fiktiv identitet som beskyttelsestiltak. Begrunnelsen for dette var at det er enklere å oppspore trusselutsattes adresse fordi det vil framgå hvor i landet vedkommende bor.

Farskapsaker skiller seg fra samværssaker ved at det offentlige under gitte omstendigheter har plikt til å reise sak for å fastsette farskap, og ved at barnet i mange tilfeller vil være nyfødt og dermed ikke selv har fått innvilget fiktiv identitet. Departementet legger til grunn at lovteksten som følge av dette må omfatte en annen personkrets enn regelen i barneloven § 57 som gjelder saker om foreldreansvar, hvor barnet skal bo og samvær. Det foreslås at det åpnes for Oslo som alternativt verneting i tilfeller hvor moren *eller* barnet bor på sperret adresse eller det er søkt om eller gitt tillatelse til å benytte fiktive personopplysninger.

Reglene om verneting i farskapssaker er i dag preseptoriske. Den foreslåtte endringen om alternativt verneting, forutsetter at Arbeids- og velferdsetaten skjønnsmessig tar stilling til om sak skal reises ved verneting som følger av lovens hovedregel, eller om sak skal reises ved Oslo ting-

rett. Det bør her legges vekt på det ordinære vernetingets geografiske størrelse. Departementet understreker at det skal legges avgjørende vekt på hensynet til kvinnen og barnets sikkerhet i den konkrete saken.

10 Regelteknisk endring i barneloven § 78

Når en av partene i en bidragssak søker om endring av et allerede fastsatt barnebidrag, skal det fastsatte barnebidraget betales inntil nytt vedtak blir fattet. Barnebidrag endres som hovedregel fra og med måneden etter at søknaden kom inn. Fra en søknad om endring av barnebidrag settes fram og til den er ferdigbehandlet, kan det gå noe tid, og den bidragspliktige kan i mellomtiden ha betalt for mye i barnebidrag.

Når et fastsatt barnebidrag blir endret og satt ned, og den bidragspliktige har betalt for mye barnebidrag, følger det av de alminnelige ulovfestede regler om motregning at det for mye betalte kan gjøres opp direkte mellom partene. Ofte får imidlertid ikke den bidragspliktige tilbakebetaling på denne måten. For å avhjelpe dette var det fram til lovendring i 2006 gitt bestemmelser i barneloven § 78 tredje ledd om at den bidragspliktige kan sette fram krav om motregning:

”Vert tilskot som er gjort opp, sette ned etter § 74, kan den tilskotspliktige krevje ...”

Ved forberedelsen av lov 29. april 2005 nr. 20 om innkreving av underholdsbidrag mv. (bidragsinnkrevingsloven), ble bestemmelsene om motregning flyttet fra barneloven § 78 tredje ledd til nytt fjerde ledd og ved en inkurie endret slik at motregningsadgangen ble begrenset til bare å omfatte barnebidrag som var satt ned etter barneloven § 74 andre ledd eller § 76. Med virkning fra 1. januar 2006 lyder bestemmelsen:

”Vert tilskot som er gjort opp, sett ned etter § 74 andre ledd eller § 76, kan den tilskotspliktige krevje ...”

Endring av barnebidrag etter § 74 første ledd gjelder framover i tid, i praksis fra måneden etter at kravet kom inn. Etter § 74 andre ledd kan et bidrag som er eller skulle ha vært oppgjort da kravet ble satt fram, endres (opp eller ned) eller ettergis. For at endringen kan bli gjort etter andre ledd, må sterke grunner tale for at man kan endre tilbake i tid. I de fleste endringssakene blir derfor bidraget bare endret framover i tid, og med hjemmel i barneloven § 74 første ledd. Etter lovendringen kan det se ut til at motregningsadgangen bare skal omfatte for mye betalt bidrag for tidsrom forut for da kravet ble satt fram. Dette har ikke vært intensjonen, noe som også følger av forarbeidene, Ot.prp. nr. 18 (2004-2005), kapittel 16, side 41 høyre spalte flg.:

”Fjerde ledd tilsvarende gjeldende tredje ledd og regulerer vedtak om å sette ned, eventuelt ettergi, bidrag tilbake i tid og hvordan man behandler bidrag som alt er betalt, slik at bidragspliktige har krav på tilbakebetaling. Bestemmelsen hjemler at man da kan gjøre opp dette ved avkortet innkreving i framtidige bidragsterminer.”

Etter departementets vurdering bør inkurien fra 2006 rettes opp. Departementet foreslår at barneloven § 78 fjerde ledd endres slik at motregningsretten også gjelder endringer framover i tid. Dette gjøres ved at formuleringen ”andre ledd” tas ut.

11 Ikrafttredelse og overgangsregler

Forslagene til endringer i barneloven er av ulik karakter, og forskjellige hensyn kan vektlegges når det skal tas stilling til ikrafttredelse. Når det gjelder omlegging av begrepsbruk og rutiner til at farskap skal erklæres, er det behov for utredning av praktiske løsninger, tilrettelegging i form av informasjon, skjemaer og annet skriftlig materiale.

Andre bestemmelser som gjelder verneting, jurisdiksjonsregler med videre, kan tre i kraft uten spesielle forberedelser.

Det offentliges plikt etter § 5 til å fastsette farskap foreslås videreført. Farskapsutvalget la til grunn at det ikke var behov for noen lovendring for å innføre en aktivitetsplikt i tilfeller hvor barnet er født i utlandet, men bosatt i Norge sammen med en av foreldrene, jf. NOU side 106. Departementet legger til grunn at det offentlige har adgang til å reise sak om fastsetting av farskap, også i tilfeller der barnet er født før lovendringene i denne proposisjonen trer i kraft. Dette vil også gjelde i tilfeller hvor de berørte parter ikke ønsker å medvirke til farskapsfastsettelsen.

Departementet legger til grunn at det kan være behov for en særskilt overgangsregel for § 6

hvor det gjeninnføres frister for å reise endrings-sak om farskap. I proposisjonen foreslås det en tidsfrist på ett år fra saksøker ble kjent med opplysninger om at en annen kan være far til barnet. Personer som ønsker å reise sak om farskap bør få tid til å områ seg, slik at det ikke for noen blir en tidsfrist som er kortere enn ett år. Departementet foreslår derfor at denne fristen tidligst skal begynne å løpe fra lovens ikrafttredelse, slik at ingen tidsfrister løper ut før loven har virket i ett år. Dette vil også gjelde for tredjemenns søksmålsadgang etter § 6 tredje ledd, slik at det i disse tilfellene kan reises sak om farskap til barn fram til de er fire år.

I saker som behandles administrativt av Arbeids- og velferdsetaten, skal gjeldende rett legges til grunn på tidspunktet hvor det fattes vedtak. Lovendringene vil også omfatte barn født før lovens ikrafttredelse.

Departementet foreslår at lovendringene trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan fastsette at de enkelte bestemmelsene kan tre i kraft til forskjellig tidspunkt.

12 Økonomiske og administrative konsekvenser

Farskapsutvalget skrev følgende om økonomiske og administrative konsekvenser:

”Det påpekes at området for utvalgets arbeid er begrenset til regelverket omkring fastsettelse og endring av foreldreskap. Den store majoriteten av foreldreskap etableres på en enkel måte. Det er særtilfellene som krever mer kompliserte juridiske løsninger, og som utvalget i hovedsak har vurdert. Forslagene i utredningen gjelder i første rekke saker som ikke går etter lovens hovedregler, og problemer som ikke vil oppstå i utstrakt grad. På noen områder kan forslagene føre til en svak økning i saksomfang, mens det på andre områder kan føre til en tilsvarende nedgang. Under enhver omstendighet er antallet enkeltsaker som vil bli berørt av utvalgets forslag, meget beskjedent. Utvalget legger til grunn at forslagene som fremmes i utredningen, ikke har noen økonomiske og administrative konsekvenser av vesentlig betydning for det offentlige.”

Departementet slutter seg til utvalgets vurdering på dette området. Flere av forslagene som departementet går inn for å følge opp, innebærer en forenkling av lovtekst eller rutiner.

I proposisjonen foreslås det regler om når sak om morskap kan behandles av norske myndigheter. Med norske borgeres økende bruk av assistert befruktning i utlandet, antas grunnlaget for senere tvister om morskap å være økende. Dette er ikke en effekt av norsk lovgivning, men en følge av økt internasjonalisering og lettere tilgjengelig informasjon om andre lands helsetilbud mv. Forslagene i proposisjonen fører ikke til økt sakstilfang for domstolene på området, men vil legge bedre til rette for prosessen i saker om morskap. Forslaget i proposisjonen om når sak om morskap kan behandles av norsk domstol, har i seg selv verken økonomiske eller administrative konsekvenser.

Forslaget om at det offentlig skal få ansvar for å klarlegge morskap i tilfeller hvor det ikke er kjent hvem som har født barnet og den juridiske faren og barnet er registrert i folkeregisteret som

bosatt i Norge, vil gi Arbeids- og velferdsetaten en ny oppgave. Etter gjeldende rett har denne etaten bare ansvaret for farskapsaker. Departementet går inn for at det offentlige, ved Arbeids- og velferdsetaten, skal ha ansvar for at morskap til barn er kjent, på lik linje med det ansvaret etaten har i farskapsaker. Det foreslås videre at ansvaret som etter gjeldende rett følger av barneloven § 5, skal lovfestes også i tilfeller hvor barnets juridiske far er registrert som bosatt i Norge samtidig som barnet blir født utenlands og blir tatt til Norge kort tid etter fødselen. Departementet legger til grunn at det dreier seg om et svært begrenset antall saker. Forslag om å oppheve ordningen med farskapsforelegg, samt ansvaret om å følge opp ensidig erkjennelse av farskap innebærer en innsparing. Det legges til grunn at denne innsparingen tilsvarende økningen i sakstilfang som følger av forslaget om at Arbeids- og velferdsetaten skal få ansvaret for at morskap klarlegges.

Det fremmes videre forslag om at farskap skal *erklæres* framfor dagens erkjennelse/vedgåing. Utvalget går her inn for at rutinene for fastsetting av farskap ved erkjennelse skal gjennomgå slik at foreldrene i større grad enn i dag opplever dette som en høytidsstund. Departementet tar sikte på å gjennomgå dagens rutiner i samarbeid med berørte etater, slik at rutinene i større grad ivaretar hensynet til foreldrenes opplevelse av farskapsfastsettingen som en høytidelig og verdig handling. Dette bør kunne gjøres innenfor gjeldende budsjettammer.

I proposisjonen foreslås det å innføre tidsfrister for å reise sak om endring av farskap. Dette vil kunne føre til en viss begrensnings av saksanlegg. Forslaget om å gi barnet rett til kunnskap om biologisk opphav uten å endre det juridiske farskapet, vil kunne medføre noe økning av Arbeids- og velferdsetatens arbeid med denne typen saker. Samlet sett antas disse sakene ikke å føre til noen vesentlig endring i det totale sakstilfanget.

Ved iverksetting av endringene i barnelovens farskapskapitler, vil det være behov for oppdatering av informasjonsmateriell, blanketter osv. Farskapsutvalget påpeker at alle lovendringer vil føre til behov for informasjon, og at forslagene her

ikke vil innebære noen vesentlig kostnad i forhold til ordinære utgifter på informasjonssiden.

Opprettingen av inkurien i § 78 antas ikke å ha økonomiske og administrative konsekvenser

13 Merknader til de enkelte bestemmelsene i lovforslaget

Til § 1 a:

Bestemmelsen foreslås opphevet fordi morens rett til å ha noen med ved fødselen reguleres av pasient- og brukerrettighetsloven § 3-1 fjerde ledd. Bestemmelsen anses dermed overflødig, se NOU side 137.

Kapitteloverskriften til kapittel 1 foreslås som følge av dette endret.

Til § 4:

Lovens bruk av begrepet ”vedgå farskap” kan framstå som negativt ladet, og foreslås erstattet av det mer positive ”erklære farskap”, se NOU side 79 andre spalte. Dette medfører endringer i begrepsbruken i §§ 4, 4 a, 6, 7, 10, 11, 13, 26 og 80 uten at det er ment å innebære realitetsendringer.

Faren kan etter *andre ledd* erklære farskap ved frammøte for ulike offentlige instanser. Det anses ikke lenger å være behov for at skipsfører og utenlandsk styresmakt skal kunne ta imot erklæring om farskap, og paragrafens andre ledd bokstav d og e foreslås derfor opphevet. De andre alternativene foreslås opplistet slik at de mest brukte kommer først.

Det foreslås videre i *andre ledd nytt andre punktum* at farskap kan erklæres ved retur av skjema fra Arbeids- og velferdsetaten. Dette forslaget ble ikke fremmet av Farskapsutvalget. Under høringen ble det imidlertid påpekt at farskapsforelegg fyller en praktisk funksjon ved at ordningen gjør det mulig for far å påta seg farskap uten å møte fram personlig. For å sikre identiteten til den utpekte faren, følger det av *nytt tredje punktum* at skjema må sendes i rekommandert sending eller ved elektronisk kommunikasjon hvor det benyttes betryggende metode. Selve identifisering skjer ved utlevering av postforsendelsen eller elektronisk autentisering av identitet, og ikke ved personlig frammøte for Arbeids- og velferdsetaten. Det anses som hensiktsmessig å opprettholde denne muligheten, samtidig som ordningen med farskapsforelegg oppheves, se omtale under punkt 8.3.

Det er en forutsetning for etablering av farskap ved erkjennelse, at moren oppgir mannen som far eller godtar hans erkjennelse i ettertid. Dersom mannen ikke erkjenner eller moren ikke vil godta erkjennelsen, sendes saken til retten på vanlig måte.

Gjeldende fjerde ledd om samboers adgang til å erklære farskap uten morens medvirkning foreslås opphevet. Farskapsutvalget begrunnet dette med at regelen ikke er i overensstemmelse med barnelovens system, hvor utgangspunktet er at i saker hvor partene er uenige, skal farskapet fastsettes av retten, se omtale under punkt 4.3 og NOU side 78.

Til § 4 a:

Forslaget til endring i *tredje ledd nytt andre punktum* er ment å tydeliggjøre at reglene om farskap også gjelder for medmorskap, og innebærer ikke noen realitetsendring. Etablering er brukt om farskap fordi det omfatter både pater est-farskap og farskap ved erkjennelse, hvor farskapet enten følger direkte av loven eller ved signatur på blankett uten noen form for offentlig godkjenning. Når det gjelder medmorskap må dette alltid fastsettes i form av vedtak. Se omtale i NOU side 138 første spalte.

Til § 5

Overskriften endres til å gjelde *foreldreskap*, slik at det tydeliggjøres at paragrafen omfatter både farskap, medmorskap og morskap.

Det foreslås *nytt andre ledd* for å tydeliggjøre det offentliges ansvar. I de tilfellene hvor et utenlandsk farskap verken kan legges til grunn fordi det følger direkte av utenlandsk lov, jf. § 85 første ledd eller fordi det kan anerkjennes etter barnelova § 85 andre ledd, foreligger det ansvar for det offentlige for å fastsette farskap dersom barnet er bosatt i Norge og én av foreldrene var bosatt i Norge da barnet ble født. Også i tilfeller hvor et utenlandsk farskap ikke legges fram for norske myndigheter for godkjenning, vil det foreligge tilsvarende ansvar for det offentlige. I dette tilfellet

vil det være alternative framgangsmåter: farskapet kan anerkjennes hvis vilkårene etter § 85 andre ledd er oppfylt, eller farskap kan fastsettes etter norsk rett ved erkjennelse eller dom.

I saker hvor NAV Internasjonalt avslår å anerkjenne et utenlandsk farskap, skal bidragsfogden åpne farskapssak etter kapittel 3. Regelen forutsetter en intern meldingsrutine i Arbeids- og velferdsetaten, slik at farskapssaken kan følges opp og juridisk farskap kan fastsettes. Saken skal så langt som mulig behandles som en ordinær farskapssak.

I *forslag til nytt tredje ledd* foreslås det at det offentlige også skal ha ansvar for at morskap klarlegges. Morskap følger av fødsel, og vil normalt følge av dokumenter som utstedes ved fødselen. Dersom morskap ikke er kjent, skal det offentlige ha ansvar for å avklare hvem som har født barnet. Dette forutsetter imidlertid at faren oppgir tilstrekkelige opplysninger til at kvinnen som har født barnet kan identifiseres. Ettersom juridisk morskap kan være et annet enn det genetiske, vil ikke DNA-analyse være tilstrekkelig for å avklare morskap fordi DNA-analyse bare kan fastslå genetisk tilknytning. Det vil kunne oppstå tilfeller hvor kvinner har benyttet seg av eggdonasjon i utlandet. I disse tilfellene vil kvinnen som føder barnet regnes som barnets juridiske mor, selv om DNA-analysen viser at de ikke er genetisk beslektet. Det vil da være aktuelt å benytte andre bevismidler som for eksempel dokumenter fra svangerskapskontroll eller fødsel. Dersom sak bringes inn for retten, jf. § 29 b nytt tredje ledd, kan det føres vitner for å opplyse saken.

Dersom det er en annen enn kvinnen som har født barnet som er registrert som mor i folkeregisteret, kan folkeregistermyndigheten rette den feilaktige registreringen. Folkeregistermyndigheten må sende melding til bidragsfogden dersom rettingen fører til at barnet blir stående uten mor.

I *forslag til nytt fjerde ledd* gis departementet hjemmel til å fastsette forskrift til gjennomføring av bestemmelsen.

Til § 6:

Farskapsutvalget foreslo å innføre tidsfrist for barns saksanlegg om endring av farskap. Dette forslaget møtte stor motstand fra høringsinstansene, og følges ikke opp. Barnet skal fortsatt kunne reise sak om endring av farskap uavhengig av tidsfrister. Som barn regnes i denne sammenhengen også personer over 18 år. Gjeldende bestemmelse om barnets adgang til å reise sak videreføres uten noen realitetsendring. Endringen

i bestemmelsens *første ledd* innebærer endring av begrepene vedgåing/erklæring.

Forslag til *nytt andre og tredje ledd* innebærer en gjeninnføring av tidsfrister for saksanlegg som ble opphevet ved lovendring 20. desember 2002. Denne endringen er ment å gjenopprette den tidligere rettstilstanden, se omtale under punkt 5.1.4 og NOU side 139.

Det foreslås ikke endringer i § 28 a, noe som innebærer at rettskraftig dom om farskap kan kreves gjenopptatt dersom den tidligere dommen er avsagt uten bruk av DNA-analyse.

Til ny § 6 a:

Paragrafen er ny og gir rett til opplysninger om biologisk far. Dette gir mulighet for å få kunnskap om biologisk opprinnelse, uten at det endrer det juridiske farskapet. Bestemmelsen som ble foreslått av Farskapsutvalget, hadde nær sammenheng med forslaget om å begrense barnets mulighet til å reise sak for å endre farskap. Bestemmelsen i § 6 a får ikke en like stor selvstendig betydning når utvalgets forslag til tidsbegrensning for barnet ikke følges opp. Det legges til grunn at adgangen til å få opplysninger etter § 6 a er begrenset til personkretsen som kan reise sak etter § 6.

Endringen får betydning for barn som ønsker kunnskap om biologisk slektskap uten å endre de juridiske båndene, og vil trolig være mest aktuell i tilfeller hvor den antatte biologiske faren ikke ønsker å avlegge DNA-test frivillig. I disse tilfellene gis Arbeids- og velferdsetaten nå hjemmel til å pålegge prøve for DNA-analyse. Dersom den mulige biologiske faren ikke retter seg etter Arbeids- og velferdsetatens pålegg, gjelder § 24 tredje ledd slik at de samme tvangsmidler som i ordinære farskapssaker er tilgjengelige. Når resultatet av prøven foreligger, anses saken for å være avsluttet fra det offentliges side.

I enkelte tilfeller vil imidlertid analyseresultatene kunne innebære at noen av de berørte partene får nye opplysninger som gir dem adgang til å reise sak om endring av farskap etter § 6 andre ledd. Rettens adgang til å gjøre unntak fra fristene i denne bestemmelsen må benyttes med varsomhet. Det kan ikke være tilstrekkelig for å innvilge fristunntak at DNA-analyse viser at juridisk og biologisk farskap ikke er overensstemmende. Dersom det offentlige skal kunne reise sak etter § 6 første ledd, forutsetter det at det foreligger særlige grunner som gjør at det *av hensyn til barnet* bør reises sak.

Det er ikke foreslått tilsvarende regler for å få kjennskap til sin *genetiske* mor. Det følger av § 2 at kvinnen som føder regnes som barnets mor. Dette innebærer at det i tilfeller hvor kvinnen har gjennomgått assistert befruktning med eggdonasjon i utlandet, vil være to ulike kvinner som er juridisk og genetisk mor til det samme barnet. Det offentlige ansvar for klarlegging av morskap etter § 5, vil begrense seg til å gjelde den juridiske moren, altså kvinnen som har født barnet.

For at barnet skal kunne kreve at Arbeids- og velferdsetaten pålegger prøve for DNA-analyse, må det være noen holdepunkter for at mannen er biologisk far. Begjæringer som fremmes i sjikanehensikt må kunne avvises.

Bestemmelsen får ikke anvendelse i adopsjonssaker hvor barnet er adoptert uten at det juridiske farskapet var fastsatt eller det er tvil om dette, eller i tilfeller hvor barnet har kommet til som følge av sæddonasjon etter bioteknologiloven.

I bestemmelsens *fjerde ledd* foreslås det en forskriftshjemmel slik at departementet kan gi nærmere regler om hvordan disse sakene skal saksbehandles av Arbeids- og velferdsetaten.

Til § 7:

Ved administrativ endring av farskap foreslås det å lovfeste vilkår om at DNA-analyse sikrer at det juridiske og biologiske farskapet blir sammenfallende. I saker hvor det offentlige har en rolle ved fastsetting eller endring, legges det stor vekt på at det juridiske farskapet plasseres hos den biologiske faren.

Når farskap skal endres administrativt etter § 7, forutsetter det samtykke fra mor, den som tidligere har vært regnet som far og den som ønsker å påta seg farskapet. Det har imidlertid ikke vært noe vilkår om at barnet skal samtykke, selv om barnet er myndig. Departementet legger til grunn at det i alle saker hvor barnet er over 18 år, må innhentes samtykke fra barnet før farskapet kan endres administrativt. Dette gjelder også i tilfeller hvor det foreligger resultater fra DNA-analyse. Dersom ikke alle partene er enige, også myndige barn, må partene sende saken til retten, slik at farskapet kan endres ved dom. Dette kan føre til at noen blir utelukket som følge av tidsfristene i andre ledd. Retten må i disse tilfellene vurdere om det foreligger særlige grunner som gjør det rimelig å gjøre unntak fra fristen.

For øvrig endres vedgå til erklære.

Til § 10:

Det foreslås å samordne begrepsbruken i lovteksten, slik at det der vises til Arbeids- og velferdsdirektoratet, Arbeids- og velferdsetaten eller til tilskotsfuten (bidragsfogden). I §§ 4 andre ledd andre og tredje punktum, 6, 6 a, 7, 11, 13 og 29 b nytt tredje ledd hvor det delegeres myndighet til etaten, brukes betegnelsen Arbeids- og velferdsdirektoratet. Arbeids- og velferdsetaten benyttes i §§ 4 andre ledd første punktum, 10 og 70, samt overskriften til § 11.

Første ledd siste punktum endres fordi det etter ny organisering av Arbeids- og velferdsetaten vil være samme organ som behandler saken.

Deler av bestemmelsens *andre ledd* gjelder fastsettelse av barnebidrag. Dette foreslås flyttet til § 70 hvor innholdet passer bedre i sammenhengen, og innebærer en forenkling av lovteksten uten noen realitetsending.

Det foreslås å omformulere *tredje ledd*, slik at departementet (for tiden Arbeidsdepartementet) fastsetter hvem som er bidragsfogd. Dette er ikke ment å innebære realitetsendinger.

Endringene i lovteksten er ikke ment å innebære realitetsendinger, se bl.a. punkt 8.3 og NOU side 124.

Til § 11:

Det foreslås å oppheve ordningen med farskapsforelegg. Som følge av dette endres bestemmelsens overskrift.

Det foreslås endring i bestemmelsens *første ledd*. Etter gjeldende regelverk kan det pålegges blodprøve til bruk for DNA-testing. Med dagens teknologi er det mulig å benytte vattpinne/svampapplikator for å ta prøve av munnslimhinnen som gir godt resultat for DNA-analyse, se omtale i NOU side 41 flg. Det foreslås å endre lovens begrepsbruk til "eigna prøve til DNA-analyse" som anses som teknologinøytralt og tar høyde for teknisk utvikling på området. Dette fører også til endring i § 24.

Forskriftshjemmelen flyttes fra *andre ledd* og blir *nytt femte ledd* av lovtekniske hensyn.

Som følge av at DNA-analyse er det bevismidlet som brukes ved administrativ behandling av farskapsaker, foreslås det å oppheve gjeldende *tredje ledd* om at lege og jordmor skal gi opplysninger til Arbeids- og velferdsdirektoratet. I tilfeller hvor det av ulike grunner ikke foreligger prøver som kan DNA-analyses, skal saken oversendes retten som ved behov kan innhente nødven-

dige vitnemål. Reglene i tvisteloven vil regulere hvem som kan føres som vitne.

Etter gjeldende femte ledd, *nytt tredje ledd*, kan farskapssaken henlegges når barnet dør kort tid etter fødselen eller andre sterke grunner taler for å legge bort saken. Arbeids- og velferdsetaten mottar tidvis begjæring om henleggelse av farskapssaken før barnet er født i saker hvor barnet har kommet til som følge av assistert befruktning med ukjent donor i utlandet. Departementet legger til grunn at barnet må fødselsregistreres i folkerregisteret før Arbeids- og velferdsetaten formelt kan behandle farskapssaken og eventuelt henlegge den, se NOU side 96.

Gjeldende *fjerde ledd* foreslås opphevet som følge av at ordningen med farskapsforelegg faller bort. I stedet for å skrive ut farskapsforelegg, skal Arbeids- og velferdsetaten oppfordre mannen til å erklære farskapet, jf. andre ledd. Dette kan eventuelt gjøres i rekommandert sending, slik at det ikke er nødvendig at mannen møter fram personlig for å oppfylle vilkårene i § 4 andre ledd første setning.

Til § 12:

Ordningen med farskapsforelegg foreslås opphevet, se omtale under punkt 8.3 og NOU side 125. Som følge av dette oppheves § 12 i sin helhet. Muligheten for at den oppgitte faren kan erklære farskap uten personlig oppmøte når det foreligger DNA-analyse som bekrefter det biologiske farskapet, opprettholdes ved at farskap kan erklæres i rekommandert sending fra Arbeids- og velferdsetaten, jf. endring i § 4 andre ledd andre punktum.

Til § 13:

Som følge av at ordningen med farskapsforelegg oppheves, foreslås det å oppheve *første ledd bokstav a til c*, som gjelder forelegget.

I tilfeller hvor farskap er etablert ved erklæring, vil saken avsluttes. Det anses som unødvendig å opprettholde lovfestingen av at sakene i disse tilfellene ikke skal oversendes retten. Gjeldende *andre ledd* foreslås som følge av dette opphevet.

For øvrig endres vedgå til erklære.

Til § 15:

Sak om farskap skal reises ved det alminnelige vernetorget til barnet. Regelen er preseptorisk og gjelder også i tilfeller hvor kvinnen og barnet bor på sperret adresse eller har fått tillatelse til å

benytte fiktive personopplysninger. I tilfeller hvor kvinnen er trusselutsatt og det offentlige har plikt til å reise sak om farskap, kan vernetorget avsløre oppholdssted for mor og barn og dermed sette deres sikkerhet i fare.

Forslaget til *nytt andre ledd* ble ikke fremmet av Farskapsutvalget. Forslaget er langt på vei sammenfallende med lovendringen i § 57 fra 2006 som gjelder saker om foreldreansvar, hvor barnet er fast bosatt og samvær, jf. Ot. prp. nr. 103 (2004-2005). Departementet legger til grunn at dette gjelder et svært lite antall saker hvert år, men at regelen er av stor viktighet for den enkelte kvinnen og barnet det gjelder. Se omtale under punkt 9.3.

Departementet antar at prinsippet i § 15 også bør legges til grunn i eventuelle andre slektskapsaker enn farskapssaker, som skal behandles etter barneloven kapittel 4A.

Til § 22:

Bestemmelsen foreslås opphevet i sin helhet. Se omtale under punkt 9.1 og NOU side 127.

Til § 24:

Det foreslås å omformulere bestemmelsens *første ledd første punktum*, fordi DNA-analyse hovedsakelig benyttes som bevismiddel i farskapssaker. Den foreslåtte lovteksten er ikke knyttet til en spesiell type prøve, med tanke på mulige endringer av teknologisk art på området.

Vanligvis vil prøve for DNA-analyse tas hos fastlegen. Dersom personen som skal avlegge prøve ikke ønsker å benytte fastlegen, foreslås det i *første ledd tredje punktum* at kommunelegen kan peke ut en lege som kan ta den nødvendige prøven. Dette skiller seg fra utvalgets forslag om at det var kommunelegen selv som skulle stå for prøvetakingen. Lovteksten pålegger kommunelegen en forpliktelse til å utpeke en lege som kan ta prøven ved behov. Det anses ikke hensiktsmessig å utpeke en konkret lege i lovteksten, ettersom dette kan løses på ulike måter basert på kommunenes ulike organisering og behov. Departementet legger til grunn at disse tilfellene vil oppstå sjelden. Se omtale under punkt 9.2.

Det foreslås å oppheve rettens adgang til å fastsette tvangsbot for å gjennomføre prøvetaking i bestemmelsens *tredje ledd*, fordi det anses som et forsinkende element. Hjemmelen for tvangshenting av politiet anses som tilstrekkelig i tilfeller hvor en av partene ikke møter frivillig. Se omtale under punkt 9.1.4 og NOU side 127-128.

Til § 26:

Vedgår erstattes av erklærer. *Andre ledd* oppheves som følge av at ordningen med farskapsforelegg faller bort.

Til § 29 b:

Nytt tredje ledd gir Arbeids- og velferdsetaten kompetanse til å reise sak når morskap til et barn ikke er kjent eller det er uklart hvem som har født barnet. Bestemmelsen anses nødvendig for at det offentlige skal kunne håndheve sitt ansvar for å klarlegge morskap etter § 5 tredje ledd. Behov for å reise sak kan også oppstå dersom folkeregistermyndigheten sletter et tidligere feilaktig registrert morskap, og dette fører til at barnet ikke har noen juridisk mor. Det er en forutsetning for å reise sak at en bestemt person er saksøkt. Dersom barnets far ikke gir de nødvendige opplysninger til å oppfylle vilkårene til stevning i tvisteloven § 9-2, vil det ikke være mulig for Arbeids- og velferdsetaten å reise sak. Sak om morskap må under disse omstendighetene henlegges. Se for øvrig omtale under punkt 7.4 og NOU side 104 flg. og side 127.

Bestemmelsens nåværende tredje og fjerde ledd blir nytt fjerde og femte ledd.

Til § 70:

Endringen innebærer hovedsakelig redigering av lovteksten. Gjeldende § 10 andre ledd andre og tredje punktum flyttes til § 70 *sjuende ledd*. Første punktum omformuleres noe for å tydeliggjøre at det er foreldrene som har plikt til å gi opplysninger om sine økonomiske forhold. Andre punktum gjelder andre etaters opplysningsplikt, som går foran eventuell taushetsplikt. Trygdeverk endres til Arbeids- og velferdsetaten. Direktoratet for sjømenn er nedlagt, og henvisningen i lovteksten oppheves som følge av dette.

Til § 78 fjerde ledd

Ved forberedelsen av lov 29. april 2005 nr. 20 om innkreving av underholdsbidrag mv. (bidragsinnkrevingsloven), ble bestemmelsen om motregning flyttet fra barneloven § 78 tredje ledd til nytt fjerde ledd, og ved en inkurie endret slik at motregningsadgangen ble begrenset til bare å omfatte barnebidrag som var satt ned etter barneloven

§ 74 andre ledd eller § 76. Inkurien rettes nå opp, slik at motregningsretten etter barneloven § 78 fjerde ledd også gjelder endringer framover i tid. Dette gjøres ved at formuleringen "andre ledd" tas ut. Se for øvrig omtale i kapittel 10.

Til § 80:

Dersom den juridiske faren ikke hadde rimelig grunn til å erkjenne farskapet, kan krav om tilbakebetaling av barnebidrag settes ned eller falle bort. Bestemmelsen vil i fremtiden både omfatte farskap som er erkjent og erklært. Forslaget til endring i *første ledd* innebærer ingen realitetsendring.

Til § 81:

Bestemmelsen gjelder når norsk domstol har jurisdiksjon. Det foreslås en endring i *første ledd bokstav b*, slik at det er tilstrekkelig at barnet har bosatt seg i Norge etter at det ble født. Vilkåret om at mor eller verge i tillegg må begjære farskapet fastsatt, foreslås opphevet. Dersom en mann ønsker å få fastsatt farskap, må det være tilstrekkelig at barnet er bosatt i Norge for at norsk domstol skal ha jurisdiksjon, se punkt 4.4.2 og NOU side 142.

Bestemmelsen vil også omfatte barn som er født i utlandet men som senere blir bosatt i Norge, og hvor utenlandsk farskap ikke kan anerkjennes etter § 85 andre ledd eller hvor det er behov for at det offentlige fastsetter farskap etter § 5.

Til ny § 81 a:

Det foreslås en ny bestemmelse om når norsk domstol eller forvaltningsorgan skal ha kompetanse til å behandle morskapssaker. Tidligere har morskapssaker blitt behandlet med henvisning til barnelovens bestemmelser om farskapssaker.

Ettersom morskap og farskap fastsettes på ulikt grunnlag, kan ikke § 81 komme direkte til anvendelse i morskapssaker. Dersom barnet er bosatt i Norge, bør norsk domstol alltid ha jurisdiksjon. Det samme gjelder dersom moren var bosatt i Norge da barnet ble født, eller hun har bosatt seg her senere. Det anses ikke å være behov for at sak om morskap skal kunne behandles i Norge dersom bare den oppgitte faren er bosatt her i landet.

Se omtale under punkt 7.4 og NOU side 93-94.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepar-
tementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver
under et framlagt forslag til proposisjon til Stortin-
get om endringer i barnelova (farskap og mor-
skap).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i barnelova (farskap og morskap) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i barnelova (farskap og morskap)

I

I lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre gjøres følgende endringer:

Overskriften til kapittel 1 skal lyde:

Kapittel 1. Fødselsmelding

§ 1 a oppheves.

Overskriften til kapittel 2 skal lyde:

Kapittel 2. Kven som er foreldra til barnet

§ 4 skal lyde:

§ 4 *Erklæring av farskap eller medmorskap*

Når farskap ikkje følgjer av reglane i § 3, kan faren erklære farskap under svangerskapet eller etter at barnet er født.

Faren skal *erklære* farskapen skriftleg anten i fødselsmeldinga, eller ved personleg frammøte for

- a) jordmor eller lækjar ved svangerskapskontroll,
- b) folkeregistermyndigheita,
- c) tilskotsfuten, dommaren eller *Arbeids- og velferdsetaten eller*
- d) norsk diplomatisk eller konsulær tenestemann, dersom faren er i utlandet.

Farskap kan óg erklærast ved retur av skjema frå Arbeids- og velferdsdirektoratet, jf. § 11 andre ledd. Arbeids- og velferdsdirektoratet må sende skjema i rekommandert brev eller ved bruk av elektronisk kommunikasjon dersom det er nytta ein betryggande metode for å sikre at skjemaet er mottatt. Erklæringa gjeld berre når ho er gjeven av den som mora har gjeve opp som far, eller når mora skriftleg har godteke erklæringa.

Er den som vil *erklære* farskapen under 18 år, må også dei som har foreldreansvaret for han, skrive under *på erklæringa*.

Er eit barn fødd etter assistert befruktning, kan moras kvinnelege sambuar *erklære* medmorskap etter reglane i paragrafen her. Den assisterte befruktinga må ha skjedd innafor godkjent helsestell, og moras kvinnelege sambuar må ha gjeve samtykke til befruktinga.

Berre myndige personar kan gi slikt samtykke. Regelen i § 3 andre ledd andre punktum gjeld tilsvarende.

§ 4 a skal lyde:

§ 4 a *Medmorskap til barnet*

Som medmor til barnet skal reknast moras kvinnelege ektefelle eller sambuar, dersom medmorskapen følgjer av ekteskap, *erklæring* eller dom.

Eit barn kan ikkje ha både ein far og ei medmor.

Reglar i lov eller forskrift som gjeld om eller for ein far, gjeld på same vis om eller for ei medmor. *Reglane om etablering og endring av farskap i §§ 6 til 9 og kapitla 3 og 4 gjeld så langt dei høver for fastsetjing og endring av medmorskap.*

Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om fastsetjing av medmorskap etter §§ 3 og 4 i denne lova.

§ 5 skal lyde:

§ 5 *Ansaret for det offentlege for å få fastsett foreldreskap*

Dersom barnet korkje har far eller medmor i samsvar med reglane i §§ 3 og 4, skal det offentlege ta seg av å få fastsett kven som er faren eller medmora, jf. kapittel 3 og 4.

Dersom ein utanlandsk farskap eller medmorskap ikkje vert lagt til grunn etter § 85, har det offentlege ansvar etter første stykket.

Det offentlege skal klargjere kven som er mor til barnet når dette ikkje er kjent.

Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om gjennomføring av reglane i paragrafen her.

§ 6 skal lyde:

§ 6 *Endring av farskap etter §§ 3 og 4 for domstolane*

Barnet kan alltid reise sak for domstolane om farskap etter ekteskap eller erklæring. Er barnet mindreårig, vert saka reist av oppnemnd verje. Er barnet fylt 15 år, kan verja ikkje reise sak utan samtykke frå barnet. Når særlege grunnar taler for det, kan Arbeids- og velferdsdirektoratet reise saka.

Kvar av foreldra kan reise sak om farskapen dersom vedkomande legg fram opplysningar som tyder på at ein annan kan vere far til barnet. Saka må reisast innan eitt år etter at vedkomande vart kjend med opplysningane, likevel slik at fristen tidlegast vert rekna frå tidspunktet då barnet vart født. Retten avgjer i orskurd om vilkåra for å reise sak ligg føre, og kan i orskurd gjere unntak frå eittårsfristen når særlege grunnar talar for det.

Den som meiner at han er far til barnet, kan fram til barnet fyller tre år, reise sak om farskapen dersom han legg fram opplysningar som tyder på at han kan vere far. Retten kan i orskurd gjere unntak frå treårsfristen når særlege grunnar talar for det. Reglane i andre stykket andre og tredje punktum gjeld tilsvarande.

Ny § 6 a skal lyde:

§ 6 a Barnet sin rett til å få kunnskap om sin biologiske far

Barnet har frå det fyller 18 år rett til å skaffe seg kunnskap om kven som er den biologiske faren, jf. andre stykket, utan at dette endrar farskapen.

Barnet kan krevje at Arbeids- og velferdsdirektoratet gjev pålegg om å levere eigna prøve til DNA-analyse etter § 11 første stykket, og har rett til å få vite resultatet av analysene. Dersom nokon ikkje rettar seg etter pålegget, kan retten gjere vedtak etter § 24 tredje stykket.

Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om gjennomføring av reglane i paragrafen her.

§ 7 skal lyde:

§ 7 Endring av farskap etter §§ 3 og 4 når ein annan mann erklærer farskap

Farskap i samsvar med § 3 eller § 4 kan endrast ved at ein annan mann erklærer farskapen i samsvar med § 4, når erklæringa er godteken skriftleg av mora og den som har vore rekna for far. Ei slik erklæring gjeld likevel berre når Arbeids- og velferdsdirektoratet finn at DNA-analyse godtgjer at den andre mannen er far til barnet. Dersom barnet er fylt 18 år, kan farskapen ikkje endrast etter denne paragrafen utan samtykke frå barnet.

§ 10 skal lyde:

§ 10 Oppgåvene til tilskotsfuten

Når tilskotsfuten får fødselsmelding etter § 1 fjerde stykket fordi farskapen ikkje er fastsett, skal han melde frå til den oppgjevne faren. Erklærer han ikkje farskapen i samsvar med § 4, skal tilskotsfuten om råd få han til å seia kva han meiner om farskapsspørsmålet. Erklærer han farskapen skal tilskotsfuten melde frå om det til

folkeregistermyndigheita. Elles skal Arbeids- og velferdsetaten handsame saka vidare.

Tilskotsfuten skal sjølvbedd gjere både mora og den oppgjevne faren kjend med kva for økonomiske og andre rettar og plikter dei har når det gjeld barnet.

Departementet peikar ut tilskotsfut.

§ 11 skal lyde:

§ 11 Sakshandsaminga i Arbeids- og velferdsetaten

Arbeids- og velferdsdirektoratet kan krevje at mora og den eller dei som kan vere far til barnet, gjev forklaring, og kan gje pålegg om at dei og barnet skal gje frå seg ei eigna prøve til DNA-analyse. I særlege tilfelle kan den som kan vere far, bli pålagd å gje frå seg ei eigna prøve til DNA-analyse før barnet er født.

Arbeids- og velferdsdirektoratet skal oppmode den mannen som analysen utpeikar som far, til å erklære farskapen.

Døyr barnet kort tid etter fødselen eller andre sterke grunnar talar for det, kan Arbeids- og velferdsdirektoratet leggje bort saka når mora er samd i det.

Dersom Arbeids- og velferdsdirektoratet legg bort saka, kan barnet, mora eller den mannen som meiner at han er far til barnet, sjølv reise sak om farskapen for domstolane.

Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om prøvetaking, eigna biologisk materiale og DNA-analyse til bruk i saker om farskap eller slektskap.

§ 12 oppheves.

§ 13 skal lyde:

§ 13 Når saka går til retten m.m.

Arbeids- og velferdsdirektoratet skal sende stemning til tingretten til avgjerd etter kapittel 4 dersom han som er oppgjeven som far, ikkje har erklært farskapen eller mora ikkje har godteke ei erklæring skriftleg, og saka ikkje er lagd bort etter § 11 tredje stykket.

Endar ei rettssak utan at farskapen vert fastsett, og han heller ikkje vert fastsett seinare, kan Arbeids- og velferdsdirektoratet sende saka til retten på nytt dersom det kjem fram nye opplysningar som tyder på at faren kan vere ein mann som tidlegare ikkje har vore part i saka.

§ 15 nytt andre ledd skal lyde:

Dersom mora eller barnet bur på sperra adresse, jf. lov 16. januar 1970 nr. 1 om folkeregistrering med forskrifter, eller det er søkt om eller gjeve løyve til å nytte fiktive personopplysningar for mora eller

barnet, jf. lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet § 14 a, kan saka reisast for Oslo tingrett.

§ 22 oppheves.

§ 24 skal lyde:

§ 24 *Prøvetaking og DNA-analyse*

Retten kan gje mora, barnet og kvar mann som er part i saka, pålegg om å gje frå seg ei eigna prøve til DNA-analyse. Er det grunn til å tru at ein mann som ikkje er part, har hatt samleie med mora på den tid ho kan ha blitt med barnet, kan retten vedta slik gransking også hos han når han først har fått sagt si meining. *Kommunelækjaren peiker ut ein lækjar som har plikt til å ta dei prøvene som trengst.*

Er ein som kan vere far til barnet død eller utilgjengeleg av annan grunn, kan retten som prov i ei farskapssak innhente og gjere bruk av biologisk materiale eller prøver som tidlegare er tatt av han. Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om innhenting og bruk av slikt materiale.

Lèt nokon vere å rette seg etter påbod etter første stykket eller § 11 første stykket om å kome sjølv eller med barn vedkomande har omsorg for, til *prøvetaking og DNA-analyse*, kan retten i *orskurd vedta* at vedkomande skal gripast av politiet og førast til lækjar for *prøvetaking*.

§ 26 skal lyde:

§ 26 *Heving av saka*

Retten kan heve saka i orskurd når

- a) ein mann *erklærer* i samsvar med § 4 at han er far til barnet, eller
- b) den oppgjevne faren bur i utlandet og det er uråd å få nok opplysningar til å fastsetje *farskapen*.

§ 29 b nytt tredje ledd skal lyde:

Når det er naudsynt for å oppfylle pliktene etter § 5 tredje stykket, kan Arbeids- og velferdsdirektora-tet reise sak om kven som er mor til barnet.

Gjeldende § 29 b tredje og fjerde ledd blir fjerde og femte ledd.

§ 70 sjuende ledd skal lyde:

Foreldra har plikt til å opplyse det organet som skal handsame fastsetjinga av tilskotet, om kva

arbeid, utdanning, inntekt og formue dei har, og elles om alt anna som kan ha noko å seie for fastsetjinga av fostringstilskotet. For å fastsetje tilskotet kan organet utan omsyn til teieplikta krevje dei opplysningane som trengst frå arbeidsgjevarar, likningsstell, Arbeids- og velferdsetaten og forsikringsselskap, bankar og andre som forvarer eller forvaltar formueverdiar.

§ 78 fjerde ledd skal lyde:

Vert tilskot som er gjort opp, sett ned etter § 74 eller § 76, kan den tilskotspliktige krevje at Innkrevjingssentralen for fostringstilskot gjer frådrag i pålagt lønnstrekk m.m. på den måten og for dei terminane som sentralen finn rimeleg.

§ 80 første ledd femte punktum skal lyde:

Kravet kan setjast ned eller falle bort dersom det er klart at han ikkje hadde rimeleg grunn til å vedgå *eller erklære* farskapen, eller at han burde ha reist sak til endring tidlegare.

§ 81 første ledd skal lyde:

Farskap og medmorskap kan fastsetjast i Noreg etter § 4, § 7 og kapitla 3 og 4

- a) dersom mora var busett i Noreg då barnet vart født,
- b) dersom barnet seinare har busett seg i *Noreg eller*
- c) dersom den oppgjevne faren *eller medmora* er busett i Noreg.

Ny § 81 a skal lyde:

§ 81 a *Når sak om morskap kan handsamast av norsk doms- eller styresmakt*

Ei sak om morskap kan handsamast etter kapittel 4A og § 5 tredje stykket

- a) dersom barnet er busett i Noreg,
- b) dersom mora var busett i Noreg då barnet vart født, eller
- c) dersom mora seinare har busett seg i Noreg.

II

1. Lova gjeld frå den tid Kongen fastset. Kongen kan setje i verk dei einskilde føresegnene til ulik tid.
2. Fristane i § 6 andre og tredje stykket startar tidlegast når lova tek til å gjelde.

Tykk: AS O. Fredr. Aimesen. Mars 2013

241491